

М., Изд-во АН СССР, 1962, с. 365. 10. «Правда». Орган ЦК ВКП(б).
11. «Коммунистический Интернационал». Орган Виконкому Комінтерну.
12. Центральний орден Леніна музей Революції СРСР. Архіви. 13. *Aktive Solidarität der Tschechischen Bergleute. «Lesematerial über den gemeinsamen Kampf der Kommunistischen Parteien der Tschechoslowakei, Polens und Deutschlands (1920—1932)»*. Berlin, 1957. 14. «Bulletin communiste», 1924, N 22, s. 12. 15. *Geschichte der deutschen Arbeiterbewegung. Von 1924 bis Januar 1933*. Berlin, 1966. 16. *Ferrat A. Histoire du Parti communiste Français*. Paris, 1931. 17. *Histoire du Parti communiste Français (manuel)*. Paris, 1964. 18. «L'Humanité». Орган Компартії Франції. 19. «Inprecorr». Орган Виконкому Комінтерну. 20. *Klugmann J. History of the Communist Party of Great Britain. Vol. 1—2*. London, 1968—1969. 21. «Rude Pravo». Орган Компартії Чехословаччини. 22. *Ruge W. Deutschland von 1917 bis 1933*. Berlin, 1967. 23. «The Workers' Weekly». Орган Компартії Великобританії. 24. «Rote Fahne». Орган Компартії Німеччини.

А. А. САРЖАН

ЗМІЦНЕННЯ ПАРТІЙНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ ДОНБАСУ НА ПОЧАТКУ СОЦІАЛІСТИЧНОЇ ІНДУСТРІАЛІЗАЦІЇ КРАЇНИ

(Жовтневий призов у партію 1927 р.)

Поліпшення якісного складу партійних рядів, як одна з умов боєздатності партії, підвищення її керівної ролі і авторитету завжди перебувало в центрі уваги КПРС. XXV з'їзд партії підкреслив, що «... кожен комуніст повинен бути високоідейним, активним бійцем партії, правофланговим у шерензі будівників комунізму» [4, с. 72].

За роки, що передували наступові соціалізму по всьому фронту, Комуністична партія здійснила величезну роботу по регулюванню свого соціального складу, зміцненню пролетарського ядра. Та завдання полягало не в простому збільшенні кількості робітників у складі партійних організацій. Треба було залучити в партію кращих представників робітничого класу, безпосередньо зайнятих на виробництві, людей, про яких В. І. Ленін писав, що вони за своїм життєвим становищем повинні були «...засвоїти пролетарську психологію» [1, т. 45, с. 18].

Важливу роль у поліпшенні якісного складу партійних рядів у ці роки відіграв Жовтневий призов у партію, який проходив з листопада 1927 р. по лютий 1928 р.

Питання зростання рядів і регулювання соціального складу партії в роки соціалістичної реконструкції економіки нашої країни висвітлено у багатьох роботах. Однак Жовтневий призов у партію ще не знайшов достатнього відображення у науковій літературі. Окремі відомості про хід Жовтневого призову в Донбасі наведені в роботах Г. Я. Пономаренка [6] і Ф. Ю. Шерстюка [7].

Мета даної статті — показати роботу партійних організацій Донбасу по залученню передових робітників у партію в дні Жовтневого призову, а також ту роль, яку відіграв призов у по-

ліпшенні складу партійних організацій на початку соціалістичної індустріалізації країни.

Прагнення кращої частини робітничого класу в партію, всенародна підтримка її політики з боку широких верств трудящих особливо яскраво виявилась у дні святкування десятої річниці Жовтня. Найбільші партійні організації країни звернулися в ЦК з пропозицією провести широкий прийом у партію. Цю пропозицію було схвалено. 4 листопада 1927 р. ЦК ВКП(б) прийняв постанову «Про широке залучення в партію робітників і робітниць у зв'язку з десятою річницею Жовтневої революції», де вказувалося, що вступ у ВКП(б) нових загонів робітничого класу є «фактом величезної ваги як у значенні примноження зв'язків нашої партії з робітничими масами, так і у значенні посилення керівної ролі пролетаріату в усьому соціалістичному будівництві» [2, с. 543]. ЦК запропонував партійним організаціям звернути особливу увагу на прийом у партію активістів з робітників, які беруть участь у роботі Рад, професійних спілок, комсомолу. Виконання цієї настанови стало в центрі уваги кожної парторганізації. Значну роботу у зв'язку з Жовтневим призовом проводили партійні організації великих промислових районів країни.

Активно включилися в підготовку і проведення призову партійні організації Донбасу. Вже 9 листопада Артемівський окружний комітет партії прийняв рішення, в якому особлива увага зверталась «на залучення в партію найпередовіших, близьких до партії кадрів робітничих активістів, які беруть активну участь у роботі радянських, професійних і громадських організацій» [14, ф. 8, оп. 1, спр. 511]. Сталінський окружком розіслав усім райпарткомам і осередкам листа, в якому закликав широко розгорнути роботу по залученню робітничого активу в партію, підкреслював, що Жовтневий призов має велике політичне і практичне значення і повинен набути характеру найважливішого політичного заходу [14, ф. 9, оп. 1, спр. 379].

Перші ж дні призову показали високу активність, свідомість робітничого класу Донбасу. До партійних організацій надходили сотні заяв від шахтарів, металургів, хіміків, машинобудівників. Лише за перші два святкових дні до партійних осередків Петровського райпарткому було подано понад 300 заяв, а за перші два тижні — тисячу [6, с. 60]. Перед великими підприємствами, шахт, рудників. Луганський паровозобудівний завод імені Жовтневої революції — одне з найбільших промислових підприємств округу. За перші сім днів призову на заводі було подано 324 заяви про прийом у партію. До партійного осередку Петровського рудника за перший тиждень надійшло 80 заяв від робітників. Газета «Диктатура труда» — орган Сталінського окружкому — писала, що в основному в партію йдуть кадрові робітники (вибійники, кріпильники) з виробничим стажем від 5 до 15 років [10].

Звичайно, такий масовий потяг робітників до партії — не випадкове явище. З одного боку, воно свідчило про значне зростання активності, політичної свідомості більшої частини робітничого класу Донбасу, а з другого боку — це був результат величезної, повсякденної роботи усіх партійних організацій. Так, запити про те, як буде проходити призов робітників у партію у зв'язку з річницею Жовтня в парторганізацію Щербинського рудника надходили ще до постанови ЦК ВКП(б). 19 жовтня 1927 р. на широкому партактиві тут обговорювалося питання зростання партійних рядів. Було прийнято рішення, яке зобов'язувало актив парторганізації розгорнути індивідуальну і групову агітацію по залученню в партію [15, ф. 8, оп. 1, спр. 586]. Комуністи провели бесіди з робітничими активістами з питань Програми і Статуту партії, роз'яснили їм, чому партія повинна зростати перш за все за рахунок робітничого класу, запросили робітників на партійні збори. І це дало позитивні наслідки. Вже за перші п'ять днів 120 робітників подали заяви про прийняття у партію.

Після виходу листопадової постанови ЦК, враховуючи те величезне піднесення і ентузіазм, який вона викликала серед робітників рудника, парторганізація рекомендувала всім партійним осередкам розгорнути широку масову агітацію по залученню в партію. Було зроблено ряд повідомлень про зростання рядів партії на нарадах і засіданнях профспілкових і радянських органів, на делегатських зборах жінок, проведено бесіди в гуртожитках, червоних кутках і цехах. Цехові осередки на кожному засіданні бюро і загальних зборах заслуховували інформацію про хід Жовтневого призову [14, ф. 8, оп. 1, спр. 586]. І, як результат цієї великої масово-політичної і організаційної роботи, 603 чоловіки подали заяви про прийняття у партію. Слід зауважити, що 365 з них були гірники, майже половина яких мала виробничий стаж п'ять і більше років [14, ф. 8, оп. 1, спр. 586].

Високу активність виявили робітники найбільшого шахтарського району Донбасу — Горлівки. На їх прохання партійні осередки провели відкриті збори, на яких роз'яснили постанову ЦК ВКП(б) про широкий прийом у партію робітників, про завдання партії і робітничого класу в будівництві соціалізму. Бюро Горлівського райпарткому разом с секретарями партійних осередків обговорило питання організації роботи по проведенню Жовтневого призову, поставивши основним завданням забезпечення високої якості нового поповнення партії.

Осередки, додержуючись вимог Статуту, залучали безпартійних робітників і, перш за все, активістів, на партійні збори, де вони брали участь в обговоренні кандидатур тих, що вступали в партію. Все це давало хороші наслідки. Кількість бажаючих вступити в ряди партії зростала з кожним днем. Так, 17 листопада з 2886 заяв, що надійшли в окрузі, лише в Петровсько-

Горлівському районі було подано 1000 заяв робітників [12]. Усього ж тільки за перші десять днів Жовтневого призову в партійних організаціях Артемівського, Луганського, Сталінського і Маріупольського округів було прийнято 4807 заяв [6, с. 60].

У ці дні в пресі була надрукована постанова ЦК про виключення з партії Троцького, Зінов'єва та інших активних противників курсу партії. Партійні організації Донбасу, як і всієї країни, схвалили це рішення. «З біллю і відразу,— говорив слюсар заводу ім. Ілліча Р. Антипенко, виступаючи на XIII Маріупольській окружній партконференції, — я спостерігаю за виступами опозиції, яка своїми діями підриває диктатуру пролетаріату. Найкращою відповіддю опозиції буде вступ безпартійних робітників у ряди Компартії. Як старий робітник-металіст, який пропрацював 29 років на заводі, я, вступаючи в партію, заявляю, що безпартійна маса за опозицією не піде» [13].

Серед робітників Маріупольського заводу ім. Ілліча, які побажали стати комуністами в дні Жовтневого призову, була розповсюджена анкета, у якій відбивалися соціальне становище, виробничий стаж, громадські доручення та інші відомості про вступаючих у партію. Являють інтерес відповіді на питання про мотиви вступу в партію. З 100 чоловік 59 заявили, що вступають у ряди партії свідомо, щоб разом з партією будувати соціалізм, 24 чоловіки вирішили стати комуністами, щоб сприяти єдності партії у зв'язку з розкольніцькою діяльністю опозиції, 10 чоловік на це питання відповіли так: «ВКП(б) — єдиний захисник інтересів трудящих» [14, ф. 11, оп. 1, спр. 261].

У дні роботи окружних партійних конференцій потік заяв посилювався. Представник ртутного рудника, вітаючи XIII Артемівську окружну партконференцію, вручив президії конференції список 226 робітників рудника, що вступили в ряди ВКП(б). Серед них 165 чоловік з виробничим стажем понад п'ять років. На Горлівському руднику № 1 вступили в партію 273 чоловіки, серед них Семенюшин і Щеклін з тридцятирічним, Горбачов — сорокарічним і 69 вибійників — з виробничим стажем від 12 до 35 років [6, с. 61, 62].

За даними X з'їзду КП(б)У, що проходив наприкінці листопада 1927 р., до партійних організацій 24 округів України було подано 10500 заяв [3, с. 47]. Найбільша кількість їх надійшла від робітників Донбасу. На 27 листопада від шахтарів, металургів, хіміків, робітників інших галузей промисловості до Луганської парторганізації надійшло 2220 заяв. В Артемівському окрузі до 30 листопада кількість заяв про вступ у партію, поданих робітниками, досягла 4 тис., у Сталінському — 1352 [10].

Однак масове приймання заяв не означало, що партійні організації послабили вимоги до вступаючих. Незважаючи

на масовий потік заяв, Сталінський окружком, наприклад, уже в перші дні Жовтневого призову наголосив на необхідності розгортання роботи по індивідуальному, строго персональному прийому в партію з достатньою перевіркою кожного [10]. Прагнувши відібрати до своїх рядів найкращих представників робітничого класу, партійні організації друкували списки бажаючих вступити в партію, зверталися до робітників з закликм висловити свої думки щодо тих чи інших кандидатур. Всебічне обговорення, обстановка вимогливості давали хороші результати. Політична нестійкість, погана поведінка, несумлінне ставлення до роботи були причиною відмовлень у прийнятті в партію. Про такий підхід свідчать дані таблиці [9].

Вимогливе ставлення до вступаючих дало змогу поповнити ряди партії найактивнішими робітниками, які успішно працювали на виробництві і виконували велику громадську роботу. Наприклад, з 3710 чоловік, прийнятих у партію в Артемівському окрузі, 273 працювали у Радах, 159 — у кооперації, 807 — у профспілках, 553 — у комсомолі, 317 — на виборній роботі в добровільних товариствах. Крім того, 1246 чоловік брали активну участь у роботі виробничих нарад і комісій [14, ф. 8, оп. 1, спр. 580].

В партійних осередках Маріупольського порту, станції Волноваха усі новоприйняті відвідували партзбори, ще не будучи комуністами, мали партійні доручення, підтримували зв'язок з агітаторами. Багато відвідувало школи політграмоти. Абсолютна більшість передплачувала і регулярно читала газети і журнали. На заводі ім. Ілліча з 100 прийнятих 92 передплачували газети і журнали, майже половина з них — по два-три видання [14, ф. 11, оп. 1, спр. 261].

Парторганізація м. Сталіно прийняла у свої ряди кращих виробничників, активістів, людей, відданих справі партії, справі соціалізму. Серед них М. Ларін, який працював на шахті 34 роки. В 1905 р. він був заарештований за розповсюдження нелегальної літератури. Брав активну участь у відбудові шахти після громадянської війни. Вступаючи в партію, М. Ларін заявив: «Я зрозумів, що Радянська влада і Комуністична партія — на варті наших робітничих інтересів...» [10].

Підсумки Жовтневого призову показали, що в партійні організації Донбасу влилось гідне поповнення. Заклик партії поліпшити якісний склад парторганізацій, залучаючи все більше робітників від верстата, підвищувати питому вагу пролетарського партійного ядра успішно втілювався в життя.

Округ	Подано заяв	Прийнято в партію	Процент прийнятих
Артемівський	5948	3710	62,4
Луганський	5493	3516	64,0
Сталінський	3123	1998	63,9
Усього по Донбасу	14564	9224	64,8

На початку січня 1928 р., серед новоприйнятих в Артемівську парторганізацію, робітників було 97,4%. Значну частину їх становили робітники основних професій — вибійники, кріпильники. Партійний прошарок на шахті вже наприкінці 1927 р. збільшився з 4—5 до 10—12%, що відповідало середньому процентові партпрошарків в інших галузях промисловості [8].

В партійних організаціях Луганського округу у складі прийнятих майже 96% становили робітники, з них 89% — робітники з виробництва. Партійний прошарок на такому великому підприємстві, як Луганський паровозобудівний завод, збільшився до 20,5% [15, ф. 34, оп. 1, спр. 511].

Двохтисячний загін, що влився у партійну організацію м. Сталіно, також був гідним пролетарським поповненням. Із загальної кількості прийнятих, 85,3% становили робітники з виробництва, причому більше 70% з них працювали на підприємствах головних галузей промисловості округу — вугільної і металургійної. Близько половини — мали виробничий стаж понад 5 років [10].

Внаслідок Жовтневого призову партійні організації Донбасу збільшили свої ряди майже на 10 тис. чоловік. На 1 квітня 1928 р. на обліку стояли 54 тис. 562 комуністи. Близько 70% прийнятих було зайнято безпосередньо на виробництві [5, с. 57].

Жовтневий призов сприяв зміцненню зв'язку партійних організацій з трудящими масами. Призов, що проходив на початку першої п'ятирічки, дав багатий позитивний досвід по регулюванню соціального і поліпшенню якісного складу партійних організацій.

Список літератури: 1. *Ленін В. І.* Повне зібр. тв., т. 45. 2. КПСС в резолюциях и решениях съездов, конференций и пленумов ЦК. Изд. восьмое, т. 3. М., Политиздат, 1970. 3. X съезд Коммунистической партии Украины. Стенографический отчет. Харьков, Госиздат, 1928. 4. Матеріали XXV з'їзду КПРС. Київ, Політвидав України, 1976. 288 с. 5. *Неминующий В. П.* Улучшение социального состава партийных организаций Донбасса в 1928—1932 гг. Доклады науч. конференции кафедры истории КПСС Донецкого ун-та, 1970. 6. *Пономаренко Г. Я.* Курсом индустриализации. Донецк, «Донбасс», 1974. 7. *Шерстюк Ф. Е.* Партийное строительство на Украине в 1926—1929 гг. 1960. 8. «Известия ЦК ВКП(б), 1927 г., № 47—48. 9. «Известия ЦК КП(б)У», 1928, № 5. 10. «Диктатура труда», орган Сталінського окружного партії, 15, 19, 30 листоп., 1 груд. 1927. 11. «Диктатура труда», 1 січ. 1928. 12. «Кочегарка», 18 листоп. 1927, орган Артемівського окружного КП(б)У. 13. «Приазовский пролетарий», 15 листоп. 1927, орган Маріупольського окружного КП(б)У. 14. Партійний архів Донецького обкому Компартії України. 15. Партійний архів Ворошиловградського обкому Компартії України.

ДО ПИТАННЯ ПРО МАСОВО-ПОЛІТИЧНУ РОБОТУ ПАРТІЇ
ПО ЗМІЦНЕННЮ СОЮЗУ РОБІТНИЧОГО КЛАСУ
З СЕРЕДНІМ СЕЛЯНСТВОМ В 1928—1929 рр.

(На матеріалах Української РСР)

Після XV з'їзду ВКП(б), який визначив курс на колективізацію, головним змістом масово-політичної роботи партії стала боротьба за зміцнення союзу робітничого класу й селянства, підготовка бідняцьких і середняцьких верств до колективного руху. При цьому партія керувалась вказівкою В. І. Леніна про те, що тільки роботою, яка «досягає угоди з середнім селянином ...буде забезпечений союз робітників і селян» [1, т. 38, с. 231]. XV з'їзд зазначив, що план розвитку сільського господарства повинен «виходити з основної класової настанови партії, а саме з політики опори на бідноту, міцного союзу з середняком і наступу на куркуля» [2, с. 428]. Мета статті — розглянути ще недостатньо висвітлені в радянській історіографії питання масово-політичної роботи Компартії України по проведеному в життя цієї політики.

Напрямок усієї масово-політичної роботи визначали рішення з'їздів і конференцій ВКП(б), постанови ЦК ВКП(б) і директивні матеріали агітпропвідділу ЦК ВКП(б). Комуністи України боролись за втілення в життя рішень партії, враховуючи специфічні умови республіки. Керував партійним пропагандистським апаратом в республіці відділ агітації і пропаганди ЦК КП(б)У. Він розробляв відповідні директиви і контролював роботу на місцях, видавав журнал «Агітація і пропаганда» (з № 3 — «Агітатор»), в якому вміщувались розроблені відділом на основі директив ЦК ВКП(б) заклики ЦК КП(б)У до найважливіших політичних кампаній і знаменних дат. У відозві ЦК КП(б)У до всіх комуністів республіки (1928 р.) говорилося, що «зміцнення організованості, політичної активності бідноти, зміцнення союзу з середняком — це найважливіші наші завдання» [7, № 25, с. 4]. Журнал друкував складені відділом плани пропаганди партійних рішень, в яких давались вказівки відносно роз'яснень необхідності союзу робітничого класу й бідноти з середняком. Так, у «Плані популяризації рішень XV всесоюзного і X всеукраїнського партз'їздів по лінії масової роботи» говорилося, що «необхідно уважно підходити до з'ясування суті постанов партз'їздів відносно роботи на селі, висвітлюючи докладно тактику ленінської партії по відношенню до середняка» [6, № 5, с. 114]. В журналі друкувалися матеріали для робітників, яких надсилали в село. Вони вчили правильному підходу до середняків, роз'ясненню їм єдності інтересів робітничого класу і трудового селянства.

Керуючись партійними рішеннями, вказівками агітпропвідділів ЦК ВКП(б) і ЦК КП(б)У, окружками вели значну роботу по зміцненню союзу з середняком. Вони розробляли плани проведення політичної роботи під час господарських кампаній, надсилали їх райкомам і осередкам, перевіряли їх виконання шляхом обстеження на місцях силами працівників своїх агітпропвідділів та інструкторського апарату окружкомів. Агітпропвідділи окружкомів видавали раз у 2—3 місяці бюлетені для висвітлення директив партії, роз'яснення шляхів їх виконання відповідно до місцевих умов. Вони спрямовували масову роботу профспілок і шефських організацій на зміцнення союзу з середняком. Для цього при окружних радах профспілок організовувались курси і наради робітничих бригад перед відправкою на село, на яких вивчались відповідні партійні документи, обговорювались питання кращої постановки роботи на селі. Агітпропвідділи проводили наради бригад також і після їх повернення в місто. Члени бригад звітували перед колективами, які їх посилали на село, про проведену роботу, виступали на підприємствах з доповідями, вміщували в пресі та стіннінках статті про політику партії на селі та боротьбу бідноти й середняків проти куркульства за спільні з робітничим класом інтереси. Важливо, що робітники, які побували на селі, зі знанням справи спростовували перед робітничою аудиторією брехливість заяв опозиції про «розвал» середняцького господарства [14, ф. Р-262, оп. 1, од. зб. 142, 163].

На міських підприємствах і транспорті було зайнято багато робітників, що проживали в селі. Велику увагу приділяв партійний пропагандистський апарат політичному вихованню і залученню до громадського життя цих робітників, серед яких багато мали середняцьке господарство. Ця робота проводилась здебільшого за місцем проживання, а не на виробництві і орієнтувалась на залучення до активної участі робітників і селян у політичних і господарських кампаніях на селі. В ході кампаній робітники-шефи проводили в селах збори проживаючих тут робітників за участю місцевих організацій. Результатом такої роботи було, наприклад, створення «ударних трійок» по хлібозаготівлі, які забезпечували не тільки авангардну роль робітників у здачі хліба, але й успіх заготівель у селі [5, с. 55, 61].

У січні 1929 р. Секретаріат ЦК КП(б)У прийняв резолюцію «Про роботу партійних осередків на селі», в якій вказувалося, що сільські партосередки повинні серед комітетів незможних селян (КНС) і бідноти, що не входить до їх складу, «вести роз'яснення значення спілки з середняком, щоб зжити випадки анти-середняцьких настроїв, що проявились під час виборів до Рад». Резолюція зобов'язувала осередки «всіма засобами, особливо політичною роз'яснювальною роботою, сприяти зміцненню союзу бідноти з середняком» [4, ф. 1, оп. 1 од. зб. 1471, арк 10, 11].

Однією з найважливіших політичних кампаній на селі були вибори до Рад. У своїй роботі під час виборів агітпропвідділи окружкомів керувались настановами центральних партійних органів, матеріалами, розробленими ЦК КП(б)У. Серед них слід назвати лозунги-заклики до виборів. До їх числа входили й такі, що були спрямовані на зміцнення союзу з середняком. Ось, наприклад, деякі з закликів ЦК КП(б)У до кампанії 1928/29 р.: «Союз робітничого класу і сільської бідноти з середняком перемаже, розгромить ворожі сили куркуля і непмана; зміцнімо цей союз»; «Організованість і активність пролетаріату, наймитів і бідноти допоможе зміцнити союз з середняком і посилити боротьбу з куркулем»; «Середняки разом з біднотою, під пролетарським керівництвом посилюйте наступ проти куркуля й непмана!» [4, ф. 1, оп. 1, од. зб. 1432].

Велику агітаційно-пропагандистську роботу проводив районний партійний апарат. Райкоми зверталися з закликами до трудового селянства згуртуватися і боротись за проведення в життя політики партії. Так, у зверненні до трудящих району Ічнянського РК КП(б)У Ніжинського округу під час виборів до Рад 1929 р. говорилося: «Запорукою перемоги над куркулем є організованість і активність бідноти й наймитства, їх міцна спілка з середняком... Нема сумніву, що на виборах перемаже пролетаріат і біднота в спілці з середняком» [16, ф. 11, оп. 1, од. зб. 570]. Райкоми готували господарські кампанії в політичному і агітаційно-масовому відношенні. Ретельно добирались люди, яких посилали для проведення кампаній на місця. Їм давались чіткі вказівки по лінії партії в тій чи іншій кампанії, вони повинні були ґрунтовно засвоїти відповідні партійні постанови, рішення місцевих партійних органів. Так, Чугуївський райком Харківського округу для організації посівної кампанії (1928 р.) провів ряд інструктивних нарад з районними робітниками, закріпленими за селами, головами сільрад, КНС, правління кооперативів. Усі вони одержали хорошу підготовку і на місцях виступили з доповідями про завдання кампанії, провели велику роз'яснювальну роботу серед бідноти та середняків [15, ф. 3, оп. 1, од. зб. 20]. Райкоми під керівництвом окружкомів організовували безпартійні бідняцько-середняцькі конференції, конференції робітників і селян. Наприклад, у 1929 р. бідняцько-середняцькі конференції було проведено за рішенням окружному в Полтавському окрузі. Конференції свідчили про єдність бідняцького й середняцького активу в практичному проведенні політики партії на селі, зазначали, що наступ на куркуля сприяв зміцненню блоку бідняка з середняком і змицці з пролетаріатом, посиленню керівної ролі робітничого класу в його союзі з селянством. Президія окрвиконкому, обговоривши підсумки конференцій, прийняла рішення обговорити їх постанови на спільних зборах бідноти й середняків з метою згуртування цих верств,

виховання в них класової свідомості [12, ф. Р-363, оп. 1, од. зб. 626]. Конференція бідноти й середняків Кременчуччини прийняла звернення до трудящих міста й села, в якому закликала «ще більше зміцнювати виробничу змичку робітничого класу з трудовим селянством», відзначала як велике зрушення на селі становлення на шлях колективізації середняцьких мас [10; 11]. Практикувалось проведення районних жіночих конференцій біднячок і середнячок, що сприяло згуртуванню селянок-трудівниць.

Важливу роль у політичному вихованні середняцької молоді відігравали армійські політоргани. Партія націлювала їх на роз'яснення червоноармійцям необхідності міцного союзу робітничого класу і бідноти з середняком. У лозунгах ЦК ВКП(б) до 10-х роковин Червоної Армії проголошувалось: «Союз робітників, селянської бідноти і середняків для перемоги соціалізму — основа сили і могутності Радянського Союзу, основа могутності його армії» [8, с. 2]. Червона Армія була школою класового гарту трудового селянства. В її ряди не допускались куркульські елементи. Партійні організації військових частин, підтримуючи тісний зв'язок з місцевими парторганізаціями, вели значну роботу по вихованню бідняків і середняків, що проходили службу. В 1928 р., розгорнувши наступ на Радянську владу на хлібному фронті, куркулі направили червоноармійцям листи і ходоків з метою викликати невдоволення середняків політикою партії в галузі хлібозаготівель. Політоргани армії провели велику роботу по знешкодженню куркульської агітації й зуміли швидко подолати труднощі, що виникли на її ґрунті. Представник армії М. Л. Дехтярьов на об'єднаному пленумі ЦК і ЦКК КП(б)У (березень 1928 р.) доповідав, що червоноармійці з середняків у переважній більшості підтримують лінію партії [4, ф. 1, оп. 1, од. зб. 13]. Агітаційно-пропагандистська робота серед червоноармійців сприяла росту їх політичної свідомості, розумінню ними завдань по соціалістичній перебудові сільського господарства, політики партії на селі. Армійські політоргани вели роботу по зміцненню союзу з середняком не лише в армії, але й на селі: організовували надсилання туди листів, часто колективних, направляли представників полків для безпосередньої участі в політичних і господарських кампаніях, розмножували і розсилали на села номери полкових стіннівок, присвячених знаменним датам та кампаніям.

На діяльність парторганізацій і безпартійного активу міста й села по зміцненню союзу робітничого класу з середняком агітпропвідділ ЦК КП(б)У і окружками впливали через мережу партосвіти. Складені ними програми давали можливість глибоко засвоїти ленінську теоретичну спадщину і партійні рішення з питань союзу робітничого класу і бідноти з середняком, сприяли проведенню їх у життя. До програм було внесено пункти про допомогу бідноті й середнякам у зміцненні їх господарств

і в боротьбі з куркулем, про директиви по виправленню перекручень політики щодо середняка, про допомогу бідняцьким і середняцьким господарствам з боку колгоспів і радгоспів [6, № 1, с. 42—44]. Програми націлювали на вивчення диференціації села, що проходила під впливом здійснення політики партії, в результаті якої зміцнились позиції середняка як головної фігури села [6, № 5, с. 126], на вивчення особливостей і форм масової роботи з середняком, ролі сільпартосередків, сільрад і КНС у зміцненні союзу з середняком [7, с. 71—73]. Вартий уваги той факт, що всі ці питання широко ставились у програмах міської мережі партосвіти.

Мережа партосвіти на селі, охоплюючи безпартійних активістів з бідноти й середняків, відіграла важливу роль у підвищенні їх політичної свідомості, поліпшенні їх спільної роботи в Радах та інших організаціях, оскільки зв'язувала політичне виховання з повсякденною практичною діяльністю. Секретаріат ЦК КП(б)У в січні 1929 р. вказував, що для підвищення рівня керівництва «організацією бідняцько-середняцької спілки і наступу на куркуля» треба розширити мережу партосвіти з тим, щоб охопити нею «широкі кола безпартійних активістів» [4, ф. 1, оп. 1, зб. 1471]. Партійні організації приділяли багато уваги використанню партосвіти на селі для виховання і організації навколо комуністів широкого селянського, в тому числі, середняцького активу. В 1927/28 р. в Полтавському окрузі в системі партосвіти навчалось 687 безпартійних селян, у Куп'янському вони становили в сільських партшколах 30% слухачів, у гуртках політсамоосвіти — 35% [15, ф. 3, оп. 1, од. зб. 38; 9]. В деяких округах агіт-проповіді включали в мережу партосвіти жіночі делегатські збори села. Окружками широко використовували газети у справі організації партосвіти на селі. У жовтні 1929 р. в центральній пресі було опубліковано постанову ЦК ВКП(б) «Про масову партосвіту на селі», що орієнтувала місцеві партійні організації на залучення в мережу партосвіти безпартійного бідняцького і середняцького активу. Окружні газети широко популяризували постанову, роз'яснювали її значення, вчили, спираючись на місцевий матеріал, застосовувати її положення в умовах конкретного округу, виступаючи проти дій, що суперечили постанові.

Значну масово-політичну роботу по зміцненню союзу робітничого класу і бідноти з середняком проводили під керівництвом партії громадські організації, в першу чергу робітничі шефські, а також комсомол і КНС, що об'єднували в своїх рядах бідноту і середняків. Комсомольські організації, зокрема, створювали при сільських політосвітніх установах так звані юнсекції, гуртки, що об'єднували бідняцьку й середняцьку молодь.

В масово-політичній роботі застосовувались різні форми, відповідні умовам того часу: сільські сходи, прикріплення до окремих селян для індивідуальної роботи так званих «індивідуалів» і для роботи в окремих кутках села «куторгів» з ко-

муністів. Їм доручалось, зокрема, займатись підвищенням класової свідомості середняків та залученням кращих з них до лав партії. Опорними пунктами масово-політичної роботи на селі були сільські політосвітні установи, в першу чергу сельбуду, клуби, хати-читальні, червоні кутки.

Таким чином, партійні організації республіки вели значну масово-політичну роботу по створенню під керівництвом робітничого класу єдиного антикуркульського бідняцько-середняцького блоку, по підготовці повороту в свідомості середняка у бік колективізації. Організовували цю роботу на місцях головним чином окружками партії та їх агітпропвідділи.

З початком масового колгоспного руху партійний пропагандистський апарат став нести ще більше навантаження. Необхідно було провести всебічну роботу, перш за все з партійним активом, по роз'ясненню основних положень ленінського кооперативного плану, домогтися розуміння ним форм і методів роботи, озброїти людей, що безпосередньо керувати тими, хто організовував колгоспи, знаннями політики партії на селі. З цією метою проводились курси, семінари. У зв'язку з початком масового колгоспного руху виник новий тип сільської політосвітньої установи — «Будинки колективістів», які об'єднували тих, хто вступив до колгоспу. Для «Будинків колективістів» спеціально готувались працівники. В програмі їх підготовки на окружних курсах стояли, зокрема, питання: «Класовий зміст і спрямованість колгоспного руху», «Союз бідняка з середняком як основа забезпечення колгоспного руху» [З, ф. 166, оп. 8, од. зб. 299]. У роботі з середнім селянством партія не покладалась на самоплив, бо самостійно середняк не міг в повній мірі зрозуміти безперспективність розвитку села по капіталістичному шляху. Під впливом політико-виховної роботи партії основні принципи соціалістичної ідеології все більше входили в індивідуальну свідомість середняків. Вигадки буржуазних істориків, про те, що Комуністична партія нібито «розв'язала війну» не лише проти багатого, але й проти середнього селянства, є грубою фальсифікацією фактів.

Можна зробити висновок, що на основі рішень XV з'їзду ВКП(б) Компартія України розгорнула широку і різносторонню масово-політичну роботу по зміцненню союзу робітничого класу з середняком, яка займала визначне місце в діяльності партійного пропагандистського апарату і місцевих парторганізацій. Застосовувались різні форми роботи, що велась як серед селянства, так і серед робітничого класу і була спрямована на подолання антисередняцьких настроїв серед робітників і бідноти і антиробітничих та антибідняцьких—між середняків, підводила середнє селянство до розуміння необхідності переходити на рейки крупного колективного господарства. Масово-політична робота партії була складовою частиною загальної боротьби за залу-

чення середняка до соціалістичної перебудови сільського господарства.

Список літератури: 1. *Ленін В. І.* Повне збір. тв., т. 38. 2. КПРС в резолюціях і рішеннях з'їздів, конференцій і Пленумів ЦК. Частина II, вид. 7, Київ, Держполітвидав України, 1954. 3. Центральний державний архів Жовтневої революції і соціалістичного будівництва УРСР, ф. 166. 4. Партійний архів Інституту історії партії при ЦК Компартії України, ф. 1. 5. «Агітатор», 1929, № 23. 6. «Агітація й пропаганда», 1927, № 1, 5, 7. «Агітація й пропаганда», 1928, № 15. 25. 8 «Известия ЦК ВКП(б)», 1928, № 4. 9. Газ. «Більшовик Полтавщини», 1927, 1 листоп. 10. Газ. «Робітник Кременчуччини», 1929, 10 листоп. 11. Газ. «Радянський селянин», 1929, 10 листоп. 12. Полтавський облдержархів, ф. Р-363. 13. Сумський облпартархів, ф. 5. 14. Сумський облдержархів, ф. Р-262. 15. Харківський облпартархів, ф. 3. 16. Чернігівський облпартархів, ф. 11.

М. Є. ВДОВИЧЕНКО

ДІЯЛЬНІСТЬ ПАРТІЇ ПО ЗМІЦНЕННЮ СІЛЬСЬКИХ ПАРТІЙНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У РОКИ СУЦІЛЬНОЇ КОЛЕКТИВІЗАЦІЇ (1929—1933 рр.) В СУЧАСНІЙ РАДЯНСЬКІЙ ІСТОРІОГРАФІЇ

(На матеріалах Української РСР)

З 1929 р., поряд з бурхливим зростанням промисловості, в СРСР розгорнувся могутній колгоспний рух, що викликало реорганізацію всієї системи партійних організацій на селі, всебічне зміцнення їх.

В. І. Ленін підкреслював, що «чим міцніші будуть наші партійні організації... тим ширшим, різностороннішим, багатшим і плідотворнішим буде вплив партії на оточуючі її, керовані нею елементи робітничих мас» [1, т. 8, с. 236]. Це ленінське положення повністю стосувалося і сільських партійних організацій, безпосередньо зв'язаних з трудовим селянством, яке могло будувати соціалізм тільки при умові керівної ролі з боку пролетаріату і його партії.

Листопадовий (1929 р.) Пленум ЦК ВКП(б) визначив, що «колгоспний рух ставить уже завдання суцільної колективізації перед окремими областями» і що розв'язання цієї проблеми залежить у першу чергу від парторганізацій села, які повинні взяти в цьому найактивнішу участь і «на ділі стати на чолі колгоспного руху... як основного руслу залучення широких мас селянства в справу будівництва соціалізму» [2, с. 345, 355]. Враховуючи нечисленність сільських партосередків при величезній кількості населених пунктів і наявності, як правило, дрібних колгоспів, Пленум, таким чином, визначив головний напрям партійного будівництва на селі: «При посиленні роботи по проведенню директиви XVI партконференції про залучення до лав комсомолу і Комуністичної партії найсвідоміших і найвідданіших соціалістичній справі членів колгоспів, необхідно

особливу увагу звернути на організацію і зміцнення партійних осередків у великих колгоспах» [2, с. 355]. Це вимагало великої організаторської роботи керівних органів партії і партосередків. Процес формування і зміцнення мережі сільських партосередків за новим (виробничим) принципом побудови знаходився в прямій залежності від формування колгоспів і не був одночасним актом для різних районів Радянського Союзу в тому числі і для України. Робота Комуністичної партії ускладнювалася тим, що соціалістична перебудова сільського господарства здійснювалася без наявності досвіду, у великих масштабах і в надзвичайно стислі строки [3, с. 438]. Та озброєна ленінським кооперативним планом, історичними рішеннями XV з'їзду КПРС взялася за це важке завдання і з честю його виконала.

Тепер, коли на досвіді не тільки СРСР, але й інших соціалістичних країн доведено, що перетворення приватного селянського господарства у велике соціалістичне — необхідна умова побудови соціалізму, важливо глибоко проаналізувати і узагальнити багатий досвід нашої партії у зміцненні партійних організацій села в роки суцільної колективізації. Мета даної статті полягає в тому, щоб показати, як радянські історики, досліджуючи цю проблему на матеріалах України, висвітлили її основні аспекти: значення для того часу зміцнення парторганізацій села, зростання рядів партії, становлення стилю і методів роботи партійних організацій в нових умовах.

Незважаючи на значну роль сільських парторганізацій України в соціалістичному перетворенні сільського господарства, питання про їх зміцнення в роки суцільної колективізації в нашій історико-партійній літературі розроблене недостатньо. У довоєнний період ця проблема в загальних рисах висвітлювалася в деяких колективних працях радянських істориків. Проте в ті роки дослідники не ставили перед собою завдання глибоко вивчити питання партбудівництва на селі в роки суцільної колективізації сільського господарства. У післявоєнний період з'явився ряд узагальнюючих праць, в яких глибоко досліджується процес соціалістичної перебудови сільського господарства в масштабах СРСР і на Україні. Необхідно відзначити такі праці: «История Коммунистической партии Советского Союза» в 6-ти томах, т. 4. М., Госполитиздат, 1970—1971; «Історія селянства Української РСР», т. 2, Київ, «Наукова думка», 1967; «Історія Української РСР», т. 2, Київ, «Наукова думка», 1969; «Очерки истории Коммунистической партии Украины». Киев, Политиздат Украины, 1977; «Розвиток народного господарства Української РСР. 1917—1967». В 2-х томах, Київ, «Наукова думка», 1967; «Соціалістична перебудова і розвиток сільського господарства Української РСР», т. 1, Київ, Вид-во Київськ. ун-ту, 1968 та ін. У цих працях дається всебічний аналіз становища сільського господарства Радянського Союзу

кінця 20-х — початку 30-х років, йдеться про створення передумов масової колективізації, висвітлюються питання розгортання і завершення в основному суцільної колективізації в республіці, руху будняків і середняків за новий колгоспний лад, за ліквідацію куркульства як класу, роль робітничого класу в соціалістичній перебудові сільського господарства. В певній мірі показана діяльність партії по зміцненню сільських партійних організацій. Однак ці узагальнюючі праці, звичайно, не могли вичерпати названої теми, яка потребувала спеціального дослідження.

Участь робітників у соціалістичному будівництві на селі, розвиток колгоспного руху, організація нових радгоспів, шефська допомога селу знайшли своє відображення в статтях 50-х років Д. А. Баєвського, Н. П. Спектора, І. З. Орла [4, 5, 6], де приведено багато цікавих фактів, але історія партійного будівництва всебічно не розкрита. Не показана робота партії по зміцненню сільських парторганізацій, не розглянуті питання росту партосередків села.

У 70-х роках з'явилося кілька досліджень, які так чи інакше порушують розглядувану нами проблему. До них можна віднести роботи Г. Н. Шарлая, Т. І. Репіної та Л. Л. Горішньої [7, 8, 10, 11]. Необхідно відмітити наукове значення праць Г. Н. Шарлая, який зробив значний вклад у розробку питань керівництва КП(б)У шефською допомогою робітників міста селу. Він спеціально дослідив питання участі робітників-комуністів у зміцненні сільських парторганізацій [7]. Вивчивши архівні документи і матеріали, повідомлення преси та інші джерела, вчений прийшов до висновку, що в УРСР у період підготовки і здійснення соціалістичної реконструкції сільського господарства на село було послано на постійну роботу не менше 30 тисяч комуністів [7, с. 46]. Цікаво, що до Г. Н. Шарлая другий історик, О. М. Крикуненко, писав: «Лише в січні — лютому 1930 р. ЦК КП(б)У, окружками і райками партії направили на село з міських і промислових партійних організацій 23 600 комуністів» [9, с. 43]. Г. Н. Шарлай зумів довести, що ця цифра завищена, тому що районні працівники, направлені на село, не були, в переважній більшості, представниками міст і не всі були членами партії [7, с. 46]. Автор показує зростання сільських парторганізацій за рахунок направлених на село передових робітників, які добре знали його життя, мали достатній досвід партійно-масової роботи, здатні були організувати і повести за собою маси. За підрахунками Г. Н. Шарлая партійні організації республіки в кінці січня і на початку лютого 1930 р. направили на село 8618 робітників. Всього ж в рахунок 25-тисячників було виділено більше 10,5 тис. робітників, з них 8,5 тис. залишились на постійну роботу в селах республіки. Серед 25-тисячників комуністи становили приблизно 60%. Завдяки цьому в січні—березні 1930 р. число сільських

комуністів збільшилось на 5 тис. чоловік. На партійно-комсомольській роботі в колгоспах працювало 262 двадцятип'яти-тисячники. ЦК КП(б)У і центральні установи Харкова лише в грудні 1929 р.— лютому 1930 р. направили з свого складу в села республіки 620 комуністів [7, с. 48]. Г. Н. Шарлай, як і В. П. Демченко [12], повідомляє, що у першому півріччі 1930 р. за рішеннями ЦК КП(б)У і місцевих органів на село з промислових центрів було послано 8762 кваліфікованих пропагандисти, секретарі партосередків, працівники газет і культури [7, с. 49]. На великому фактичному матеріалі, значну частину якого автор уперше вводить у науковий оборот, він довів, що зміцнення сільських партійних організацій привело не тільки до кількісного росту, але й до поліпшення їх якісного складу. На 1 січня 1928 р. партосередків було 2609, в них комуністів — 37 835, а на 1 січня 1931 р. — відповідно 3 189 і 78 639 [7, с. 49]. В цілому по Україні весною 1930 р. в бюро сільських партосередків було обрано 47,3% робітників по соціальному стану. Робітники по роду занять у партійних бюро становили 16,3%. Серед новообраних секретарів сільських партосередків робітники становили 49,8% [7, с. 51]. Ці дані свідчать про те, що питома вага робітників у сільських парторганізаціях значно виросла: в 1927 р. у складі членів партбюро сільських організацій країни робітники і батраки становили 4,5%, а серед секретарів партосередків — лише 3,2% [7, с. 51]. На жаль у своїй статті автор не показав як робітники-комуністи вплинули на стиль і методи роботи сільських парторганізацій, що нове вони внесли в їх діяльність. Г. Н. Шарлай хронологічно обмежив свою працю 1929 — 1930 роками.

Великий інтерес у плані розглядуваної теми являють роботи Л. Л. Горішняї [10, 11]. Використовуючи матеріали партархіву Інституту історії партії при ЦК Компартії України, вона змогла більш повно, ніж попередні дослідники, висвітлити стан марксистсько-ленінського виховання сільських комуністів у роки першої п'ятирічки на Україні. На її думку, в 1930—1931 роках надто затягувалось комплектування сільської мережі партосвіти. В той час партійним навчанням кандидати в члени партії були охоплені на 30%, процент відвідування партшкіл був низьким. Часто теоретичні знання не підкріплювалися практичною участю комуністів у проведенні важливих політичних і господарських заходів партії [10, с. 108]. Основною причиною цих недоліків, констатує Л. Л. Горішня, є типова для того часу недооцінка значення партосвіти окремими партійними комітетами і бюро партійних осередків. На селі ще були випадки протиставлення партосвіти основним господарським кампаніям [10, с. 109].

У замітці про партійне будівництво на селі в роки першої п'ятирічки [11] Л. Л. Горішня коротко висвітлює діяльність

КП(б)У по зміцненню сільських парторганізацій в роки суцільної колективізації, справедливо зазначаючи, що послаблення у 1931—1932 рр. уваги до питань села негативно вплинуло на діяльність парторганізацій. Захоплення кількісним зростанням рядів партії без серйозної перевірки вступаючих привело до деякого засмічення КП(б)У класово чужими елементами. У зв'язку з цим ЦК і ЦКК КП(б)У прийняли рішення провести чистку сільських парторганізацій Снігурівського, Васильківського районів Дніпропетровської області, що саботували виконання плану хлібозаготівель, підривали довір'я трудящих мас до партії [11, с. 84]. Автор підкреслює, що в цей період партія не тільки очищалась від випадкових і ворожих елементів, але й активно поповнювала свої ряди кращими представниками бідноти, наймитів і середняків. У цілому за роки першої п'ятирічки парторганізація України зросла на 344 740 чол. На 1 січня 1932 р. колгоспні парторганізації об'єднували 104 581 комуністів [11, с. 84]. І все-таки Л. Л. Горішня, приділивши багато уваги чистці і зростанню партійних організацій села, далеко не повно показала зміцнення сільських парторганізацій кадрами, не висвітлила стиль і методи роботи партосередків села в роки суцільної колективізації сільського господарства.

Зміцнення парторганізацій нерозривно зв'язане з боротьбою партії за єдність своїх рядів. У кінці 60-х на початку 70-х років Я. І. Потеряйко і А. В. Корнійчук [13, 14] на основі архівних матеріалів і інших джерел зробили спробу дослідити боротьбу КП(б)У за ленінську генеральну лінію проти правого ухилу в 1927—1930 рр. Проте, вказані автори не розглядали боротьбу з правим ухилом сільських парторганізацій. І ця важлива проблема залишається поки що не дослідженою.

Проблему зміцнення парторганізацій села в 1929—1933 рр. висвітлено в ряді дисертацій. Діяльність КП(б)У по зміцненню парторганізацій на селі в 1929—1933 рр. знайшла деяку, хоч і не достатню, розробку в кандидатських дисертаціях початку п'ятидесятих років [15—19]. У цих дослідженнях розглядаються питання ідейно-виховної роботи партії, підготовки кадрів, зміцнення союзу робітників і селян, зростання партійних рядів. Але цінність окремих праць знижується наявністю недоліків: вони здебільшого малокритичні, не показують усіх труднощів, з якими прийшлося зіткнутися Комуністичній партії в роботі на селі. На наш погляд, слід виділити дослідження істориків другої половини п'ятидесятих років А. Г. Горбунова і Ф. Д. Піджарого [20—25].

Відмічаючи розгортання масового колгоспного руху і в зв'язку з цим утворення великої кількості колективних господарств, що вимагало перебудови роботи сільських партосередків, зміни форм і методів партійного керівництва сільським господарством, А. Г. Горбунов значне місце в дисертації

відводить висвітленню питання перебудови роботи сільських партосередків за виробничою ознакою [20]. На численних прикладах він всебічно розглянув важливу роботу парторганізацій села по залученню в партію наймитів, бідняків і передових колгоспників, показав, як для цієї мети парторганізації колгоспів використовували у своїй практиці проведення відкритих партзборів за участю безпартійного активу. На зборах по-діловому обговорювались питання зростання рядів партії і поліпшення її якісного складу. Для дослідження проблеми сільських парторганізацій мають інтерес дані, які приводить А. Г. Горбунов: за 1 квартал 1930 р. сільськими партосередками України було прийнято у партію 2654 наймитів і 3108 бідняків і колгоспників, що становило 40% всіх прийнятих по республіці у 1929 р. Автор підкреслює: якщо в листопаді 1929 р. на Україні було 25 тисяч комуністів, безпосередньо зайнятих у сільському господарстві, то на 1 квітня 1930 р. уже налічувалось 37 013. Відповідно зросли і партосередки села: якщо в листопаді 1929 р. їх було 3000, то до середини 1930 р. уже нараховувалось 4553 [20, с. 6]. Збільшилась кількість і колгоспних партосередків. Так, до листопада 1929 р. на Україні нараховувалося 174 колгоспних осередки, а на 1 березня 1930 р. їх було уже 1446. До липня того ж року — 1553 [20, с. 13]. У дисертації глибоко висвітлена робота КП(б)У по зміцненню сільських партосередків кадрами. На партійну роботу в село з партійного апарату ЦК і окружкомів були надіслані кращі комуністи; частина 25-тисячників, командированих у колгоспи, також використовувалась на партійній роботі. У наступні роки А. Г. Горбунов істотно доповнює свою працю цілим рядом статей, вивчаючи проблему на нових документах [21, 22]. Але свої дослідження він обмежує порівняно вузькими рамками часу 1929—1930 рр.

Слід відзначити спроби Ф. Д. Піджарого проаналізувати діяльність парторганізацій Донбасу в боротьбі за колективізацію сільського господарства [23]. В 1960 і 1973 рр. у своїх дослідженнях він висвітлює діяльність КП(б)У в боротьбі за перемогу колгоспного ладу [24, 25], коротко розкриваючи цю тему на матеріалах парторганізації республіки. Але в працях Ф. Д. Піджарого нічого не говориться про діяльність місцевих парторганізацій по проведенню масової колективізації, дуже побіжно висвітлюється питання про боротьбу партії з труднощами в колгоспному будівництві, а також про заходи по зміцненню сільських парторганізацій і закріпленню перших результатів суцільної колективізації. Крім цього автор припускається ряду неточностей, поспішних висновків, які справедливо критикуються в статтях І. Х. Ганжі та В. Т. Коломійчука [26].

Підводячи підсумки, необхідно відзначити ряд доробок радянських істориків, що висвітлюють діяльність КП(б)У по зміцненню сільських парторганізацій республіки у роки суціль-

ної колективізації: досить широко використана ленінська теоретична спадщина і партійні документи, досліджена роль ЦК ВКП(б) у зміцненні парторганізацій села в роки суцільної колективізації на Україні; добре показана шефська допомога робітничого класу селу в перші роки суцільної колективізації.

Однак історики не висвітлили в достатній мірі такі важливі питання зміцнення сільських парторганізацій, як зростання партійних рядів, зміцнення їх кадрами, не показали стилю і методів роботи парторганізацій села в 1929—1933 рр.

Таким чином, питання діяльності КП(б)У по зміцненню сільських парторганізацій республіки у роки суцільної колективізації потребує нових, більш глибоких досліджень.

Список літератури: 1. *Ленін В. І.* Повне збір. тв., т. 8. 2. КПСС в резолюціях і рішеннях съездов, конференцій і пленумов ЦК. Т. 4, М., Политиздат, 1970. 581 с. 3. Очерки истории Коммунистической партии Украины, Киев, Политиздат Украины, 1972. 708 с. 4. *Баевский Д. А.* Участие рабочих масс в социалистической переделке сельского хозяйства (1928—1930 гг.). — «Вопросы истории», 1953, № 10, с. 79—86. 5. *Спектор Н. П.* Участие рабочих в строительстве новых зерновых совхозов в 1929—1930 гг. — «Вопросы истории», 1954, № 9, с. 89—95. 6. *Орел І.* 3. Комуністична партія України — організатор шефства робітничого класу над селом в період підготовки колективізації (1926—1929 рр.). — В кн.: Збірник наукових праць аспірантів кафедр суспільних наук, Вид-во Київськ. ун-ту, т. 4, 1960, с. 37—43. 7. *Шарлай Г. Н.* Участь партосередків промислових центрів України у посиленні сільських парторганізацій в період підготовки і розгортання масового колгоспного руху. — В кн.: Наукові праці з історії КПРС. Вип. 58, Вид-во Київськ. ун-ту, 1973, с. 43—51. 8. *Репина Т. И.* К вопросу о перестройке сельских партийных организаций по производственному принципу в годы первой пятилетки 1928—1932 гг. — В кн.: Из истории борьбы КПСС за победу социалистической революции и построение коммунистического общества», Вып. V. Изд-во Моск. ун-та, 1974, с. 147—167. 9. *Крикуненко О. М.* Борьба Коммунистической партии Украины за здійснення ленінського кооперативного плану (1929—1931 рр.). Вид-во Львівськ. ун-ту, 1970. 164 с. 10. *Горішня Л. Л.* Марксистсько-ленінське виховання — важливий засіб піднесення боездатності сільських парторганізацій України в роки першої п'ятирічки (1928—1932 рр.). — В кн.: Наукові праці з історії КПРС. Вип. 51—57. Вид-во Київськ. ун-ту, 1972, с. 104—113. 11. *Горішня Л. Л.* Про партійне будівництво на селі в роки першої п'ятирічки (1928—1933 рр.). — «Український історичний журнал», «УІЖ», 1973, № 5, с. 81—84. 12. *Демченко В. П.* Борьба за коллективизацию сельского хозяйства в первые годы первой пятилетки (1928—1930 гг.). На материалах Украины. Автореф. дис. на соиск. учен. степени канд. ист. наук, Киев, 1956. 20 с. 13. *Потеряйко Я. И.* Борьба Коммунистической партии Украины против правого ухила, за единство партийных рядов у 1928—1930 рр. — «УІЖ», 1974, № 6, с. 88—90. 14. *Корнійчук А. В.* Борьба Коммунистической партии Украины против правого ухила в период разгортання соціалістичної реконструкції народного господарства. — В кн.: Наукові праці з історії КПРС. Вип. 20. Вид-во Київськ. ун-ту, 1968, с. 178—193. 15. *Агеев А. В.* Борьба Коммунистической партии за подготовку кадров в период реконструкции народного хозяйства СССР (1928—1937 гг.). Дис. на соиск. учен. степени канд. ист. наук, Киев, 1955. 252 с. 16. *Давыдов А. В.* Идеологическая работа Коммунистической партии в период между XV и XVI съездами ВКП(б). Автореф. дис. на соиск. учен. степени канд. ист. наук, М., 1954. 45 с. 17. *Гелевера Д. А.* Борьба Коммунистической партии за укрепление союза рабочего класса и крестьянства в период коллективизации сельского хозяйства (1930—1934 гг.). На материалах Украины. Дис. на соиск. учен. степени канд. ист. наук, Харьков, 1955. 329 с. 18. *Брыкин С. С.*

Партиїне строїтельство в период развернутого наступления социализма по всему фронту (1929—1933). Автореф. дис. на соиск. учен. степени канд. ист. наук, М., 1950. 28 с. 19. *Продан Г. И.* Вопросы партийного строительства в период проведения коллективизации сельского хозяйства 1930—1934 гг. (По материалам КП Украины). Дис. на соиск. учен. степени канд. ист. наук, Киев, 1954. 292 с. 20. *Горбунов А. Г.* Укрепление сельских партийных организаций в период развертывания массового колхозного движения (На материалах Украины). Дис. на соиск. учен. степени канд. ист. наук, Киев, 1956. 302 с. 21. *Горбунов А. Г.* Формы и методы массово-политической работы партийных организаций Украины на селе (1929—1930 гг.) — В кн.: Из истории борьбы Коммунистической партии Украины за социалистическое переустройство сельского хозяйства. Изд-во Киевск. ун-та, 1961, с. 108—128. 22. *Горбунов А. Г.* Перебудова роботи сільських партійних осередків на Україні в період масового колгоспного руху (1929—1930 рр.). — В кн.: Наукові праці з історії КПРС, Вид-во Київськ. ун-ту, 1969, с. 60—71. 23. *Піджарий Ф. Д.* Донецкая организация КП(б)У в борьбе за коллективизацию сельского хозяйства 1930—1934 гг. Автореф. дис. на соиск. учен. степени канд. ист. наук, М., 1950. 22 с. 24. *Піджарий Ф. Д.* Комуністична партія України в боротьбі за перемогу колгоспного ладу. Київ, Держполітвидав УРСР, 1960. 102 с. 25. *Піджарий Ф. Д.* Діяльність Комуністичної партії України по створенню і зміцненню колгоспного ладу (1927—1937), Харків, «Вища школа», 1973. 139 с. 26. *Ганжа І. Х., Коломийчук В. Т., Піджарий Ф. Д.* Діяльність Компартії України по створенню і зміцненню колгоспного ладу (1927—1937 рр.) — «Український історичний журнал», 1974, № 6, с. 144—145.

А. І. КРАВЦОВ

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ІСТОРІОГРАФІЇ ПАРТІЙНОГО КЕРІВНИЦТВА ПРОМИСЛОВІСТУ УКРАЇНИ В РОКИ ВОСЬМОЇ П'ЯТИРІЧКИ

В. І. Ленін надавав винятково важливого значення вдосконаленню партійного керівництва народним господарством. Він неодноразово підкреслював, що Комуністична партія повинна систематично поліпшувати форми і методи організаційно-партійної і масово-політичної роботи з метою дальшого розвитку соціалістичної економіки. Керуючись ленінськими висновками, наша партія постійно вдосконалює стиль і методи своєї багатогранної організаторської діяльності як у галузі економіки взагалі, так і в провідній її ланці — промисловості. Важливим етапом удосконалення вже перевірених і розвитку нових форм і методів партійного керівництва промисловістю стали роки восьмої п'ятирічки. В цей період Комуністична партія мобілізувала радянський народ на виконання рішень вересневого (1965 р.) Пленуму ЦК КПРС та XXIII з'їзду партії. То були роки великого політичного піднесення і трудового ентузіазму радянських людей у зв'язку зі славними ювілеями: 50-річчям Великої Жовтневої соціалістичної революції і 100-річчям з дня народження В. І. Леніна. Восьма п'ятирічка ознаменувалася істотними змінами в усій економіці країни. У 1966—1970 рр. було переведено на нову систему планування і економічного стимулювання значну кількість найбільших промислових підприємств країни.

Тому вивчення досвіду КПРС по удосконаленню партійного керівництва промисловістю є одним з основних напрямків у дослідженні економічної політики партії. Актуальність вивчення даної проблеми зростає у зв'язку з новими завданнями перед історико-партійною наукою, висунутими XXV з'їздом партії [2, с. 240].

Розглядаючи питання удосконалення форм і методів діяльності Комуністичної партії по керівництву промисловістю, необхідно зазначити ряд основоположних принципів партійного керівництва економікою, висунутих В. І. Леніним і розвинутих усією багатогранною діяльністю КПРС. Це — проведення науково-обгрунтованої економічної політики; єдність політичної і господарської діяльності; недопустимість змішання партійних функцій з функціями інших органів у керівництві промисловістю; добір, розстановка і виховання партійних та господарських кадрів; партійний контроль діяльності господарських та адміністративних органів; розвиток трудової активності і творчої ініціативи мас; широке залучення трудящих до управління виробництвом. Вказані принципи є свого роду наріжним каменем становлення і розвитку нових, більш удосконалених форм і методів діяльності партії.

Радянська історико-партійна наука розраховує великою кількістю досліджень з питань удосконалення стилю партійного керівництва промисловістю. Але історіографічних робіт з даної проблеми ще не так багато. Заслуговує на увагу монографія В. І. Касьяненко, в якій піддано аналізу літературу про діяльність парторганізацій всієї країни по створенню матеріально-технічної бази комунізму [3]. Що стосується історіографії діяльності Комуністичної партії України по удосконаленню форм і методів партійного керівництва промисловістю республіки в роки восьмої п'ятирічки, то можна в деякій мірі відзначити публікації Я. С. Калакури [4; 5; 6]. Однак вказані роботи торкаються лише окремих питань удосконалення стилю і методів партійного керівництва промисловістю, висвітлених у працях радянських істориків.

Серед монографій, в яких розглядаються форми і методи партійної роботи, слід назвати працю Л. А. Мягчилова. Він досліджує досить великий період діяльності КПРС, зокрема, аналізує удосконалення форм і методів партійного керівництва промисловістю, організаторську і політичну роботу по підвищенню ефективності промислового виробництва в Московській, Ленінградській, Київській та інших обласних парторганізаціях. Автор досить повно висвітлив, на наш погляд, питання наукового підходу в діяльності парторганізацій, показав зростання ролі кадрової політики партії, на конкретних прикладах показав значення соцзмагання, як основи успішного виконання всіх завдань [7].

Серед численних праць, написаних на основі використання матеріалів діяльності парторганізацій по керівництву економікою всієї країни виділяється монографія А. І. Рогова. Робота написана на високому теоретичному рівні. В ній висвітлюються питання кадрової політики, партійного контролю, розвитку творчої активності трудящих у взаємозв'язку з основними напрямками економічної політики партії [8].

Слід відзначити і дві брошури Б. Г. Андреева, в яких аналізуються питання партійного керівництва економікою та розвитку партією ленінських принципів господарювання в промисловості [9; 10].

Серед збірників виділяються ті, де особливо послідовно, на конкретному, узагальнюючому матеріалі висвітлена діяльність парторганізацій в умовах господарської реформи, показана специфіка партійної роботи в нових умовах, поданий чіткий розподіл діяльності партійних і господарських органів [11].

Спеціальні роботи з досліджуваного питання розкривають роль партійних організацій у підготовці переходу промислових підприємств на нові умови господарювання, показують роль місцевих парторганізацій у боротьбі за підвищення продуктивності праці, за прискорення науково-технічного прогресу [12]¹.

Аналізуючи загальносоюзну літературу, необхідно вказати, що в дослідженнях значною мірою вивчені такі питання, як науковий підхід до всієї партійної роботи, кадрова політика партії, розвиток творчої ініціативи мас. Проте, слабо висвітлені питання єдності і розподілу функцій в діяльності партійних та господарчих органів з виробничих питань, залучення мас до управління виробництвом і, особливо, здійснення партійного контролю за діяльністю адміністративних і господарчих органів в умовах реформи та в світлі рішень ХХІІІ з'їзду КПРС.

Що стосується історіографії діяльності партійних організацій України по вдосконаленню стилю керівництва промисловістю, то її можна умовно поділити на загальні праці [13]; публікації партійних і радянських працівників, а також спеціальні дослідження. У цьому відношенні заслуговують на увагу

¹ У цьому відношенні слід також назвати такі роботи: Чусовикин Ф. Л. Совершенствование стиля работы местных партийных организаций в промышленности на современном этапе. Автореф. дис. на соиск. учен. степени канд. ист. наук, М., 1969. Покровский В. К. Деятельность КПСС по осуществлению экономической реформы в промышленности в 1965—1968 гг. Автореф. дис. на соиск. учен. степени канд. ист. наук, М., 1970; Берлингейгер Б. И. Деятельность партийных организаций Кузбасса по подготовке и осуществлению экономической реформы (1965—1968 гг.). Автореф. дис. на соиск. учен. степени канд. ист. наук. Томск, 1971; Николаев И. П. Деятельность Томской областной парторганизации по осуществлению экономической реформы (1965—1969 гг.). Автореф. дис. на соиск. учен. степени канд. ист. наук, Томск, 1971 та ін.

нарис історії багатьох обласних партійних організацій республіки.

У публікаціях цієї групи на багатьох прикладах показані творчі пошуки і практичне здійснення парторганізаціями нових принципів господарювання [14], вирішення складних питань кадрової політики, партійного контролю господарської діяльності адміністрації [15]. Партійні працівники одним з найважливіших моментів своєї діяльності вважають безпосередню участь у житті виробничих колективів, систематичний зв'язок з трудящими [16]. Девізом для них стали ленінські слова: «Жити в *гуці*. Знати *настрої*. Знати *все*. Розуміти масу. Уміти підійти. Завоювати її **абсолютне довір'я**» [1, т. 44, с. 481].

Дуже багато уваги приділяється висвітленню питань піднесення ролі парторганізацій у соцзмаганні [18].

В спеціальних статтях і брошурах розглядаються питання наукового підходу в діяльності парторганізацій [19], дається глибокий аналіз партійної роботи в усіх ланках процесу господарювання [20], розкривається значення ленінського положення про дотримання партійних обов'язків — основи піднесення бойовитості парторганізацій [21], відображено значення удосконалення всієї партійної роботи [22]. В публікації Г. К. Морозова аналізується діяльність первинних парторганізацій, які є основою партії і повинні «функціонувати особливо жваво, часто, регулярно» [1, т. 47, с. 28]. Показано зміст роботи первинних парторганізацій, шляхи посилення їх впливу на життя виробничих колективів, узагальнено досвід кращих організацій [23].

Головною метою роботи В. М. Орлова є висвітлення процесу втілення в життя основного принципу організаційно-партійної роботи — колективності керівництва [24]. М. Д. Олійниченко розглядає практику керівництва райкомом діяльністю низових парторганізацій, показує форми і методи їх роботи в колективах, досліджує діяльність партгруп на будівництві електростанцій Дніпровського каскаду [25].

Всі згадані дослідження написані на основі місцевого матеріалу, в них розкриваються форми і методи діяльності парторганізацій з урахуванням специфічних і конкретних завдань.

Вивченню розглядуваної проблеми більш досконально і глибоко сприяють спеціальні дослідження, монографії, в яких йдеться про діяльність Компартії України по розвитку промисловості, поліпшенню організаційно-партійної і масово-політичної роботи, удосконаленню стилю, форм і методів всієї роботи в роки восьмої п'ятирічки.

Слід зазначити, що серед монографій виділяється кілька напрямків у дослідженні проблеми. Це — великі теоретичні праці про робітничий клас, про діяльність Компартії України

в галузі важкої промисловості та удосконалення організаційно-партійної і ідеологічної роботи партійних комітетів¹.

Грунтовність відзначаються монографії І. П. Кожукало [26] та В. І. Полуреза [27].

І. П. Кожукало аналізує діяльність Компартії України після жовтневого Пленуму (1964 р.) ЦК КПРС. Розглядаючи удосконалення стилю партійної роботи, автор висвітлює питання партійного керівництва промисловістю, втілення в життя ленінських організаційних принципів, питання членства в партії, демократичного централізму, колективності керівництва, добору, розстановки і виховання кадрів, зв'язку партії з масами. Він звертає особливу увагу на підвищення ролі районної ланки партійного керівництва. Автору також вдалося достатньо висвітлити масово-політичну роботу і основні напрями виховної діяльності парторганізацій.

Питання поліпшення організаторської роботи партійних організацій як найважливішої умови підвищення ефективності промислового виробництва проходять головною думкою через монографію В. І. Полуреза [27]. Автор аналізує діяльність парторганізацій у здійсненні економічної реформи і далішому удосконаленні управління промисловістю, боротьбу за прискорення науково-технічного прогресу, партійне керівництво соціалістичним змаганням, роботу парторганізацій у здійсненні ленінської кадрової політики. У монографії приділяється особлива увага питанням діяльності Комуністичної партії України по удосконаленню форм і методів партійного керівництва промисловістю, основним принципам і напрямкам організаційно-партійної і масово-політичної роботи місцевих партійних організацій. Саме це ставить монографію в ряд найбільш вагомих досліджень.

Історіографія розглядуваної проблеми в останні роки збагатилась рядом кандидатських дисертацій, присвячених аналізу роботи обласних парторганізацій [28—32].

Робота І. В. Воблова має ґрунтовну джерельну базу і написана на основі дослідження діяльності багатьох обласних пар-

¹ По згаданим питанням див.: *Романцов В. О.* Робітничий клас Української РСР 1954—1970. Вид-во Київськ. ун-ту, 1972; *Коломійченко І. І.* Діяльність Комуністичної партії України по створенню матеріально-технічної бази комунізму. Київ, Політвидав України, 1970; *Шевчук В. П.* На вирішальному напрямі. Вид-во Київськ. ун-ту, 1970; *Стефановский А. И.* Ленинский стиль работы. Киев, Политгиздат Украины, 1975; *Василенко В. К.* Діяльність Комуністичної партії України по перебудові партійної освіти і вдосконаленню масово-політичної роботи (1966—1971). Київ, Політвидав України, 1974; *Драк М. М.* За торжество комуністичної праці. Київ, «Наукова думка», 1975; *Миколенко М. М.* Діяльність Комуністичної партії України по розвитку чорної металургії в період розгорнутого будівництва комунізму. Вид-во при Харк. ун-ті, 1970; *Федорак П. С.* Шляхом трудових подвигів (Комуністична партія України — організатор боротьби за виконання завдань в галузі важкої промисловості. 1959—1971). Вид-во при Львів. ун-ті, 1974; *Панченко П. П.* Про впровадження елементів наукової праці в роботу партійних комітетів. Київ, Політвидав України, 1973.

тійних організацій України. Проте в роботі в основному висвітлено лише роль парторганізацій у здійсненні народного контролю, та деякі його аспекти в умовах нової господарської реформи.

В дисертації Є. В. Дягілева розглядаються питання добору, розстановки і виховання кадрів у партійній організації Харківської області після жовтневого (1964 р.) Пленуму ЦК КПРС.

І. М. Канаєв і М. І. Ольшевський узагальнюють досвід партійного керівництва промисловістю на матеріалах Миколаївської, Одеської, Херсонської і Кримської областей. Вони досліджують питання удосконалення стилю партійного керівництва промисловістю, добору, розстановки і виховання кадрів, розвитку творчої ініціативи і активності мас, руху новаторів, впровадження НОП і госпрозрахунку. Проте діяльність парторганізацій промислових підприємств у нових умовах господарської реформи авторами безпосередньо не розглядається.

В дисертації М. В. Яремченка аналізуються питання вдосконалення стилю, форм і методів роботи парторганізацій в умовах господарської реформи. Показуючи механізм взаємозв'язку різних ланок діяльності парторганізацій, автор значну увагу приділяє питанням масово-політичної роботи серед трудящих, розвитку творчої ініціативи мас. У роботі розглядаються принципи єдності і розподілу функцій партійних і господарських органів, розкривається роль і значення партійного контролю і кадрової політики.

Розробка проблеми партійного керівництва промисловістю в умовах побудови комунізму не може бути плідною без викриття «теорій» буржуазних фальсифікаторів. Саме цьому питанню у сучасній історіографії економічної політики КПРС відводиться значне місце [33—39].

Отже, не претендуючи на всеосяжний і всебічний аналіз розглянутої проблеми, все ж можна зробити деякі висновки.

З усіх розглянутих груп публікацій найбільш змістовними є монографії. На жаль спеціальних робіт з питань партійного керівництва промисловістю в роки восьмої п'ятирічки як у загальносоюзній, так і в українській історіографії ще небагато, але проаналізовані праці — це глибокі, ґрунтовні дослідження.

Що стосується кандидатських дисертацій, то їх характерним недоліком є обмеження досліджень аналізом діяльності однієї, або кількох партійних організацій.

Переходячи до визначення ролі брошур та статей у розкритті деяких питань, слід зазначити, що в них подано цікавий місцевий матеріал про діяльність парторганізацій, проте, дуже часто автори приводять тільки факти, не роблячи висновків і узагальнень, без яких знижується цінність даних публікацій.

Підбиваючи підсумок, необхідно відзначити, що деякі питання проаналізованої проблеми не знайшли достатнього висвітлення в літературі. Це — аналіз кількісного та якісного

складу партійних організацій, відображення нових форм і методів організаційно-партійної та масово-політичної роботи, науковий підхід у діяльності парторганізацій, партійне керівництво поєднанням науки з виробництвом, організація партійного контролю діяльності господарських і адміністративних органів та деякі інші.

Таким чином, питання партійного керівництва промисловістю України в роки восьмої п'ятирічки залишається ще не повністю вивченим, а його історіографія знаходиться в стадії становлення і чекає подальшого розвитку.

Список літератури: 1. *Ленін В. І.* Повне збір. тв., т. 36, 44, 47. 2. Матеріали XXV с'їзду КПСС. М., Політиздат, 1976. 3. *Касьяненко В. І.* Проблеми створення матеріально-технічної бази комунізму (Історіографічний очерк). М., «Мисль», 1973. 4. *Калакура Я. С.* Питання організаційно-партійної роботи КП України в післявоєнній роки у працях радянських істориків (1946—1970 рр.) — «Український історичний журнал», 1971, № 10. 5. *Калакура Я. С.* Работа партии за ускорение научно-технического прогресса в промышленности в условиях развитого социализма. — «Вопросы истории КПСС», 1976, № 4. 6. *Калакура Я. С.* Комунистична партія України в боротьбі за розв'язання завдань будівництва комунізму (історіографічний нарис). Київ, «Вища школа», 1976. 7. *Мягчилов Л. А.* Діяльність КПРС по удосконаленню керівництва промисловістю (1956—1970 рр.). Вид-во Київського ун-ту, 1971. 8. *Рогов А. І.* Руководство КПСС экономикой зрелого социализма. М., Политиздат, 1975. 9. *Андреев Б. Г.* Партийное руководство экономикой. Л., Лениздат, 1968. 10. *Андреев Б. Г.* Развитие партией ленинских принципов партийного руководства хозяйственным строительством. М., «Знание», 1974. 11. Коммунисты и экономическая реформа. М., «Мисль», 1972. 12. *Коваленко В. А.* Политическая и организаторская работа КПСС по повышению эффективности промышленного производства. Автореф. дис. на соиск. учен. степени канд. ист. наук. Оренбург, 1968. 13. Очерки истории Коммунистической партии Украины, Киев, Политиздат Украины, 1977. 14. *Ботвин О. П.* Партійні організації і економічна реформа. Київ, 1967. 15. *Семигорелов Н. С.* Методи партійного керівництва господарством. М., «Економіка», 1967. 16. *Галкин П. А.* Руководство коллективом, ответственность персональная. Харьков, «Прапор», 1970. 17. *Малов В. И.* Единство слова и дела. Харьков, «Прапор», 1972. 18. *Гриценко В. С.* Партійне керівництво соціалістичним змаганням. Харьков, 1972. 19. *Сенченко В. І.* Партія і проблеми управління господарством. Київ. Т-во «Знання» УРСР, 1971. 20. *Мусієвський Р. А.* Партійні організації і економічна реформа. Львів, «Каменяр», 1972. 21. *Позняк В. Т.* Внутріпартійна демократія і дисципліна, Київ, Політвидав України, 1973. 22. *Ольшевський М. І.* Діяльність парторганізацій України щодо підвищення промислового виробництва в 1965—1970 рр. — «УІЖ», 1973, № 1. 23. *Морозов Г. К.* Основа партії. Харків, «Прапор», 1969. 24. *Орлов В. М.* Партійній роботі науковий підхід. Київ, Т-во «Знання» УРСР, 1970. 25. *Олійниченко М. Д.* Ленінське накреслення — в життя. Вид-во Київського ун-ту, 1970. 26. *Кожукало І. П.* Ленінські організаційні принципи і партійне будівництво на сучасному етапі. Київ, Політвидав України, 1969. 27. *Полурез В. И.* Деятельность КПСС по повышению эффективности промышленного производства в условиях развитого социализма. Киев, «Вища школа», 1974. 28. *Воблов И. В.* Руководство партийных организаций Украины органами народного контроля в борьбе за развитие промышленности. Автореф. дис. на соиск. учен. степени канд. ист. наук, Киев, 1970. 29. *Дягилев Е. В.* Деятельность Харьковской областной партийной организации по совершенствованию форм и методов работы с партийными кадрами (окт. 1964—1968 гг.). Автореф. дис. на соиск. учен. степени канд. ист. наук, Харьков, 1970. 30. *Канаев И. М.* Деятельность партийных организаций Украины по повышению экономической эффективности промышленного производства в 1965—1970 гг. Авто-

реф. дис. на соиск. учен. степени канд. ист. наук, Одесса, 1971. 31. *Ольшевский Н. И.* Деятельность партийных организаций по руководству промышленностью в 1965—1970 гг. Автореф. дис. на соиск. учен. степени канд. ист. наук, Одесса, 1973. 32. *Яремченко М. В.* Партийное руководство промышленностью в условиях хозяйственной реформы (1965—1970 гг.). Автореф. дис. на соиск. учен. степени канд. ист. наук, Харьков, 1974. 33. *Васильева Р. Х.* Критика современных буржуазных концепций социалистичної економіки. Вид-во Київськ. ун-ту, 1968. 34. *Хавина С. А.* Критика буржуазных взглядов на закономерности социалистического хозяйствования. М., «Мысль», 1968. 35. *Докунин В.* Критика современных антимарксистских экономических теорий. М., «Мысль», 1969. 36. *Молибошко В. А.* Против буржуазной фальсификации роли КПСС в коммунистическом строительстве. М., «Мысль», 1972. 37. *Микешин И. П.* История против антиистории. М., Политиздат, 1973. 38. *Алахвердов Г. Г., Каманенко В. И.* О некоторых буржуазных фальсификаторах роли и значения идейно-воспитательной работы КПСС. — «Вопросы истории КПСС», 1974, № 4. 39. *Юдин И. Н., Маслов Ю. К.* Критика современных фальсификаторов руководящей роли КПСС в строительстве социализма и коммунизма. М., «Знание», 1977.

К. Х. ЄРШЄВА

ТУРБОТА ПАРТІЙНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ УКРАЇНИ ПРО ВИХОВАННЯ МОЛОДИХ КОМУНІСТІВ (1966—1970 рр.)

Завдання дальшого зміцнення рядів КПРС, підвищення її керівної ролі в комуністичному будівництві настійно вимагає поліпшення роботи по прийому в партію і вихованню молодих комуністів. «... Чим далі просуваємося ми вперед, — підкреслював Л. І. Брежнев на XXV з'їзді КПРС, — чим більші завдання розв'язує партія, тим більше піклування повинні ми виявляти про поповнення її рядів свіжими силами за рахунок тих, хто заслужив визнання первинної партійної організації, всього колективу, хто активно показує себе на виробництві і в громадському житті» [3, с. 71].

Слідуючи ленінським заповітам, Комуністична партія Радянського Союзу веде постійну роботу з тим, щоб іще вище підняти звання члена партії. Велике значення в цьому відношенні мають вимоги Програми і Статуту КПРС, рішення XXIII, XXIV і XXV з'їздів, постанови ЦК КПРС з організаційно-партійних питань. Принципово важливими для дальшого поліпшення якісного складу, політичної підготовки вступаючих у КПРС і підвищення відповідальності партійних організацій за приймання у партію нових членів є внесені XXIII з'їздом зміни у Статут КПРС [2, с. 201—202].

Конкретною програмою роботи по поліпшенню індивідуального відбору кандидатів у партію і вихованню молодих комуністів є постанови ЦК КПРС «Про серйозні недоліки в роботі Харківської обласної партійної організації по прийому в партію та вихованню молодих комуністів» (1965 р.) [5, с. 41—44] і «Про роботу партійних організацій Киргизії по прийому в партію та вихованню молодих комуністів» (1976 р.) [13, 1976, № 20, с. 9—11]. Велику роль у підвищенні відповідальності комуністів,

формуванні їх ідейних і моральних якостей відіграв обмін партійних документів, проведений у 1973—1974 рр. у відповідності з рішенням XXIV з'їзду КПРС.

Важливість ідейного виховання і політичного загартування молодих комуністів обумовлена тим, що п'ята частина складу КПРС — кандидати партії і комуністи, які мали стаж менше п'яти років [7, 1972, № 3, с. 36]. Отже, вивчення і узагальнення досвіду діяльності КПРС і її місцевих партійних організацій по дальшому поліпшенню якісного складу партійних рядів і вихованню молодих комуністів у світлі рішень XXIII, XXIV і XXV з'їздів партії має велике наукове і практичне значення.

Розробці цих проблем присвячені монографії [8; 11], брошури [9; 10; 12] і статті [6; 13; 14], що вийшли після XXIII з'їзду КПРС. Цінним науковим дослідженням є роботи професора І. Н. Юдіна [11; 12], в яких автор, розглядаючи проблему розширення і зміцнення соціальної бази партії, показує її діяльність по підвищенню боєздатності комуністів, турботу партії про чистоту своїх рядів.

Мета даної статті — на прикладах Київської, Харківської, Полтавської і Сумської обласних партійних організацій показати діяльність Компартії України по вихованню молодих комуністів у період між XXIII і XXIV з'їздами КПРС.

На протязі цього періоду питання приймання в партію і виховання молодих комуністів у світлі рішень XXIII з'їзду і постанови ЦК КПРС від 20 червня 1965 р. [5, с. 41—44] постійно знаходилися в центрі уваги Компартії України. Ці питання регулярно обговорювалися на засіданнях Політбюро, Секретаріату і пленумів ЦК. Так, за період, що розглядається, на засіданнях Політбюро і Секретаріату були обговорені питання: «Про стан приймання в ряди КПРС і роботу з молодими комуністами в партійних організаціях республіки» [15, ф. 1, оп. 145, спр. 3309, арк. 12—13]; «Про стан ідейно-політичної роботи в партійних організаціях Сумської області» [15, ф. 1, оп. 145, спр. 3415, арк. 4—9]; «Про стан політичного навчання в Кіровоградській обласній партійній організації» [15, ф. 1, оп. 258, спр. 12, арк. 4—9]; «Про роботу Миколаївського міськкому партії по підвищенню відповідальності комуністів за виконання вимог Статуту КПРС» [15, ф. 1, оп. 258, спр. 387, арк. 5—8] і т. д. У прийнятих постановах з цих питань ЦК Компартії України поставив вимогу постійно турбуватися про дальше поліпшення якісного складу рядів партії, зміцнення її робітничого ядра, про ідейно-політичне загартування комуністів. З метою забезпечення авангардної ролі комуністів і їх активної участі в громадському житті ЦК Компартії України поставив перед партійними організаціями республіки завдання посилення роботи по ідейно-політичному вихованню. Ці вказівки були спрямовані на неухильне виконання рішень XXIII з'їзду КПРС і XXIII з'їзду Компартії України.

В результаті послідовного проведення в життя прийнятих постанов рівень організаційно-партійної роботи в республіці значно підвищився. За 1966—1970 рр. ряди Компартії України — одного з бойових загонів КПРС — вирости кількісно і якісно. Склад її збільшився порівняно з 1966 р. на 417381 комуніста і на 1 січня 1971 р. налічував 2378789 комуністів [6, с. 17].

Помітно зросла питома вага робітників у соціальному складі Компартії України. Якщо на 1 січня 1966 р. в її складі робітників було 38,4%, колгоспників — 18,3%, службовців — 43,3%, то на 1 січня 1971 р. робітників стало 40,9%, колгоспників — 17,6%, службовців — 41,5% [6, с. 21], а до початку XXV з'їзду робітників стало 42,4%, або на 1,5% більше, ніж напередодні XXIV з'їзду партії [4, с. 53].

Разом з тим партійні організації України нагромадили великий досвід виховання молодих комуністів. У виконанні цього завдання величезна роль належить первинним парторганізаціям. Аналіз їх роботи показує, що, виконуючи рішення XXIII з'їзду партії, постанову ЦК КПРС від 20 липня 1965 р. [5, с. 41—44] і відповідні постанови ЦК Компартії України, більш вимогливо став здійснюватися принцип індивідуального підходу до відбору в ряди КПРС кращих виробничників, значно поліпшилась робота по ідейному загартуванню поповнення. Ці питання стали предметом обговорення на засіданнях бюро обкомів, міськкомів, райкомів партії, пленумах, семінарах і нарадах партактиву, на зборах первинних парторганізацій. Це пояснюється тим, що в кожній парторганізації є велика кількість кандидатів і молодих членів партії, що накладає особливу відповідальність за їх виховання (див. табл.)¹.

Із таблиці видно, що в результаті більш вимогливого підходу партійних організацій до прийому нового поповнення кількість

Парторганізація	На 1. 01. 1966 р.			На 1. 01. 1971 р.		
	членів і кандидатів	кандидатів	молодих комуністів зі стажем до 3 років	членів і кандидатів	кандидатів	молодих комуністів зі стажем до 3 років
Київська	187155	10571	28847	228841	7903	23056
Харківська	155251	8366	24849	174101	5934	16257
				На 1.01.1970 р.		
Полтавська	71890	4079	13040	85077	3859	8857
Сумська	58745	3741	9514	67571	2538	7511

¹ Підраховано автором на основі архівних документів Київського [ф. 5, оп. 32, спр. 80, арк. 16; оп. 39, спр. 296, арк. 56], Харківського [ф. 2, оп. 149, спр. 1, арк. 1; спр. 27, арк. 1], Полтавського [ф. 15, оп. 11, спр. 21, арк. 19; оп. 14, спр. 294, арк. 1] і Сумського [ф. 4, оп. 8, спр. 104, арк. 2; оп. 19, спр. 128, арк. 1] обкомів Компартії України.

кандидатів і молодих комуністів у порівнянні з 1966 р. дещо скоротилася, однак залишалася значною. Більше того, партійні організації у цей період поповнювали свої ряди за рахунок молоді. Якщо в 1966 р. серед прийнятих кандидатами в члени КПРС молоді до 30 років у Київській обласній парторганізації становила 56,7% [16, ф. 5, оп. 32, спр. 80, арк. 16], у Харківській — 55,5% [17, ф. 2, оп. 149, спр. 1, арк. 1], Полтавській — 49,1% [18, ф. 15, оп. 11, спр. 95, арк. 1], Сумській — 57% [19, ф. 4, оп. 8, спр. 104, арк. 2], то на 1 січня 1971 р. їх кількість досягла в Київській парторганізації 58% [16, ф. 5, оп. 39, спр. 296, арк. 56], Харківській — 60% [17, ф. 2, оп. 149, спр. 27, арк. 1], Полтавській — 72,1% [18, ф. 15, оп. 14, спр. 294, арк. 1], Сумській — 63,4% [19, ф. 4, оп. 19, спр. 128, арк. 1].

Здійснюючи диференційований підхід до представників різних вікових і соціальних груп, партійні організації України виробили конкретні форми й методи роботи з кандидатами і молодими членами партії. Найбільш ефективними і випробуваними з них є залучення молодих комуністів до виконання партійних доручень, організація контролю за їх виконанням шляхом заслуховування звітів на засіданнях бюро, парткомів, на партзборах, проведення зустрічей з ветеранами партії і передовиками виробництва, навчання в школах молодих комуністів, в системі політичної освіти і т. д.

Ідейне загартування молодих комуністів, підвищення їх теоретичних знань у більшості партійних організацій Київської, Харківської, Полтавської і Сумської областей здійснювались у тісному зв'язку з вирішенням виробничих питань. Велика різнобічна виховна робота під знаком всенародної підготовки до славних дат: 50-річчя Великої Жовтневої соціалістичної революції і 100-річчя з дня народження В. І. Леніна була проведена в усіх парторганізаціях України. Так, партійні організації заводів «Більшовик» і «Червоний екскаватор» м. Києва, харківських тракторного, моторобудівного «Серп і молот», «Кондиціонер», «Електроважмаш», сумського машинобудівного заводу ім. Фрунзе і багатьох інших на честь 100-річчя з дня народження В. І. Леніна проводили велику організаторську і масово-політичну роботу по розгортанню соціалістичного змагання за комуністичне ставлення до праці, за дострокове виконання восьмого п'ятирічного плану. Комуністи, знаходячись на самих відповідальних ділянках виробництва, особистим прикладом надихали усіх трудящих на виконання поставлених завдань. Серед них — комуністи — передовики виробництва заводу «Більшовик» м. Києва тов. Я. В. Сукретний, А. А. Леус, І. Г. Охріменко, В. А. Кисельов, Я. В. Савенко та ін. [18, ф. 281, оп. 6, спр. 64, арк. 180]. У партійній організації заводу «Червоний екскаватор» з 40 кандидатів у партію і 113 молодих членів КПРС (станом на початок 1970 р.) всі — ударники комуністичної праці. У 1969 р. з 432 комуністів партійної організації харківського заводу

«Кондиціонер» 321 було присвоєно звання ударника комуністичної праці. 98 комуністів стали активними раціоналізаторами і винахідниками [15, ф. 1, оп. 257, спр. 417, арк. 113—114]. 132 комуністи партійної організації Харківського тракторного заводу виконали п'ятирічний план за 3,5 роки [15, ф. 1, оп. 257, спр. 417, арк. 102]. Все це справляло великий виховуючий вплив на молодих комуністів і на весь колектив підприємств.

Для підвищення активності та ідейної загартованості поповнення партії велику користь приносили постійно діючі школи молодих комуністів. Такі школи працювали в усіх партійних організаціях згаданих областей. Заняття в них проходили за задалегідь затвердженою програмою один раз на місяць. Вони допомагали кандидатам краще готуватися до вступу в партію, а молодим її членам — глибше ознайомитися з Програмою і Статутом КПРС, матеріалами з'їздів, найважливішими документами партії і уряду. Протягом періоду, що розглядається, тільки в Харківській обласній парторганізації було створено і працювало більше 450 таких шкіл [16, ф. 1, оп. 262, спр. 818, арк. 77], в яких навчалосся понад 15 тис. молодих комуністів [17, ф. 2, оп. 149, спр. 27, арк. 1]. Заслугує на увагу робота школи молодих комуністів харківських заводських парторганізацій: тракторного, вагоноремонтного, електромеханічного заводів, заводу «Кондиціонер», фабрики ім. Тінякова та ін. Диференційований підхід, урахування інтересів і нахилів кожного молодого комуніста дали змогу повністю охопити їх партійними дорученнями, систематично залучати до підготовки і проведення засідань партбюро і партійних зборів [17, ф. 69, оп. 41, спр. 226, арк. 64]. Помітних успіхів досягли також партійні організації заводів «Більшовик», «Червоний екскаватор» м. Києва; Білопольська, Глухівська, Кролевецька районні парторганізації Сумської області; Кременчуцька, Миргородська районні парторганізації Полтавської області.

Важливе місце в роботі з молодими комуністами займала їх періодична звітність про виконання партійних доручень і уставних вимог. Така форма виховної роботи створювала в парторганізаціях обстановку взаємної вимогливості і сприяла підвищенню відповідальності комуністів за доручену справу.

Приділяючи велику увагу роботі з молодими комуністами, партійні організації України використовували різноманітні форми і методи, що сприяли ідейному загартуванню молодого поповнення. У практику роботи партійних організацій Залізничного, Києво-Святошинського, Жовтневого, Дарницького районів м. Києва, Дзержинського, Комінтернівського, Ленінського, Московського та інших районів м. Харкова увійшло регулярне проведення зборів молодих комуністів, бесіди, зустрічі з ветеранами партії, теоретичні конференції з порядком денним: «Турбота про чистоту рядів КПРС — закон життя партії». Наприклад, на сумському заводі електронних мікроскопів

ім. 50-річчя ВЛКСМ стали традиційними зустрічі старих більшовиків, ветеранів підприємства з робітничою молоддю і молодими комуністами, колективні поїздки по ленінських місцях, місцях революційної і бойової слави [15, ф. 1, оп. 257, спр. 230, арк. 185]. Повчальними для молодих комуністів Кременчуцького району Полтавської області були виступи П. Д. Савинова, члена КПРС з 1919 р., А. Н. Первака, який з 1919 по 1927 р. працював секретарем райкому комсомолу [18, ф. 15, оп. 13, спр. 79, арк. 109].

Зростанню політичної і трудової активності членів і кандидатів у члени партії багато в чому сприяло висування їх на партійну, комсомольську і профспілкову роботу. Так, по рекомендації партійних організацій на звітно-виборчих зборах багато молодих комуністів було обрано партгрупорганами і секретарями комсомольських організацій. Наприклад, серед секретарів комсомольських організацій Сумської області 41% становили молоді комуністи, а в колгоспних комсомольських організаціях кожний другий секретар був молодим комуністом [19, ф. 4, оп. 11, спр. 13, арк. 122]. Партійний прошарок серед секретарів комсомольських організацій Полтавської області становив 42—50% [18, ф. 15, оп. 13, спр. 79, арк. 22, 109].

Ідейною основою виховної роботи серед молодих комуністів є марксистсько-ленінська освіта. У зв'язку з перебудовою системи партійної освіти в 1965/66 навчальному році ЦК Компартії України розробив і розіслав на місця плани видання допоміжної літератури для слухачів і пропагандистів. Ряд матеріалів, що роз'яснювали завдання і зміст роботи різних ланок партійної освіти, було вміщено в республіканських газетах «Радянська Україна», «Правда України» та ін.

Велике значення для підвищення дієвості політичної освіти мала постанова ЦК Компартії України «Про стан політичної освіти в Кіровоградській обласній партійній організації», яка була прийнята 6 лютого 1968 р. [15, ф. 1, оп. 256, спр. 12, арк. 5—9]. У цьому документі ЦК Компартії України звернув увагу партійних організацій республіки на необхідність підвищення відповідальності кожного комуніста за оволодіння революційною теорією, на політичне зростання і ідейне загартування молодих комуністів.

Така велика увага до виховання молодих комуністів у розглядуваний період пояснюється і тим, що станом на 1 січня 1971 р. кандидати в члени КПРС і члени КПРС зі стажем до п'яти років становили 25,3% загальної кількості комуністів республіки [6, с. 17, 33].

Послідовно виконуючи рішення XXIII з'їзду КПРС і XXIII з'їзду Компартії України, партійні організації республіки домоглися помітних успіхів у поліпшенні якісного складу своїх рядів. Аналіз показує, що в результаті різнобічної політико-виховної роботи значно зріс і загальноосвітній рівень нового поповнення.

Якщо на 1 січня 1966 р. серед прийнятих кандидатами в члени КПРС у Київській обласній парторганізації з вищою, незакінченою вищою і середньою освітою було 73,8% [16, ф. 5, оп. 32, спр. 80, арк. 16], у Харківській — 58% [17, ф. 2, оп. 149, спр. 1, арк. 1], Полтавській — 63,4% [18, ф. 15, оп. 11, спр. 95, арк. 1], Сумській — біля 60% [19, оп. 8, спр. 104, арк. 2], то на 1 січня 1971 р. кількість кандидатів з вищою, незакінченою вищою і середньою освітою у Київській обласній парторганізації збільшилась на 8,8% [16, ф. 5, оп. 39, спр. 296, арк. 56], Харківській — на 18,3% [17, ф. 2, оп. 149, спр. 27, арк. 1], Полтавській — на 6,6% [18, ф. 15, оп. 14, спр. 294, арк. 1], Сумській — на 10,3% [19, ф. 4, оп. 19, спр. 128, арк. 1].

Разом з тим аналіз роботи обласних партійних організацій України показує, що не в усіх первинних парторганізаціях на достатньому рівні була індивідуальна і політико-виховна робота з молодими комуністами, не всі молоді комуністи залучалися до виконання партійних доручень і громадської роботи. Були випадки, коли питання про прийом у партію вирішувалося в день подачі заяви або оформлення рекомендації [16, ф. 5, оп. 37, спр. 86, арк. 7]. У Чутівському, Хорольському і Диканьському районах Полтавської області [18, ф. 15, оп. 11, спр. 21, арк. 20], у партійній організації заводу «Поршень» м. Харкова [17, ф. 1, оп. 261, спр. 827, арк. 29] мали місце випадки, коли прийнятих у партію через кілька місяців довелося виключити з рядів КПРС за різні провини.

В цілому ж робота партійних організацій України в роки восьмої п'ятирічки по відбору в партію і вихованню молодих комуністів проводилася у відповідності з вимогами XXIII з'їзду КПРС і XXIII з'їзду Компартії України. Націлюючи партійні організації республіки на даліше поліпшення організаційно-партійної і виховної роботи, ЦК Компартії України у Звітній доповіді на XXV з'їзді висунув завдання «... так поставити роботу, щоб кожен комуніст був справжнім ідейним бійцем, поборником усього нового і передового, непримиренним до недоліків, проявів безгосподарності і окомизилування, обивательщини і міщанської байдужості» [4, с. 52]. Це завдання набуває особливого звучання тепер, коли прийнята нова Конституція СРСР, в якій записано: «Комуністична партія... керує великою творчою діяльністю радянського народу, надає планомірного, науково обґрунтованого характеру його боротьбі за перемогу комунізму» [4, с. 7].

Список літератури: 1. Матеріали XXII съезда КПСС. М., Политиздат, 1966. 304 с. 2. Матеріали XXV з'їзду КПРС. Київ, Політвидав України, 1976. 288 с. 3. Матеріали XXV з'їзду Компартії України. Київ, Політвидав України, 1976. 132 с. 4. Конституція (Основний Закон) Союзу Радянських Соціалістичних Республік. Київ, Політвидав України, 1977. 60 с. 5. Вопросы организационно-партийной работы КПСС. Сб. документов. М., Политиздат, 1973. 301 с. 6. Комуністична партія України — бойовий загін КПРС. Київ, Політвидав України, 1976. 143 с. 7. Капитонов И. В. Некоторые вопросы партийного строительства

в свете решений XXIV съезда КПСС. «Коммунист», 1972, № 3, с. 29—46. 8. *Пронин И. И., Степичев М. И.* Ленинские нормы партийной жизни. М., Политиздат, 1969. 255 с. 9. *Тюрин Д. И.* Членство в КПСС. Работа партийных организаций по приему в партию и воспитанию молодых коммунистов. М., «Мысль», 1968. 52 с. 10. *Ширяев В. А.* Забота о чистоте рядов партии. М., «Московский рабочий», 1973. 48 с. 11. *Юдин И. Н.* Социальная база роста рядов КПСС. М., Политиздат, 1973. 295 с. 12. *Юдин И. Н.* Рост рядов партии и ее качественный состав. М., «Знание», 1974. 64 с. 13. «Партийная жизнь», 1968, № 17; 1969, № 2; 1976, № 20. 14. «Вопросы истории КПСС», 1971, № 4. 15. *Партийний архів Інституту історії партії при ЦК Компартії України.* 16. *Партийний архів Київського обкому Компартії України, ф. 5.* 17. *Партийний архів Харківського обкому Компартії України, ф. 2.* 18. *Партийний архів Полтавського обкому Компартії України, ф. 15.* 19. *Партийний архів Сумського обкому Компартії України, ф. 4.*

Т. П. ЩЕРБИНА

З ДОСВІДУ РОБОТИ ПАРТІЇ ПО ІДЕЙНОМУ ЗАГАРТУВАННЮ НАУКОВОЇ ІНТЕЛІГЕНЦІЇ УКРАЇНИ (1966—1970 рр.)

З кожним роком зростає в нашій країні загін наукових працівників. Тільки за роки восьмої п'ятирічки загальна кількість науковців в СРСР збільшилася в 1,4 раза і становила в 1970 р. близько 930 тис. чоловік [3, с. 98]. З них 130 тис. — на Україні [3, с. 52].

КПРС приділяє велику увагу марксистсько-ленінському навчанню наукової інтелігенції, вбачаючи в ній не тільки творців і організаторів науково-технічного прогресу, а й активних ідейних бійців за справу робітничого класу. В. І. Ленін підкреслював, що у вихованні борців за справу робітничого класу головною метою партії є «вироблення цільного революційного світогляду...» [1, т. 7, с. 297].

У Звіті ЦК КПРС XXV з'їздові партії відзначається: «Сила нашого ладу в свідомості мас. І партія вважає своєю постійною турботою виховання комуністичної свідомості, готовності, волі і вміння будувати комунізм» [4, с. 80].

В останні роки посилилась увага парторганізацій до вдосконалення ідейно-виховної роботи серед різних категорій трудящих, у тому числі і наукової інтелігенції. Цій важливій проблемі присвячено чимало статей і монографій. Однак питання ідейного виховання наукових кадрів розкриті не досить повно, хоча їм і приділялась певна увага на сторінках газет і журналів. Наприклад, за 1966—1971 рр. в журналі «Политическое самообразование» було надруковано статті: «Марксистсько-ленінське навчання викладачів вузів», «Про деякі плюси і мінуси в роботі методологічних семінарів», «Методологічний семінар». Оpubлікована також монографія А. Г. Слюсаренка («КПСС и прогресс науки в развитом социалистическом обществе». К., Вища школа, Вид-во при Київській ун-ті, 1978. 199 с.).

У даній статті робиться спроба узагальнити досвід партійних організацій України по ідейному загартуванню наукових працівників республіки.

Зміст, форми і напрями ідейно-виховної роботи парторганізацій визначалися в 1966—1970 рр. тим, що це був період великої ідейно-теоретичної діяльності партії. Рішення пленумів ЦК КПРС, документи партії, присвячені 50-річчю Великого Жовтня, 100-річчю з дня народження В. І. Леніна, а також значна теоретична робота, виконана КПРС у зв'язку з такими видатними подіями міжнародного комуністичного руху, як 150-річчя з дня народження К. Маркса, 100-річчя Паризької комуни та Міжнародна нарада комуністичних і робітничих партій у Москві (1969 р.), мали особливо великий вплив на піднесення рівня виховної роботи в парторганізаціях вузів та академічних інститутів.

Виходячи з ленінських теоретичних положень, враховуючи специфіку наукового колективу, парторганізації України в досліджуваний період зосередили увагу на вихованні у наукових працівників внутрішньої потреби вивчати марксистсько-ленінську теорію, творчо застосовувати в науковій діяльності діалектичний метод пізнання. Питання ідейного виховання наукової інтелігенції знаходилися в центрі уваги місцевих партійних комітетів республіки. Шляхи дальшого поліпшення ідейно-виховної роботи серед наукових кадрів неодноразово обговорювалися на засіданнях обкомів, міськкомів, райкомів партії. Про це йшла мова на засіданнях бюро Київського (січень 1966 р. та липень 1968 р.) [10, ф. 5, оп. 29, од. зб. 291, л. 5, оп. 7, од. зб. 348, арк. 9], Харківського (жовтень 1968 р.) [11, ф. 2, оп. 141, од. зб. 37, арк. 11], Львівського [9] обкомів партії, на засіданнях парткому АН УРСР [10, ф. 8177, оп. 2, од. зб. 649, арк. 102] та ін.

Так, заслухавши і обговоривши питання про стан ідейно-виховної роботи в колективах наукових інститутів та проектних організаціях м. Харкова [11, ф. 1141, оп. 1, од. зб. 52, арк. 53], пленум міськкому партії відзначив, що райкоми та первинні організації наукових установ, виконуючи рішення XXIII з'їзду КПРС і XXIII з'їзду Компартії України з ідеологічних питань, стали більше уваги приділяти ідейно-політичному вихованню наукової інтелігенції.

Перевіреним засобом ідейного загартування і марксистсько-ленінської підготовки наукових кадрів, а також розвитку громадської активності вчених є система політичної освіти. Партійні організації України послідовно займалися головними питаннями організації політнавчання — формуванням груп слухачів, добором та підготовкою пропагандистів, визначенням тематики занять. Питання організації політнавчання розглядалися на засіданнях партбюро та парткомів АН УРСР і університетів. Так, тільки в 1966—1969 рр. партком Академії наук республіки проаналізував стан навчання в парторганізаціях інститутів технічної теплофізики, кібернетики, геологічних наук і газу [9, 10, ф. 8177, оп. 2, спр. 639, арк. 6], інститутів математики та фізіології рослин [10, ф. 8177, оп. 2, спр. 640, арк. 24].

У плані вдосконалення системи політичної освіти велике значення мали рекомендації ЦК КПРС по її перебудові з 1965/66 р. [7]. Центральний комітет рекомендував парт-організаціям здійснювати більш систематичне вивчення слухачами марксизму-ленінізму, вводився принцип послідовності і спадкоємності трьох його складових частин. Втілюючи в життя рекомендації ЦК КПРС, рішення пленумів і постанови ЦК Компартії України, партійні організації вузів та академічних інститутів стали більш кваліфіковано і глибоко аналізувати роботу системи політосвіти, предметніше займатися питаннями підвищення відповідальності за вивчення революційної теорії. Найбільш поширеною формою політнавчання наукових кадрів були предметні, проблемні та методологічні семінари, спрямовані на виховання у вчених високої громадсько-політичної активності. Ці семінари відрізнялися тематикою. В предметних — за визначеною програмою вивчалися політекономія, діалектичний та історичний матеріалізм, науковий комунізм, історія КПРС. В проблемних — поглиблено вивчалася одна з актуальних теоретичних проблем. Слухачі методологічних семінарів вивчали наукові основи певної галузі знань. Рекомендована на 1966—1970 рр. відділом пропаганди ЦК КПРС тематика методологічних та проблемних семінарів містила актуальні питання ідеологічної роботи в сучасних умовах, в тому числі змісту і соціальних наслідків науково-технічної революції, проблем методології прогнозу природознавчих і суспільних наук. Серед тем, на вивчення яких була спрямована робота семінарів, можна назвати: «Зростання ролі Комуністичної партії в період будівництва комунізму», «Економічна політика на сучасному етапі», «Світовий революційний процес і закономірності його розвитку» та ін.

Головна увага парторганізацій приділялася глибокому вивченню ленінської теоретичної спадщини, проблем сучасності, політики партії і шляхів її здійснення. Завдання полягало в тому, щоб виховувати у вчених зацікавленість, прагнення аналітично вивчати і розкривати суть процесів сучасного суспільного життя, дію об'єктивних законів соціалізму.

В роботі з науковими кадрами парторганізації використовували активні форми навчання: творчі дискусії, підготовку слухачами доповідей, рефератів, захист їх, виступ перед співробітниками різних наукових підрозділів, в колективах трудящих. Заслугове на увагу досвід роботи методологічних семінарів у Київському університеті, до роботи яких залучалися працівники наукових закладів АН УРСР. Виправдало себе створення міжінститутських методологічних семінарів. Це, зокрема, підтверджує досвід об'єднаного семінару керівного складу інститутів кібернетики та філософії АН УРСР, який очолював академік В. М. Глушков. В практику роботи багатьох інститутів АН УРСР та університетів увійшло проведення спільних симпозіумів,

наукових конференцій. Важливим стало постійне зміцнення співдружності між кафедрами суспільних та спеціальних дисциплін в університетах. На багатьох факультетах Київського, Харківського, Дніпропетровського університетів викладачі суспільних наук керували методологічними семінарами при спеціальних кафедрах, брали участь в обговоренні вступних лекцій по тому чи іншому курсу. Підсумком роботи ряду методологічних семінарів було видання збірників з філософських проблем природознавства і суспільствознавства. Так, в інститутах філософії, економіки та історії АН УРСР склалася практика публікацій доповідей і матеріалів методологічних семінарів у філософських та інших журналах і газетах. Наприклад, в інституті геологічних наук у 1969 р. було видано збірник «Марксистсько-ленінська філософія і геологічні науки», складений з доповідей, прочитаних на об'єднаному методологічному семінарі.

Досвід діяльності проблемних та методологічних семінарів показує, що вони є вагомим внеском у розробку актуальних проблем суспільних, природознавчих та технічних наук. Семінари перетворюються в своєрідні наукові лабораторії, що розробляють і розвивають актуальні питання марксистсько-ленінської методології, теоретичні і практичні проблеми радянської науки.

Ідейне виховання наукових працівників вимагає від пропагандиста-керівника семінару особливої кваліфікації, знань і досвіду. Тому парторганізації велику увагу приділяють їх добору. Так, у 1968/69 навч. р. в інститутах АН УРСР теоретичними і проблемними семінарами керували 14 академіків і членів-кореспондентів АН УРСР, 70 докторів наук, понад 200 кандидатів наук [9; 10, ф. 8177, оп. 2, од. зб. 665, арк. 123]. Серед них відомі вчені Б. Є. Патон, В. М. Глушков, І. К. Походня та ін. В цілому по інститутах АН УРСР м. Києва в кінці восьмої п'ятирічки 90% пропагандистів були доктори та кандидати наук [7, с. 45].

Багато уваги ідейному вихованню інтелігенції приділяли районні комітети партії. Так, при Дзержинському райкомі м. Харкова діяв позаштатний відділ по роботі з науково-технічною інтелігенцією. 20 комуністів на чолі з секретарем райкому вивчали стан політосвіти в інститутах, проектних організаціях і подавали їм практичну допомогу консультаціями [6, с. 88]. Кожного місяця райком партії проводив семінари пропагандистів. Чільне місце в їх підготовці займали теоретичні та методичні конференції, присвячені працям В. І. Леніна, основним проблемам світового революційного процесу.

Політнавчання у більшості методологічних та проблемних семінарів органічно пов'язувалося з конкретними практичними завданнями колективів, що позитивно впливало на рівень та ефективність наукових досліджень. Така форма політнавчання наукової інтелігенції в роки восьмої п'ятирічки набула значного

поширення. Якщо в 1966/67 р. в системі політосвіти АН УРСР працювало 226 семінарів [11, ф. 8177, оп. 2, од. зб. 652, арк. 30], то в 1968/69 р. їх було вже 267 [10, ф. 8177, оп. 2, од. зб. 665, арк. 122].

Розглядаючи ідейно-політичне виховання наукової інтелігенції з позицій високих вимог ХХІІІ з'їзду КПРС, необхідно сказати про недоліки, які мали місце в цій роботі. Головні з них — формалізм у вивченні деяких питань теорії, прагнення до надмірної професіоналізації політичного навчання і збільшення спеціальної тематики. Деякі методологічні семінари по суті дублювали роботу вчених рад. Завдання полягало в тому, щоб поряд з оволодінням і розробкою питань теорії і методології наукового пізнання розширити вивчення актуальних проблем теорії і практики комуністичного будівництва, внутрішньої і зовнішньої політики партії, проводити теоретичні конференції з актуальних проблем суспільного життя, практики комуністичного будівництва.

За роки восьмої п'ятирічки зросла кількість комуністів-вчених, які вивчали марксистсько-ленінську теорію за індивідуальними планами. Контроль за навчанням їх парторганізації здійснювали шляхом співбесід, консультацій, заліків та ін.

Складовою частиною марксистсько-ленінського навчання наукових кадрів є їх безпосередня участь у пропаганді і масово-політичній роботі серед трудящих. В роки восьмої п'ятирічки парторганізації республіки широко залучали до нього наукову інтелігенцію. Використовувалися такі форми пропаганди, як ленінські читання, тематичні вечори, бесіди «за круглим столом», Дні науки та ін. Вчені, викладачі брали активну участь у лекційній пропаганді по лінії товариства «Знання» (див. табл.) [6, арк. 4, 5].

Рік	Академіків і чл.-кор. АН СРСР і АН УРСР	Докторів наук, професорів	Кандидатів наук, доцентів	Викладачів вузів
1966	218	1513	12233	16433
1967	251	1720	14109	19185
1968	256	1821	15781	21532
1969	254	2184	16368	22696
1970	261	2456	18799	24991

Пропагандистська діяльність парторганізацій у ті роки була тісно пов'язана з святкуванням 50-річчя Великого Жовтня, 50-річчя Радянської України, 100-річчя з дня народження В. І. Леніна. Так, у зв'язку з підготовкою до святкування 50-річчя Великого Жовтня викладачі Одеського університету прочитали понад 3 тисячі лекцій [11, ф. 90, оп. 1, од. зб. 328, арк. 116]. До 100-річчя з дня народження В. І. Леніна викладачі Харків-

ського університету прочитали 3 тисячі лекцій [11, ф. 69, оп. 41, спр. 235, арк. 150].

Представники наукової інтелігенції України подавали допомогу міським парторганізаціям у політичному навчанні комуністів і безпартійного активу: виступали на семінарах лекторів, пропагандистів і політінформаторів при будинках політосвіти. Зокрема у вечірньому університеті марксизму-ленінізму м. Харкова вели заняття понад 30 докторів і кандидатів наук. У Дзержинському районі міста 16 вчених державного університету керували районними секціями пропагандистів і політінформаторів [11, ф. 69, оп. 41, спр. 235, арк. 175].

Переконливим доказом активної участі наукової інтелігенції у суспільно-політичному житті республіки є обрання вчених до Рад депутатів трудящих, громадських організацій. Тільки в 1967 р. депутатами місцевих Рад та Верховної Ради Української РСР було обрано 12 представників АН УРСР [10, ф. 8177, оп. 2, спр. 647, арк. 132].

Таким чином, партійні організації республіки в роки восьмої п'ятирічки провели велику роботу по вдосконаленню форм і методів ідейно-виховної роботи серед науковців.

Список літератури: 1. *Ленін В. І.* Повне збір. тв., т. 7. 2. Матеріали XXIV з'їзду КПРС. Київ, Політвидав України, 1971. 360 с. 3. Матеріали XXIV з'їзду Комуністичної партії України. Київ, Політвидав України, 1972. 377 с. (Стенографічний звіт). 4. Матеріали XXV з'їзду КПРС. Київ, Політвидав України, 1976. 288 с. 5. *Партийная работа — дело творческое.* Харьков, «Прапор», 1970. 6. Статистичний збірник про діяльність товариства «Знання» Української РСР за 1947—1970 рр. 7. «Под знаменем марксизма-ленинизма», № 2, 1973. 8. «Правда», 19 апр. 1973. 9. «Львовская правда», 5 дек. 1973. 10. Партархів Київського обкому Компартії України, ф. 5; 8177. 11. Партархів Харківського обкому Компартії України, ф. 2; 69; 1141.

П. М. ФАТЄЄВ, канд. іст. наук, *А. І. БЕРЕЩЕВ*

ПІДВИЩЕННЯ ЗАГАЛЬНО-ОСВІТНЬОГО І ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОГО РІВНЯ РОБІТНИКІВ МАШИНОБУДУВАННЯ (1966—1970)

(На матеріалах партійних організацій машинобудівних підприємств України)

Серед завдань, що їх розв'язує КПРС у період створення матеріально-технічної бази комунізму, важливе місце належить підвищенню культурно-освітнього рівня робітничого класу, який, за висловом В. І. Леніна, є першою продуктивною силою всього людства [1, т. 38, с. 347]. Успішне розв'язання цього завдання великою мірою забезпечує ефективність праці, розвиток політичної і трудової активності робітників. В. І. Ленін підкреслював, що умовою зростання «продуктивності праці є ... освітнє й культурне піднесення маси населення» [1, т. 36, с. 177].

В новій Конституції СРСР записано, що право громадян на працю «забезпечується... безплатним професійним навчан-

ням, підвищенням трудової кваліфікації і навчанням нових спеціальностей...» [ст. 40]. Мета нашої статті — показати роль партійних організацій України у підвищенні кваліфікації і загальноосвітнього рівня робітників машинобудівних підприємств республіки в роки восьмої п'ятирічки.

Керуючись рішеннями XXIII з'їзду КПРС, постановами ЦК Комуністичної партії Радянського Союзу і ЦК Компартії України з питань народної освіти [2, с. 125—135, 139—148, 342—357; с. 77—80], партійні організації УРСР робили все можливе у цьому напрямку. Особлива увага приділялась освіті робітничого класу. Завдяки цьому уже в 1967 р. на машинобудівних підприємствах республіки 50% робітників мали середню (повну і неповну) і вищу освіту [5, с. 34]. Партійні комітети заводів систематично обговорювали питання, пов'язані з загальноосвітньою підготовкою робітників, контролювали виконання прийнятих рішень. Наприклад, регулярно займався поліпшенням справи навчання у школах робітничої молоді партком ворошиловградського тепловозобудівного заводу ім. Жовтневої революції [9, с. 34].

На харківському заводі «Світло шахтаря» була створена комісія сприяння школі [20, ф. 73, спр. 693, оп. 1, арк. 47], що допомагала залучати до навчання молодих робітників. Такі комісії працювали на ряді підприємств республіки. Партійна організація київського заводу «Більшовик» через комісію сприяння школі добилася того, щоб кожен другий робітник навчався [16, ф. 282, оп. 6, спр. 49, арк. 11, 12].

Виконуючи постанову ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР «Про заходи по розширенню навчання і влаштуванню на роботу в народне господарство молоді, що закінчує загальноосвітні школи в 1966 році» [4, с. 44—53], парткоми машинобудівних підприємств України докладали великих зусиль, щоб залучити максимальну кількість випускників середніх шкіл, допомогти їм в оволодінні робітничими професіями.

Партійні організації багатьох підприємств зобов'язували начальників цехів і дільниць систематично контролювати відвідування робітниками занять у вечірніх школах. Про стан цієї роботи згадані керівники регулярно доповідали на засіданнях партійних бюро. Парткоми націлювали комсомольські організації заводів на охоплення робітничої молоді навчанням, доводили до свідомості кожного робітника суть і значення закону про загальну середню освіту в справі технічного прогресу. Завдяки зусиллям партійних організацій до кінця п'ятирічки основна частина робітничої молоді республіки була охоплена навчанням. Так, на ворошиловградському заводі ім. Жовтневої революції протягом 1965—1970 рр. працю на виробництві поєднували з навчанням 1400 чоловік. У 1970 р. тут працювало 12 тис. трудящих з вищою і середньою освітою — на 46% більше, ніж у 1965 році [8, с. 178].

Важливою формою підготовки кваліфікованих робітників є профтехучилища. Практика показала, що готувати тут кваліфіковані кадри доцільніше, ніж безпосередньо на підприємствах. Однак у досліджуваній період в стаціонарних профтехучилищах країни було підготовано в 3,5—4 рази менше робітників, ніж на виробництві. Це підтверджують дані таблиці [див. 10, с. 21].

Система професійно-технічного навчання забезпечила лише 20—25% додаткової потреби галузей народного господарства країни у кваліфікованих робітниках, решта ж (75—80%) навчалася на виробництві.

Важливе значення мала постанова ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР від 2 квітня 1969 р. «Про заходи по дальшому поліпшенню підготовки кваліфікованих робітників в учбових навчальних закладах системи професійно-технічної освіти» [2, с. 16—25], яка рекомендувала програму заходів по забезпеченню народного господарства кваліфікованими робітничими кадрами з середньою освітою. Згідно з постановою, партійні організації машинобудівних заводів України проводили велику організаторську роботу по створенню профтехучилищ і підготовці висококваліфікованих кадрів. Розширювалась матеріально-технічна база училищ, підвищувався рівень професійної підготовки та ідейно-політичного виховання майбутніх робітників. Внаслідок вжитих заходів, машинобудівна промисловість УРСР одержала в 1970 р. 38 867 робітників, підготованих у профтехучилищах проти 19 669 чол. у 1965 році [6, с. 192].

XXV з'їзд КПРС підкреслив, що «дедалі зростаюча частина нового поповнення робітничого класу діставатиме підготовку в технічних училищах, де професійне навчання поєднується з повною середньою освітою» [3, с. 136].

Про поліпшення підготовки і підвищення кваліфікації робітників безпосередньо на виробництві йшла мова на XXIII—XXV з'їздах партії, де рекомендувалось використовувати різні форми навчання. Табл. 2 показує становище у цій справі на машинобудівних підприємствах Харківської області [7, с. 48].

На ряді машинобудівних заводів республіки недостатня професійна підготовка знижувала в середньому на 10—15% продуктивність праці робітників і була причиною 70% браку і 30% поламок інструменту та обладнання, викликала плінність робітничих кадрів [11, с. 29]. Партійні організації машинобу-

Таблиця 1

Рік	Число робітників, що оволоділи новими професіями і спеціальностями, тис. чол.	
	на виробництві	в училищах і школах профтехосвіти
1965	3407	1042
1966	3713	1063
1967	3922	1111
1968	4058	1229

Таблиця 2

Види навчання	Кількість навчених, чол.	
	1965 р.	1970 р.
I. Всього робітників, що оволоділи професіями	28474	33691
В тому числі шляхом:		
індивідуального навчання	23240	25326
бригадного навчання	3381	5607
навчання у постійно діючих школах і на курсах	1853	2758
II. Всього робітників, що підвищили кваліфікацію	71628	83700
В тому числі:		
у школах по вивченню передових методів праці	11671	12561
на курсах цільового призначення	15226	19160
на виробничо-технічних курсах	26950	32108
з допомогою інших форм навчання	1897	2320

дівних заводів України подбали про поліпшення і розширення виробничого навчання, що сприяло підвищенню виробничої активності робітників і зростанню продуктивності праці.

У справі підготовки кадрів чималу роль відіграли у досліджуваний період ради молодих робітників, створені з ініціативи партійних організацій на багатьох підприємствах УРСР. Заслугує на увагу робота ради на одеському заводі ім. Січневого повстання. З підлітками, які приходили на завод, раніше від усіх знайомилися її члени. Інженер-методист відділу кадрів показував молодим робітникам підприємство, музей трудової слави [19, ф. 19, оп. 41, спр. 7, арк. 69]. Рада постійно тримала поповнення в полі зору, завдяки чому 80% щойно прийнятих на роботу брали участь у громадському житті. Всі вони були членами організації НОП, 62% з них стали раціоналізаторами і винахідниками. Протягом 1966—1968 рр. 44 молодих спеціалісти дістали посадові підвищення [14, ф. 1, оп. 257, спр. 442, арк. 95].

Велику роботу ради молодих робітників проводили на Київському мотоциклетному заводі [16, ф. 143, оп. 4, спр. 12, арк. 63] і на ворошиловградському заводі ім. Пархоменка [12]. Вони прищеплювали і розвивали у молоді інтерес до професії, гордість за своє підприємство, сприяли підвищенню її кваліфікації.

Важливе значення мало шефство кадрових робітників і інженерів. На одеському заводі ім. Січневого повстання народився рух «Поряд з тобою не повинно бути відстаючого», який напередодні 50-річчя Жовтня набрав широкого розмаху. На підприємстві особлива увага приділялася шефству новаторів над робітниками. Так, ударник комуністичної праці, голова ради новаторів Л. І. Радулов узяв шефство над робітниками О. Кушніровим, В. Гордакієм, О. Рибалком, які не виконували норм виробітку, порушували дисципліну. Шефство допомогло їм виправитися і за короткий строк освоїти професію токаря [21, ф. 26, оп. 1, спр. 97, арк. 196]. Шефство свідчило про зміцнення това-

риського співробітництва і взаємодопомоги людей у процесі виробництва. Кадрові робітники прищеплювали молодим багатородне прагнення оволодіти висотами майстерності, культурою праці і сприяли зміцненню трудової дисципліни. Цій же справі служило й наставництво. Так, на одеських заводах холодильних машин ім. Жовтневої революції та ім. Січневого повстання наставники з числа кадрових робітників постійно піклувалися про умови праці і побуту, підвищення кваліфікації молоді. У механоскладальному цеху заводу ім. Жовтневої революції в 1966 р. кількість порушень трудової дисципліни, у порівнянні з 1965 р., зменшилася на 20% [19, ф. 9, оп. 28; спр. 5, арк. 25]. У 1967 р. в усіх цехах заводу були створені групи вихователів-наставників [19, ф. 19, оп. 40, спр. 1, арк. 93].

Партійні організації машинобудівних підприємств республіки організували планомірну роботу з резервом кадрів згідно з рішеннями обласних комітетів Компартії України, які передбачали створення резерву для висунення на керівні інженерно-технічні посади, в тому числі оперативного резерву молоді, що навчалася на останніх курсах вузів і технікумів. Поліпшення роботи з кадрами дозволило підвищити виробничі показники підприємств.

Так, за перше півріччя 1967 р. обсяг промислового виробництва і продуктивність праці на підприємствах республіки значно зросли у порівнянні з цим же періодом минулого року [17, ф. 6, оп. 6, спр. 65, арк. 115—116].

Важливим резервом були робітники, що закінчили учбові заклади без відриву від виробництва. Вони з часом ставали не тільки кваліфікованими спеціалістами, а й керівниками. Наприклад, начальником першого механічного цеху київського заводу «Більшовик» І. І. Хоменко працював спочатку робітником, потім майстром, а, закінчивши технікум, став керівником цеху [13]. Однак резерви виробничих кадрів були створені не на всіх заводах. Не існувало їх на Ворошиловградському заводі автоклапанів [15, ф. 107, оп. 1, спр. 724; арк. 6, 8], на заводі ім. Фрунзе в м. Суми [18, ф. 48, оп. 6, спр. 1, арк. 68, 64].

XXV з'їзд КПРС висунув перед партійними організаціями країни завдання подальшого вдосконалення кваліфікації кадрів і підвищення загальноосвітнього теоретичного і культурного рівня робітників. Виконуючи поставлені завдання, партійні організації УРСР почали ширше використовувати у своїй діяльності позитивний досвід, нагромаджений на ряді підприємств республіки, у тому числі й на машинобудівних.

Список літератури: 1. *Ленін В. І.* Повне збір. тв., т. 36, 38. 2. КПСС в резолюціях і рішеннях съездов, конференцій и Пленумов ЦК, т. 9, 10. М., Политиздат, 1972. 3. Матеріали XXV з'їзду КПРС. Київ, Політвидав України, 1976. 288 с. 4. Собрание постановлений правительства Союза Советских Социалистических Республик, № 3 М., «Юрид. лит.», 1966. 250 с. 5. Народное хозяйство СССР

в 1967 г. Статистический ежегодник. М., «Статистика», 1968. 1008 с. 6. Народна освіта, наука і культура в Українській РСР. Стат. зб., Київ, «Статистика», 1973. 316 с. 7. Народне господарство Харківської області. Статистичний збірник до 50 річчя утворення СРСР. Харків, 1972. 235 с. 8. Ворошиловград. Исторический очерк. Донецк, «Донбасс», 1974. 239 с. 9. «Комуніст України», 1971, № 1. 10. «Плановое хозяйство», 1970, № 1. 11. «Соціалістический труд», 1967, № 1. 12. «За механізацію», багатотиражна газета Ворошиловградського з-ду ім. Пархоменка, 7 черв. 1970. 13. «Машинобудівник», багатотиражна газета Київського з-ду «Більшовик», 3 берез. 1967. 14. Партійний архів Інституту історії партії при ЦК Компартії України. Ф. 1. 15. Партійний архів Ворошиловградського обкому Компартії України. Ф. 107. 16. Партійний архів Київського обкому Компартії України, ф. 282; 143. 17. Партійний архів Миколаївського обкому Компартії України, ф. 6. 18. Партійний архів Одеського обкому Компартії України, ф. 48. 19. Партійний архів Сумського обкому Компартії України, ф. 9; 19. 20. Партійний архів Харківського обкому Компартії України, ф. 73. 21. Об'єднаний архів Одеської Обласної Ради профспілок, ф. 26.

Р. В. ГЛАГОЛЬ

ПІКЛУВАННЯ ПАРТІЙНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ ПРО РОЗВИТОК І ЗМІЦНЕННЯ СИСТЕМИ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ В РОКИ ВОСЬМОЇ П'ЯТИРІЧКИ

(На матеріалах Української РСР)

Як відмічалось на XXV з'їзді КПРС, партія буде продовжувати роботу по дальшому поліпшенню матеріальної бази, вдосконаленню навчального процесу в усіх категоріях навчальних закладів країни з тим, щоб молодь здобувала дедалі глибші і міцніші знання, виховувалась в душі комуністичної свідомості і моралі.

Важливою формою підготовки кваліфікованих кадрів для народного господарства є система професійно-технічної освіти. Основні питання, вирішувані партією у цьому напрямку, знайшли відображення в науковій літературі [4; 5; 6]. Мета даної статті — показати роль партійних організацій України в розвитку і вдосконаленні системи професійно-технічної освіти республіки у восьмій п'ятирічці і тим самим доповнити висвітлення теми.

На початок восьмої п'ятирічки народне господарство СРСР досягло рівня, при якому дальший розвиток соціалістичної економіки все в більшій мірі залежав від вмілого використання продуктивних сил, досягнень науково-технічного прогресу, підвищення загальноосвітнього, професійного та культурно-технічного рівня робітничого класу. У звітній доповіді ЦК ХХІІІ з'їздові Комуністичної партії підкреслювалося, що «грандіозна програма розвитку промисловості і піднесення сільського господарства висуває перед партією завдання постійно поповнювати робітничий клас, ряди трудівників села кваліфікованими кадрами. Цю відповідальну справу покладено на училища професійно-технічної освіти [1, с. 61]. З'їзд поставив завдання розширити підготовку кваліфікованих робітників для всіх

галузей народного господарства. З цією метою планувалося довести приймання учнів у професійно-технічні учбові заклади в 1970 році до 1,7—1,8 мільйона чоловік, що було в 1,7—1,8 раза більше, ніж у середньому за рік у минулому п'ятиріччі [1, с. 246].

Виконуючи рішення з'їзду, партійні організації зосередили увагу на розвиткові системи професійно-технічної освіти. Значну роль у цьому відіграла прийнята у вересні 1966 р. постановою ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР «Про підвищення ролі Державного Комітету СРСР по професійно-технічній освіті в підготовці кваліфікованих робітничих кадрів для народного господарства» [7, с. 168]. Постанова була спрямована на вирішення ряду організаційних питань, на налагодження структури центральних і місцевих органів професійно-технічної освіти, конкретизацію їх функцій. Було визначено заходи щодо зміцнення учбово-матеріальної бази професійно-технічних навчальних закладів, вказано на підвищення відповідальності партійних, радянських і комсомольських організацій за розвиток професійно-технічної освіти в країні.

Виконуючи постанову, обласні управління професійно-технічної освіти України підвищили роль учбово-методичних рад у поліпшенні професійної підготовки викладачів і майстрів, у вдосконаленні процесу навчання і виховання учнів. Активніше почали працювати методичні комісії, постійно діючі семінари, педагогічні наради, на яких вивчалися актуальні проблеми учбово-виховного процесу і приймалися рішення, спрямовані на його поліпшення. Більш ефективними стали інспекторські перевірки, які очолювали досвідчені і принципові комуністи, причому головне завдання їх полягало в тому, щоб не тільки перевірити стан роботи училища, але й надати колективу методичну і організаційну допомогу. Зростала кількість майстерень, поліпшувалося обладнання навчальних кабінетів [12, с. 26].

Слід відзначити, що зміцненню учбово-матеріальної бази училищ партійні організації приділяли особливу увагу. Так, Полтавський обком Компартії України та облвиконком у 1966 р. прийняли спільну постанову, в якій передбачалося розширення учбово-виробничих майстерень і кабінетів училищ за рахунок базових підприємств [17, с. 2]. Тільки за 1966 р. училищам області було передано 40 одиниць різного устаткування [17, с. 2]. Партійні організації підприємств разом з керівництвом училищ закріплювали учнів на період практики за досвідченими кадровими робітниками і передовими бригадами, що допомагало учням скоріше вжитися в робітничий колектив і полюбити свою професію. В Сумській області за 1966 р. завдяки турботам партійних організацій було відкрито і укомплектовано штатом викладачів і майстрів 5 нових училищ [18].

Технічний прогрес, поява нових професій вимагали підвищення загальноосвітньої підготовки і культурного рівня робітників. На порядок денний було поставлено питання про створення училищ на базі десяти класів. В деяких училищах, або в окремих групах, вже проводились експерименти з метою надання кваліфікації і підвищення загальноосвітнього рівня учнів за спеціальними учбовими планами. Але ще не вистачало досвідчених викладачів, не було відповідної матеріально-технічної бази, чітких учбових програм та підручників.

ЦК КПРС і Рада Міністрів СРСР прийняли у квітні 1969 року постанову «Про заходи по дальшому поліпшенню підготовки кваліфікованих робітничих кадрів у навчальних закладах системи професійно-технічної освіти» [2, с. 25—26]. В ній вказувалося, що зростання вимог до культурно-технічного рівня робітничих кадрів вимагає середньої освіти для підготовки робітників більш складних професій. У зв'язку з цим заклади ФЗН і ФЗУ планувалося поступово перетворити на професійно-технічні училища з три-, чотирирічним строком навчання, де б молодь набувала професії і середньої освіти.

Відповідно до постанови розгорнулося інтенсивне будівництво нових учбових закладів професійно-технічної освіти, розширювалися набір учнів і кількість спеціальностей, яких вони могли набути. Якщо на початок 1966 р. на Україні налічувалося 700 професійно-технічних училищ, то в 1970 році їх кількість зросла до 892, де молодь набувала кваліфікації по 430 спеціальностям. В цей же період на Україні було підготовлено в профтехучилищах понад 1,2 млн. робітників [4, с. 125].

В цей час питання підготовки робітничих кадрів перебувало в центрі уваги партійних організацій республіки. Так, на засіданнях бюро, пленумах Харківського обкому Компартії України неодноразово обговорювалися питання, пов'язані зі зміцненням матеріальної бази професійно-технічних училищ. Проводилися спільні наради працівників профтехосвіти та директорів заводів з питань поліпшення роботи училищ та забезпечення їх необхідним устаткуванням [19, од. зб. 46, арк. 1].

Полтавський обком Компартії України спільно з облвиконкомом розробив і прийняв дворічний план передачі училищам верстатів та устаткування з базових підприємств, вказав на необхідність будівництва для 7 училищ учбових майстерень і гуртожитків на 2750 місць [17, од. зб. 618, арк. 95]. Була подана допомога заводу газорозрядних ламп у будівництві профтехучилища для підготовки робітників масових професій, потрібних підприємству [16, од. зб. 59, арк. 146].

Внаслідок спільної роботи підприємств і професійно-технічних училищ при безпосередньому керівництві з боку партійних організацій на кінець восьмої п'ятирічки система професійно-технічної освіти республіки налічувала 7 тисяч класів і учбових

кабінетів, близько 1700 лабораторій, 3350 учбово-виробничих майстерень [5]. Це значно розширило можливості системи по підготовці кваліфікованих робітників для народного господарства. Так, тільки в Харківській області за 1966—1969 рр. було підготовлено 34 тис. робітників по 84 спеціальностям.

Однак професійно-технічні заклади забезпечували на початок восьмої п'ятирічки лише чверть всієї потреби народного господарства республіки у кваліфікованих робітниках, тому партією було поставлено завдання до 1970 року відкрити ще 250 училищ, що й було виконано. Це дозволило довести контингент учнів до 565 тис. чоловік [11, с. 4].

Партія і уряд ставили завдання щорічно підвищувати рівень теоретичного і виробничого навчання в училищах профтехосвіти. У зв'язку з цим партійні організації учбових закладів боролися за поліпшення навчально-методичної роботи і забезпечення училищ кваліфікованими кадрами викладачів, дбали про їх розстановку і своєчасно контролювали виконання прийнятих рішень. У кожному учбовому закладі діяли методичні комісії, проводилися семінари, практикуми майстрів виробничого навчання, а в останні роки п'ятирічки набули поширення екскурсії майстрів виробничого навчання на передові підприємства для ознайомлення з новою технологією і устаткуванням.

Вся робота з викладачами проводилася за допомогою учбово-методичних і педагогічних рад училищ, при доборі кадрів головна увага зверталася на їх партійність, стаж роботи в даній системі. Питання добору, розстановки і виховання кадрів обговорювалися на партійних зборах училищ і обласних управлінь професійно-технічної освіти. Вся перестановка кадрів, призначення в училища погоджувалися з районними і міськими комітетами партії [16, арк. 12, 13]. Крайні працівники, члени партії висувалися на керівні посади, партійні організації допомагали їм у доборі педагогів і майстрів виробничого навчання.

Приведена нижче таблиця показує, звідки йшло поповнення кадрів працівників профтехосвіти України на протязі 1966—1970 рр. [1, с. 15].

Дані свідчать, що кількість спеціалістів з вищою і середньою спеціальною освітою у профтехучилищах на кінець п'ятирічки збільшилась майже в 2 рази. Це

було гідне поповнення загону майстрів виробничого навчання. В цілому

слід відзначити, що на початку восьмої п'ятирічки співвідношення кількості викладачів з вищою освітою до кількості викладачів з середньою спеціальною освітою було 1:2,6, а на кінець — 1:1,4 [1, с. 16].

Джерела поповнення кадрів	Рік				
	1966	1967	1968	1969	1970
Вузи	94	95	104	152	171
Технікуми	440	562	611	660	818

Кадри майстрів виробничого навчання готувалися індустріально-педагогічними технікумами, звідки в учбові заклади щороку направлялося 500—600 чоловік 10—12 спеціальностей [10, арк. 7]. Та цього було недостатньо. Тому штати майстрів комплектувалися також з інженерно-технічних працівників і кваліфікованих робітників підприємств по рекомендації парткомів і партійних організацій цехів.

Постійна увага до вирішення питання кадрів з боку партійних організацій як підприємств, так і закладів профтехосвіти дала позитивні наслідки. Вже у 1968 році 80,2% майстрів мали вищу і середню освіту, близько 5 тис. майстрів працювали в системі більш ніж 5 років [10, арк. 9].

Партійні організації профтехучилищ вирішували питання про збільшення інженерно-педагогічних факультетів, технікумів і вузів, де б готувались всебічно підготовлені кадри для системи професійно-технічної освіти. На кінець п'ятирічки близько десяти вузів країни були зайняті підготовкою викладачів технічних дисциплін для училищ профтехосвіти [14].

Поліпшенню якісного складу інженерно-педагогічних працівників сприяла система перепідготовки і підвищення кваліфікації шляхом навчання на заочних та вечірніх відділеннях вузів і технікумів, а також на курсах без відриву від виробництва, постійно діючих семінарах і семінарах-практикумах, які організовували райкоми та міськкоми партії.

Показовим у цьому відношенні є останній рік восьмої п'ятирічки. На той час у вузах і технікумах України навчалось 5202 чол., в тому числі 849 викладачів і 3754 майстри виробничого навчання. Того року закінчили вузи 444 працівники, а технікуми — 652. На курсах з відривом від виробництва було перепідготовлено 1962 чол., в тому числі 1120 майстрів — шляхом стажування на передових підприємствах. На курсах без відриву від виробництва підвищило кваліфікацію 2868 чоловік [13].

В цілому слід відзначити, що в досліджуваній період система підвищення кваліфікації педагогічних кадрів професійно-технічних училищ була ще громіздкою за структурою: вона включала велику кількість різноманітних форм, які не давали можливості всім працівникам в однаковій мірі підвищити кваліфікацію без відриву від виробництва. Отже, зусилля партійних органів були спрямовані на удосконалення цієї системи таким чином, щоб вона дозволила ефективно проводити перепідготовку і підвищення кваліфікації усіх категорій працівників професійно-технічної освіти. Таким чином, процес добору і підвищення кваліфікації працівників професійно-технічної освіти був у центрі уваги партійних організацій України.

Зміцнення матеріальної бази, постійна підготовка кадрів викладачів та майстрів виробничого навчання привели до позитивних зрушень в учбово-виховній роботі, підвищився рівень

знань учнів, поліпшились виробничі навички. Так, з 481 випускника міського ПТУ-11 м. Харкова 64 набули 4-й і 5-й розряди. Жоден з учнів не одержав розряду нижче встановленої норми [19, спр. 4, арк. 116, 152].

В роки восьмої п'ятирічки завдяки наполегливості партійних організацій, які завжди виступали за нове, передове, більш активніше в професійно-технічних учбових закладах стали впроваджуватися сучасні методи проведення уроків, проблемне навчання, ширше стали застосовуватися технічні засоби.

Прикладом у цьому відношенні може бути Харківське міське профтехнічне училище № 10, яке працює на базі електромеханічного і турбінного заводів. Тут ще в 1967 році на 75% було оновлене верстатне устаткування, на основі принципів НОП створені нові лабораторії, обладнані кабінети. В училищі працювало 30 різноманітних гуртків [19, спр. 3, арк. 172].

Велика учбово-методична робота проводилася в міських училищах № 3 та № 9 м. Полтави, що дало змогу підвищити успішність учнів: 55—60% випускників здали іспити на «добре» і «відмінно» і тим самим поповнили ряди добре підготовлених кадрів робітників [17, од. зб. 602, спр. 72].

Таким чином, в роки восьмої п'ятирічки партійні організації України приділяли велику увагу зміцненню учбово-матеріальної бази професійно-технічних навчальних закладів та її розширенню, добору і розстановці кадрів, підвищенню їх кваліфікації. Велика організаторська і виховна робота, яку проводили партійні організації системи спільно з райкомаами та міськкомаами партії, дозволила створити широку мережу професійно-технічних училищ, де молодь набувала і набуває обраної спеціальності, тим самим реалізуючи право на вибір професії за покликанням, як записано в ст. 40 нової Конституції СРСР [3, с. 18].

Список літератури: 1. Матеріали XXIII з'їзду КПРС. Київ. Політвидав України, 1966 р. 2. КПСС в резолюціях і рішеннях съездов конференцій і пленумов ЦК, т. 10. М., Политиздат, 1976. 535 с. 3. Конституція (Основний Закон) Союзу Радянських Соціалістичних Республік, Київ, Політвидав України, 1977. 60 с. 4. Процарук Г. П. Відтворення робітничої сили на сучасному етапі комуністичного будівництва. Київ, Політвидав України, 1973. 286 с. 5. Процарук Г. П. Комуністичне будівництво і кадри. Київ, «Наукова думка», 1968. 205 с. Романцов В. О. Робітничий клас Української РСР (1946—1970 рр.). Вид-во Київськ. ун-ту, 1972. 299 с. 6. Справочник партійного работника, вып. 7. М., Политиздат, 1967. 7. Газ. «Красное знамя», орган Харьковського обкома Компартії України і обласного Совета народних депутатів, 1969, 29 апр. 8. «Робітнича газета», 1970, 1 верес. 9. Архів ДК ПТО УРСР. Лист Держкомітету по профтехосвіті СРСР від 28 жовт. 1968, арк. 6, 7, 9. 10. Архів ДК ПТО УРСР. Матеріали республіканської наради працівників профтехосвіти, від 4 січ. 1967. 11. Архів ДК ПТО УРСР. Звіти про роботу з кадрами за 1966 р. Харківського, Полтавського та Сумського обласних управлінь профтехосвіти, арк. 22, 25, 26, 28. 12. Архів ДК ПТО УРСР. Справка про підвищення кваліфікації працівників системи профтехосвіти УРСР, 1970, арк. 5. 13. Архів ДК ПТО УРСР. Справка

від 15 трав. 1972 «Про стан кадрів», арк. 8, 15. Архів ДК ПТО УРСР. Звіт по формі 6 т. за 1971, спр. 2, арк. 15, 16, 23. Полтавський партархів обкому Компартії України, ф. 243, оп. 1, спр. 59, арк. 14, 56; ф. 6884, оп. 1, спр. 6; арк. 12, 13. 17. Полтавський обласний архів, ф. 4818, оп. 1, од. зб. 498, арк. 1, од. зб. 528, арк. 2; ф. 4318, оп. 1, од. зб. 618, арк. 95—101; од. зб. 602, арк. 72. 18. Сумський партархів обкому Компартії України, ф. 4, оп. 11, од. зб. 22, спр. 177. 19. Харківський партархів обкому Компартії України, ф. 26, оп. 40, спр. 45, арк. 16, спр. 4, арк. 146; ф. 2, оп. 135, спр. 46, арк. 1; ф. 26; оп. 4, спр. 4, арк. 116, 152; ф. 25, оп. 40, спр. 3, арк. 172.

В. В. ГРЕБЕНЮК

РОБОТА ПАРТІЙНИХ КОМІТЕТІВ З ПАРТІЙНО-ГОСПОДАРЬСКИМИ КАДРАМИ ВАЖКОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ У ВОСЬМИЙ П'ЯТИРІЧЦІ

(На матеріалах Української РСР)

Ще до перемоги Великого Жовтня В. І. Ленін писав: «Чи може сила сотні перевищувати силу тисячі? Може і перевищує, коли сотня організована» [1, т. 24, с. 34]. Через кілька років уже після перемоги соціалістичної революції він вказував: «Ні залізниці, ні транспорт, ні великі машини і підприємства взагалі не можуть функціонувати правильно, якщо нема єдності волі, яка зв'яже всю наявність трудящих в один господарський орган»... [1, т. 36, с. 148]. Ці слова В. І. Леніна свідчать про те, яке велике значення він надавав організації роботи взагалі і зокрема організації роботи з кадрами.

За роки соціалістичного і комуністичного будівництва КПРС нагромадила великий досвід і виробила глибоко наукові форми і методи роботи з кадрами. Важливу роль у поліпшенні організації роботи партійних комітетів з кадрами в роки восьмої п'ятирічки відіграли рішення жовтневого і листопадового (1964 р.) Пленумів ЦК КПРС і ХХІІІ з'їзду КПРС. Партія рішуче засудила адміністрування, суб'єктивізм, звернула увагу на необхідність послідовного втілення в життя ленінських принципів кадрової політики.

Враховуючи винятково важливе значення роботи з кадрами, ЦК партії постійно вивчав і аналізував стан справ у цій галузі, спрямовував діяльність місцевих організацій. Для поліпшення організації роботи парткомів з кадрами велике значення мали прийняті в роки восьмої п'ятирічки постанови ЦК КПРС «Про роботу ЦК Компартії Естонії з керівними кадрами», «Про роботу Волгоградського обкому КПРС по добору, розстановці і вихованню керівних кадрів у промисловості», «Про роботу Іркутського обкому КПРС по підвищенню ролі інженерно-технічних працівників у прискоренні технічного прогресу на підприємствах і будівництвах області». В постановках відзначалися позитивні моменти у діяльності парткомів: створення номенклатури керів-

них посад, вироблення нових методів оцінки політичних і ділових якостей керівних кадрів, турбота про їх здоров'я і побут [4, с. 270]. Разом з тим ЦК партії вказав на недоліки і невіршені завдання. Він відзначив, що парторганізації не вживають належних заходів для закріплення кадрів на виробництві, недостатньо приділяють увагу контролю і перевірці виконання директив партії і уряду, а також своїх власних рішень. В деяких партійних організаціях, відмічав ЦК, не створювались умови для широкого розвитку критики і самокритики, що приводило до появи в роботі окремих керівних працівників елементів зазнайства і самозаспокоєності [4, с. 273]. В своїх постановках ЦК КПРС вказав на шляхи усунення зазначених недоліків. В центрі уваги парткомів, відзначив Центральний Комітет партії, повинні перебувати питання раціонального використання праці інженерів і техніків, спрямування їх творчих сил на здійснення технічного прогресу [4, с. 273]. ЦК КПРС вказав парткомам на необхідність постійно вивчати політичні і ділові якості керівних кадрів, сприяти закріпленню їх на тих ділянках, де вони найбільшою мірою зможуть проявити свої індивідуальні творчі якості [4, с. 472].

У роки восьмої п'ятирічки велику увагу роботі з кадрами приділяла Компартія України. ЦК Компартії України прийняв ряд постанов у цьому напрямку. До них відносяться: постанова листопадового (1966 р.) Пленуму ЦК Компартії України «Про завдання партійних організацій по дальшому поліпшенню організаційної роботи і перевірки виконання рішень партії і уряду» [5, с. 9], червневого (1967 р.) — «Про роботу підприємств чорної металургії по дальшому розвитку технічного прогресу в металургійній промисловості» [7]. В цих постановках ЦК Компартії України поставив перед парткомами завдання постійного поліпшення контролю і перевірки виконання ними рішень партії і уряду, підвищення відповідальності кожного керівника за доручену ділянку роботи [6, с. 17]. ЦК Компартії України вказав на необхідність дальшого посилення організуючої ролі керівного апарату, згідно з ленінським положенням про те, що політичний керівник відповідає не тільки за те, як він керує, але й за те, що роблять керовані ним» [1, т. 42, с. 210]. Парткомам рекомендувалося звернути увагу на закріплення кадрів на підприємствах промисловості, в установах та організаціях.

Через обмеженість рамок статті ми ставимо перед собою завдання дослідити лише деякі напрямки діяльності партійних організацій України щодо організації роботи з партійними і господарськими кадрами підприємств важкої промисловості в роки восьмої п'ятирічки, зокрема питання контролю і перевірки виконання керівними кадрами рішень партії і уряду, вивчення політичних і ділових якостей керівників, закріплення кадрів

на виробництві, найбільш ефективні форми цієї роботи та досвід парторганізацій по їх виконанню.

Керуючись вказівками XXIII з'їзду КПРС, постановами Пленумів ЦК КПРС і ЦК Компартії України, парткоми республіки провели велику роботу з партійно-господарськими кадрами важкої промисловості. На бюро обкомів, міськкомів, райкомів партії та первинних парторганізацій систематично обговорювалися пов'язані з цим організаційні питання.

Так, наприклад, стан роботи парткомів промислових підприємств з кадрами партійно-господарських керівників систематично обговорювався Луганським (Ворошиловградським) обкомом партії, на пленумах. Наприклад, у серпні 1966 р. було розглянуто питання «Про роботу обласної партійної організації по добору, розстановці і вихованню кадрів у світлі рішень XXIII з'їзду КПРС і XXIII з'їзду Компартії України» [11, ф. 1, оп. 230, спр. 2133]. На бюро Дніпропетровського обкому партії питання кадрової політики КПРС обговорювалися у грудні 1966 р. [14, ф. 19, оп. 50, спр. 38], на пленумі обкому — у жовтні 1967 р. [9].

Обкоми і міськкоми партії вказали на необхідність ретельного вивчення ділових і політичних якостей керівників і підкреслили, що важливим засобом вирішення цього питання повинна стати атестація керівних кадрів, їх звіти на партійних зборах і бюро. Парткомам промислових підприємств пропонувалося створити атестаційні комісії, очолювані партійними керівниками підприємств. Великого значення надавалося також стабілізації кадрів. У зв'язку з цим парткоми повинні були проаналізувати причини плінності кадрів і вжити заходів до закріплення їх на виробництві.

Важливе місце в роботі парторганізацій з кадрами в роки восьмої п'ятирічки займали питання контролю і перевірки виконання кадрами рішень партії і уряду. Суть і значення контролю були розкриті В. І. Леніним, який вказував: *«Нам потрібна перевірка придатності людей, перевірка фактичного виконання... Перевіряти людей і перевіряти фактичне виконання діла — у цьому, ще раз у цьому, тільки у цьому тепер суть всієї роботи, всієї політики* [1, т. 45, с. 15]. XXIII з'їзд КПРС, розвиваючи це ленінське положення, вказував, що контроль і перевірка виконання повинні проводитись систематично, допомагати в усуненні помилок, знаходити кращі, найбільш вірні рішення поставлених завдань. Добитися цього можна тільки при умові чітко визначеної мети, контролю основних напрямків дій, які змогли б забезпечити якісну, оперативну перевірку фактичного виконання рішень партії і уряду [2, с. 76].

Найбільш важливими, дієвими формами контролю були партійні збори, пленуми, бюро, на яких комуністи всебічно знайоми-

лися зі станом справ з того чи іншого питання, висловлювали свої думки. Цікавий досвід роботи по перевірці виконання прийнятих рішень нагромаджений парторганізаціями промислових підприємств Луганської області. Наприклад, парторганізація заводу ім. 20-річчя Жовтня створювала комісії, які мали не тільки готувати питання для обговорення на бюро або зборах, але й перевіряти виконання окремих пунктів прийнятих рішень. Інші форми контролю використовувала парторганізація шахти «Чорноморка» тресту «Лисичанськвугілля». Партбюро шахти встановило дієвий контроль за виконанням розроблених заходів по підвищенню економічної ефективності роботи підприємства, в той же час подаючи керівникам дільниць і бригад допомогу у створенні відповідних виробничих умов, постійно інформуючи комуністів про хід виконання цих заходів. На партійних зборах і засіданнях партбюро шахти протягом 5 місяців 1966 р. було піддано аналізу економічні показники роботи підприємства після переходу на нову систему планування і економічного стимулювання, розглянуто питання створення фондів матеріального заохочення, звіти начальника, головного механіка і начальників дільниць шахти.

Своє головне завдання парторганізація шахти вбачала не тільки в тому, щоб виявити недоліки у роботі підприємства, але і в тому, щоб вчасно виправити їх. Наприклад, обговорення звіту начальника дільниці № 5 П. А. Галькевича було викликано тим, що дільниця не виконувала плану вуглевидобутку. Партбюро шахти зажадало, щоб комуністи дільниці вжили заходів по виконанню плану і разом з тим надало їм необхідну практичну допомогу. Велика і плідна робота парторганізації шахти щодо налагодження контролю і перевірки виконання своїх власних рішень дала наслідки. Собівартість тонни вугілля була знижена на 53 коп. В цілому на шахті за 5 місяців 1966 р. було зекономлено більше 72 тис. крб. державних коштів, у фонд луганського надпланового прибутку внесено 87,4 тис. крб. [10].

Одним з найважливіших напрямків діяльності парткомів по організації роботи з кадрами в роки восьмої п'ятирічки було вивчення і оцінка їх ділових і політичних якостей. В. І. Ленін надавав великого значення цій ділянці кадрової роботи. Він вчив «якомога обережніше і терпеливіше випробовувати і розпізнавати справжніх організаторів, людей з тверезим розумом і з практичною кмітливістю, людей, які поєднують відданість соціалізму з умінням без шуму... налагоджувати міцну і дружну спільну роботу великої кількості людей в рамках радянської організації» [1, т. 36, с. 182].

Парторганізації України провели велику організаторську роботу з кадрами у цьому напрямку, використовуючи різноманітні методи і засоби: звіти керівних працівників на бюро, зборах,

пленумах парткомів, вивчення якостей керівників у процесі виконання громадських доручень, атестацію господарських кадрів. Однією з найбільш ефективних форм оцінки ділових і політичних якостей господарських керівників і інженерно-технічних працівників промислових підприємств стала атестація, яка виникла у роки восьмої п'ятирічки. Вона проводилась періодично, один раз у 3—5 років атестаційними комісіями, до складу яких входили керівні працівники, висококваліфіковані фахівці. Комісії визначали відповідність працівників посадам, які вони обіймали, висловлювали свої зауваження про доцільність їх переведення на іншу роботу. Великий досвід по атестації керівників було нагромаджено на підприємствах хімічної промисловості республіки. Парторганізації усіх виробничих об'єднань, хімкомбінатів і заводів створили атестаційні комісії, затвердили плани і графіки проведення атестації, яка розпочалася у вересні 1967 р., забезпечили проведення колективних і індивідуальних консультацій для голів атестаційних комісій працівниками міністерства хімічної промисловості республіки, провели спеціальні наради з членами комісій з організаційних питань. Внаслідок вжитих парторганізаціями підприємств заходів атестація пройшла організовано. Протягом 1967—1969 рр. було заплановано провести атестацію 14307 інженерно-технічних працівників хімічних підприємств. А вже у січні 1969 р. її пройшли 13620 чоловік. З них було рекомендовано для висування 1080 працівників, на навчання — 415, визнано невідповідаючими зайнятій посаді — 257 [12, ф. 5000, оп. 1, спр. 716, арк. 27; спр. 724, арк. 58]. Парторганізації спільно з відділами кадрів підприємств вжили заходів до поступової заміни невідповідаючих зайнятій посаді більш підготовленими працівниками.

Атестація проводилась також парторганізаціями металургійних заводів Дніпропетровська, вугільних підприємств Донецька і Луганська.

В роки восьмої п'ятирічки парткоми республіки багато уваги приділяли такому важливому напрямкові в організації роботи з кадрами партійно-господарських керівників, як закріплення їх на виробництві, боротьбі з їх плинністю і заміною. Вирішальну роль у справі закріплення кадрів відіграло рішення ХХІІ з'їзду КПРС про скасування діючих раніше норм регламентування процесу оновлення і заміни складу керівних партійних кадрів. Разом з тим у Статуті партії було збережене принципове програмне положення про додержування принципу систематичного оновлення складу партійних органів і спадкоємності керівництва [2, с. 84, 210].

Обкоми, міськкоми і райкоми партії республіки, керуючись у своїй роботі з партійними кадрами рішенням з'їзду, розробили і затвердили заходи по його реалізації. У травні такі заходи були затверджені на бюро Запорізького обкому партії [11, ф. 1, оп. 230, спр. 2021, арк. 160], у червні — липні — на бюро Харків-

ського обкому [15, ф. 2, оп. 133, спр. 34, арк. 165] і міськкому партії [15, ф. 69, оп. 40, спр. 26, арк. 43]. Такі ж заходи були розроблені і затверджені Донецьким, Дніпропетровським та іншими обкомами і міськкомами партії. Працівники організаційних відділів обкомів, міськкомів і райкомів партії ретельно вивчали стан партійних кадрів підприємств, організовували перевірку роботи первинних парторганізацій, розмовляли з рядовими комуністами. Внаслідок цього вимальовувалась картина політичних, ділових і особистих якостей партійних керівників. Найбільш здібні серед них, які мали достатній досвід роботи з масами, рекомендувалися до вибрання секретарями парторганізацій. Це сприяло поступовому закріпленню партійних кадрів на підприємствах. Наприклад, якщо у Дніпропетровській області у 1966 р. було замінено 35,3% секретарів парторганізацій, то у 1970 р. — 29,1% [14, ф. 1, оп. 262, спр. 11, арк. 46], в Донецькій області у 1966 р. було замінено 34,2% секретарів, а у 1970 р. — 24,9% [11, ф. 1, оп. 262, спр. 11, арк. 62].

За роки восьмої п'ятирічки парткоми України багато уваги приділяли питанню закріплення господарських кадрів. У його вирішенні важливу роль відіграли створені за ініціативою парторганізацій на більшості промислових підприємств республіки громадські відділи кадрів. Вони повинні були виявляти і усувати в міру можливості причини, що принудили того чи іншого працівника подати заяву про звільнення. Закріпленню господарських кадрів сприяла також робота, яку проводили парткоми на підприємствах, по створенню резерву кадрів, підвищенню їх кваліфікації, поліпшенню умов праці і побуту. Деякі парторганізації добилися певних успіхів у цьому напрямку, однак на більшості промислових підприємств республіки плинність кадрів господарників лишалася високою.

Аналіз організаційної роботи парткомів України з партійно-господарськими кадрами промисловості в роки восьмої п'ятирічки дозволяє зробити висновок про те, що був нагромаджений позитивний досвід у цій важливій справі. Виконана парткомами республіки робота дозволила зміцнити вирішальні ділянки господарського будівництва кваліфікованими досвідченими спеціалістами, які успішно направляли діяльність трудових колективів. Це стало одним з найважливіших факторів вирішення завдань восьмої п'ятирічки.

Список літератури: 1. *Ленін В. І.* Повне зібр. тв., т. 24, 36, 42, 45. 2. Матеріали XXIII з'їзду КПРС. Київ, Політвидав України, 1966. 3. Матеріали XXV з'їзду КПРС. Київ, Політвидав України, 1976. 288 с. 4. КПСС в резолюціях і рішеннях съездов, конференцій и пленумов ЦК. Т. 9. М., Политиздат, 1972. 527 с. 5. «Комуніст України», № 12, 1966. 6. «Комуніст України», № 1, 1967. 7. «Правда України», 1 черв., 1967. 8. «Радянська Україна», 3 квіт., 1971. 9. «Днепропетровская правда», орган Дніпропетровського обкому Компартії України і обласної Ради депутатів трудящих, 6 жовт. 1967. 10. «Луганская правда», орган Луганського обкому Компартії України і обласної Ради депутатів трудящих, 24 трав. 1968. 11. Партійний архів Інституту історії партії

при ЦК Компартії України, ф. 1. 12. Центральний державний архів Жовтневої революції і соціалістичного будівництва УРСР, ф. 500. 13. Ворошиловградський обласний партійний архів, ф. 19. 14. Дніпропетровський обласний партійний архів, ф. 1. 19. 15. Харківський обласний партійний архів, ф. 2, 59.

В. М. НІКОЛАЄВ

**УДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПАРТІЙНОЇ РОБОТИ
В УМОВАХ СПЕЦІАЛІЗАЦІЇ ГРОМАДСЬКОГО ТВАРИННИЦТВА
(1966—1970 рр.)**

(На матеріалах Української РСР)

Історичний досвід КПРС свідчить, що неухильне зростання керівної ролі партії, як політичного вождя робітничого класу і всіх трудящих, нерозривно пов'язане з подальшим підвищенням рівня її керівництва, вдосконаленням форм і методів організації партійної роботи. «Динамізм розвитку радянського суспільства, зростаючі масштаби комуністичного будівництва, — підкреслювалося у Звітній доповіді ЦК ХХV з'їзду КПРС. — настійно вимагають безперервного підвищення рівня партійного керівництва розвитком економіки і культури, вихованням людей, поліпшення організаторської і політичної роботи в масах» [4, с. 73].

Важливу роль у зміцненні і розвитку ленінських норм і принципів партійного життя відіграли жовтневий (1964 р.) Пленум ЦК і ХХІІІ з'їзд КПРС, що поклали початок періоду дальшого зростання керівної ролі партії в усіх сферах життя радянського суспільства [3, с. 4].

У роки восьмої п'ятирічки послідовно здійснювався вироблений березневим (1965 р.) Пленумом ЦК КПРС курс на інтенсифікацію сільськогосподарського виробництва, його спеціалізацію і концентрацію, що обумовило зростання ролі і відповідальності сільських партійних комітетів, первинних організацій і всіх комуністів села.

Діяльність сільських парторганізацій після Пленуму набула широкого висвітлення в історико-партійній літературі і наукових дослідженнях. Так, Л. Андрієнко («Трудові звершення хліборобів України». Київ, Політвидав України, 1972. 118 с.) та інші автори на великому фактичному матеріалі проаналізували стиль і методи роботи парторганізацій колгоспів і радгоспів республіки. Особливо велике наукове і практичне значення мало вивчення і узагальнення досвіду спеціалізованих господарств. Тому це питання привернуло увагу багатьох дослідників: (М. Борисов. «Ударні справи сільських комуністів». Київ, Політвидав України, 1973; В. Кузнецов. Важлива умова підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва. «Комуніст України», 1972, № 4 та ін.).

Метою даної статті є висвітлення деяких напрямків вдосконалення стилю і методів діяльності парторганізацій України.

в умовах спеціалізації громадського тваринництва в роки восьмої п'ятирічки.

У досліджуваній період ЦК КПРС особливу увагу приділяв бойовитості первинних організацій, поліпшенню їх якісного складу, посиленню партійного прошарку серед трударів сільського господарства. У цей період до лав партії на Україні було прийнято 204 тис. робітників і 74 тис. колгоспників (69% від загальної кількості прийнятих) [5, с. 64]. У сільському господарстві республіки на початок 1971 р. працювало близько півмільйона комуністів, що майже на 100 тис. більше, ніж у 1965 р. [8, с. 79—80]. Виконуючи рішення ХХІІІ з'їзду КПРС, партійні організації республіки стали уважніше підходити до справи приймання в партію, посилили політичну роботу серед передовиків виробництва. Це сприяло поліпшенню якісного складу парторганізацій, зростанню в них числа робітників і колгоспників. Якщо в 1966 р. у Харківській області серед прийнятих у кандидати в члени партії робітники й колгоспники становили 70,7%, то в 1967 р. — 75,9% [14, ф. 2, оп. 135, спр. 14, арк. 24; оп. 141, спр. 23, арк. 20].

Ускладнення завдань у зв'язку з впровадженням комплексної механізації, особливо у спеціалізованих господарствах, обумовило необхідність посилення партійного прошарку серед тваринників і механізаторів. Так, у Полтавській обласній парторганізації в 1970 р. серед прийнятих у кандидати партії налічувалося 746 колгоспників, з них 443 — механізатори і тваринники, тобто 59%. У сільських парторганізаціях області в останньому році п'ятирічки 31% комуністів були механізаторами [15, ф. 15, оп. 16, спр. 117, арк. 1; спр. 6, арк. 25].

Разом з тим партійні комітети республіки особливу увагу приділяли партійним зборам, як одній з основних форм партійної роботи в первинних організаціях, як органу колективного керівництва і школи виховання комуністів. Раніше парткоми, бюро і партійні збори нерідко обговорювали суто господарські питання, тим самим підміняючи радянські і господарські органи, керівників і спеціалістів. Наприклад, у липні 1966 р. пленум Харківського обкому партії відзначив, що партком Таранівської птахофабрики у своїх рішеннях часто записує: «Встановити центрифугу, ... виділити транспорт для перевезення кормів» тощо [14, ф. 2, оп. 133, спр. 11, арк. 34]. На засіданнях парткому і партзборах спеціалізованого господарства ім. Мічуріна Лубенського району (Полтавщина) в 1966 р. розглядалися питання «Про хід закупки сільськогосподарських продуктів у населення», «Про хиби в роботі по виробництву молока» та ін. [15, ф. 2854, оп. 1, спр. 14, арк. 1,8].

Керуючись рішеннями ХХІІІ з'їзду КПРС, ХХІІІ з'їзду Компартії України, первинні парторганізації спеціалізованих господарств на бюро, партійних зборах розв'язували господарські питання з партійних позицій, займалися добором, розстановкою

і вихованням кадрів, контролювали і перевіряли виконання своїх рішень, проводили організаторську і масово-політичну роботу серед трудівників. Так, у березні 1967 р. партійні збори спеціалізованого господарства ім. Ілліча Хорольського району (Полтавщина) постановили, що головним у діяльності організації і кожного комуніста має бути організаційне і політичне забезпечення виконання народно-господарських завдань п'ятирічки. Протягом цього року парторганізація господарства на своїх зборах обговорювала питання про поліпшення організаторської роботи і перевірки виконання рішень партійних органів і своїх власних, про підвищення ролі комуністів у виконанні соцзобов'язань в рік 50-річчя Великої Жовтневої соціалістичної революції, про поліпшення партійного керівництва сільськогосподарським виробництвом тощо. У 1967—1968 рр. питання організаційно-партійної і масово-політичної роботи обговорювалися на засіданні парткому 15 разів [15, ф. 3048, оп. 1, спр. 30, арк. 1, 4, 8, 11, 34, 80, 95, 103, 128, 146, 152].

Посиленню партійного керівництва колективами спеціалізованих господарств сприяла правильна розстановка комуністів на виробництві, підвищення їх авангардної ролі. Вирішальними ділянками в спецгоспах були тваринницькі ферми. Саме тут працювали основні сили первинних парторганізацій. Наприклад, у колгоспі ім. Ілліча Красноградського району Харківської області в парторганізації було 119 комуністів, 62 з них — тваринники і механізатори, завідуючі фермами. З 22 бригадирів, керуючих відділками і спеціалістів 20 були членами і кандидатами в члени КПРС. Така розстановка комуністів давала змогу охопити партійним впливом усі головні ділянки політичного і громадського життя. Це ж питання перебувало в центрі уваги парторганізацій спецгоспів «Червона Україна» і «Українка» згаданого району [14, ф. 41, оп. 33, спр. 10, арк. 92; оп. 31, спр. 563, арк. 13, 16], «Авангард» і «Зоря комунізму» Пирятинського і Хорольського районів Полтавщини та ін. [15, ф. 15, оп. 16, спр. 78, арк. 55, 12].

Комуністи спеціалізованих господарств працювали на найважчих і найвідповідальніших ділянках виробництва. У зимовий період парторганізації направляли кращих комуністів на роботу в тваринництво. Наприклад, у Хорольському районі в жовтні 1966 р. у цій галузі працювало 298, а в грудні — 472 комуністи. У колгоспі «Авангард» Пирятинського району у тваринництві працювало понад 50% комуністів. Всю технологію приготування, роздачі кормів і прибирання приміщень тут повністю механізували. Господарство стало одним з передових у районі. На кінець п'ятирічки виробництво м'яса в спецоспі збільшилося в 6, молока — в 2 рази [15, ф. 59, оп. 6, спр. 8, арк. 36; ф. 15, оп. 16, спр. 78, арк. 55].

Перехід на спеціалізацію у виробництві продуктів тваринництва сприяв подальшій активізації парторганізацій, підвищен-

ню відповідальності комуністів за доручену справу. «Без перебільшення можна сказати, — писав у районній газеті секретар парткому спецгоспу «Червона Україна» Красноградського району М. Мірошниченко, — що з того часу, коли наше господарство стало спеціалізованим, парторганізація, всі комуністи почали глибше вникати в економіку, по-господарському підходити до нагромадження кормів, використання механізмів, устаткування і т. д.» [11, 1967, 27 груд.]. Як тільки цей колгосп перейшов на відгодівлю великої рогатої худоби, комуністи К. Галочка, Г. Швидкий, І. Кизиченко, В. Затула, І. Кравченко та багато інших пішли працювати у тваринництво [14, ф. 41, оп. 31, спр. 564, арк. 59].

Спеціалізація викликала значні кількісні і якісні зміни і в парторганізаціях. Спецгоспи являли собою великі сільськогосподарські підприємства. Вони мали солідну матеріально-технічну базу і об'єднували кілька виробничих підрозділів — відгодівельні комплекси, комбикормові заводи тощо. Парторганізації їх були численніші, ніж у багатогалузевих колгоспах. У 1971 р. на Україні колгоспні і радгоспні партійні організації склалися в середньому з 48 членів і кандидатів у члени КПРС [6, с. 50], тоді як організації спецгоспів, наприклад, у Хорольському районі налічували 70—80 комуністів [15, ф. 15, оп. 16, спр. 17, арк. 9]. У республіці було чимало спецгоспів, парторганізації яких об'єднували до 100 і більше кандидатів і членів партії. Серед них колгоспи «Більшовик» Вовчанського району [12; 1967, 12 жовт.], ім. Ілліча Красноградського району (Харківщина), ім. Мічуріна Лубенського району (Полтавщина). Більшість спецгоспів мали мережу низових партійних організацій — бригадні і цехові парторганізації, партгрупи. Так, у чотирьох спецгоспах Хорольського району на кінець п'ятирічки було 17 цехових партійних організацій з правами первинних [15, ф. 15, оп. 16, спр. 117, арк. 8, 9].

Курс КПРС на дальшу інтенсифікацію сільськогосподарського виробництва вимагав нового підходу до роботи з кадрами. Обласні і районні комітети партії насамперед подбали про зміцнення складу секретарів первинних парторганізацій, про підвищення їх ролі й авторитету. Так, у Харківській, Полтавській і Сумській областях склад секретарів колгоспних партійних організацій з вищою, незакінченою вищою і середньою освітою в 1969 р. становив 88,4%, що на 12% більше, ніж у 1966 р. [13, ф. 1, оп. 241, спр. 4, арк. 112; 124; спр. 5, арк. 139; оп. 257, спр. 230, арк. 160, 188; спр. 352, арк. 33].

Обкоми, міськкоми і райкоми партії поліпили організацію навчання кадрів. Однією з найбільш поширених його форм стали семінари. На високому рівні було організовано навчання партактиву в Красноградському районі. Семінари, як правило, відбувалися в передових спецгоспах [13, 1967, 8 квіт.; 1968, 31 серп.]. Їх учасники мали змогу ознайомитися з організацією партійної

роботи в умовах спеціалізації, з прогресивними методами господарювання.

У цей час набули також поширення теоретичні і організаційно-практичні конференції з різних питань організаційно-партійної і ідеологічної роботи.

За роки восьмої п'ятирічки спецгоспи України значно збільшили виробництво продукції тваринництва. В 1971 р. вони давали понад одну третину яловичини і свинини, близько 66% яєць і м'яса птиці, що вироблялись в колгоспах і радгоспах республіки [7, с. 134].

XXV з'їзд КПРС підкреслив необхідність активніше проводити курс на дальший розвиток спеціалізації і концентрації сільськогосподарського виробництва. У постанові ЦК КПРС (1976 р.) «Про дальший розвиток спеціалізації і концентрації сільськогосподарського виробництва на базі міжколгоспної кооперації і агропромислової інтеграції» вказується, що це — магістральний напрям розвитку соціалістичного сільського господарства, новий етап практичного здійснення ідей ленінсько-го кооперативного плану [див. 9].

«Новому етапові боротьби за дальше піднесення сільського господарства, — підкреслюється в постанові липневого (1978 р.) Пленуму ЦК КПРС, — повинні відповідати і більш високий рівень партійного керівництва, більш досконалі методи організаторської і політичної роботи в масах» [«Комуніст України», № 8, 1978, с. 14].

Список літератури: 1. КПСС в резолюциях и решениях съездов, конференций и пленумов ЦК. Т. 8, М., Политиздат, 1972. 567 с. 2. Материалы XXIII съезда КПСС. М., Политиздат, 1966. 304 с. 3. Материалы XXIV з'їзду КПРС. Київ, Політвидав України. 1971. 360 с. 4. Материалы XXV з'їзду КПРС. Київ, Політвидав України. 1976. 288 с. 5. XXIV з'їзд Комуністичної партії України. Стенографічний звіт. Київ, Політвидав України, 1972. 377 с. 6. Аграрна політика КПРС на сучасному етапі. Київ, Політвидав України, 1973. 190 с. 7. *Кальченко Н. Т.* Сельское хозяйство Украины на новом подъеме. — В кн.: Сельское хозяйство СССР на современном этапе. М., Политиздат, 1974, с. 129—146. 8. *Шербицкий В. В.* Курс плодотворный, проверенный жизнью. — В кн.: Курсом мартовского Пленума. М., Политиздат, 1975, с. 65—83. 9. «Коммунист», № 9, 1976. 10. «Зоря Полтавщини». Орган Полтавського обкому Компартії України та обласної Ради депутатів трудящих Полтавської області. 11. «Комуністичним шляхом». Орган Красноградського райкому Компартії України та районної Ради депутатів трудящих Харківської області, 1967, 27 груд., 1968, 8 квіт., 31 серп. 12. «Хлібороб». Орган Вовчанського райкому Компартії України та районної Ради депутатів трудящих Харківської області, 1967, 12 жовт. 13. Партійний архів Інституту історії партії при ЦК Компартії України, ф. 1. 14. Партійний архів Харківського обкому Компартії України, ф. 2; 41. 15. Партійний архів Полтавського обкому Компартії України, ф. 15; 2854; 3048; 59.

**З ДОСВІДУ ПАРТІЙНОГО КЕРІВНИЦТВА ФОРМУВАННЯМ
ВИСОКОКВАЛІФІКОВАНИХ КАДРІВ ВЧИТЕЛІВ
У РОКИ ВОСЬМОЇ П'ЯТИРІЧКИ**

(На матеріалах Української РСР)

У новій Конституції нашої країни записано: «В СРСР існує і вдосконалюється єдина система народної освіти, яка забезпечує загальноосвітню і професійну підготовку громадян, служить комуністичному вихованню, духовному і фізичному розвитку молоді, готує її до праці і громадської діяльності» (ст. 25). У розв'язанні важливого завдання комуністичного будівництва в нашій країні — вихованні підростаючого покоління — вирішальна роль належить радянському вчителю, від ідейно-політичного рівня, педагогічної кваліфікації якого залежить успіх навчально-виховної роботи.

К. Маркс писав, що «...вихователь сам повинен бути вихований» [1]. Велику увагу формуванню висококваліфікованих кадрів вчителів приділяв В. І. Ленін. Він підкреслював, що «...справжній характер і напрям школи визначаються не добрими побажаннями місцевих організацій, не рішеннями «Ради» учнів, не програмами і т. п., а складом лекторів» [2, т. 47, с. 191]. Підвищення ролі вчителя в радянському суспільстві В. І. Ленін вважав одним з найважливіших завдань Комуністичної партії. Він пропонував постійно турбуватись про ідейно-політичну загартованість педагога, вдосконалення його ділової кваліфікації [див. 2, т. 45, с. 348—349], підкреслював, що кожен викладач «повинен бути тісно зв'язаний з партією, з її ідеями, повинен бути пройнятий її духом, повинен повернути до себе робітничі маси, пройняти їх духом комунізму, зацікавити їх тим, що роблять комуністи» [2, т. 41, с. 384].

Керуючись вказівками В. І. Леніна, КППРС приділяє особливу увагу формуванню кадрів вчителів з глибокими знаннями, марксистсько-ленінським світоглядом, високою громадською активністю. Значне місце в діяльності партійних організацій відводиться ідейно-теоретичному вихованню педагогічних кадрів та підвищенню їх професійної майстерності. Певний досвід такої роботи серед вчителів нагромаджено в роки восьмої п'ятирічки.

Згідно з постановами XXIII з'їзду КППРС і рішеннями партії і уряду в галузі народної освіти ЦК Компартії України розробив конкретну програму дальшого вдосконалення роботи загальноосвітньої школи, виховання педагогічних кадрів. В цей період були прийняті важливі постанови: «Про заходи дальшого поліпшення роботи середньої загальноосвітньої школи в Українській РСР» [9, 1967, № 1, с. 1], «Про підготовку і виховання учительських кадрів в Українській РСР» [11, 1968, 17 липня],

«Про досвід роботи партійної організації середньої школи № 8, м. Торез Донецької області і Богданівської середньої школи імені Леніна Знамянського району Кіровоградської області» [9, 1969, № 8, с. 1].

Центральний Комітет Компартії України подавав всебічну допомогу обласним, міським, районним комітетам партії, первинним організаціям шкіл у керівництві народною освітою. Регулярно проводились республіканські наради, науково-теоретичні конференції, семінари секретарів парторганізацій, директорів шкіл, вчителів, піонервожатих, розглядалися важливі питання розвитку народної освіти. В їх роботі брали участь відповідальні працівники апарату ЦК Компартії України, представники партійних і радянських органів, колгоспів, радгоспів, підприємств [12, ф. 1, оп. 22, од. зб. 116, арк. 107].

Питання підвищення ідейного і професійного рівня вчителів постійно обговорювались на бюро, пленумах обкомів, міськомів і райкомів партії з виробленням відповідних рекомендацій і порад. Так, стан ідейно-політичного виховання та підвищення кваліфікації вчителів стали предметом обговорення Донецького, Житомирського, Львівського, Чернігівського [6, с. 67], Полтавського [15, ф. 15, оп. 14, од. зб. 47, арк. 107—110], Харківського [16, ф. 2, оп. 141, од. зб. 33, арк. 20—23], Вінницького [13, ф. 41, оп. 8, од. зб. 11, арк. 17—29] і інших обкомів партії, міських і районних партійних комітетів. Хід виконання постанови ЦК Компартії України «Про підготовку і виховання вчительських кадрів в Українській РСР» вивчався Міністерством освіти в Ровенській, Тернопільській, Житомирській, Одеській, Запорізькій, Вінницькій областях [14, ф. 8279, оп. 3, од. зб. 10, арк. 68]. Партійні організації вивчали і обговорювали питання марксистсько-ленінського навчання вчителів, їх громадської активності, значну увагу приділяли проведенню січневих і серпневих нарад вчителів, контролювали роботу інститутів по підвищенню кваліфікації працівників народної освіти (ІУУ).

Особлива увага приділялась шкільним первинним парторганізаціям, які значно зросли кількісно за роки п'ятирічки. Так, в Донецькій області за період 1966—1970 рр. число вчителів-комуністів збільшилось на 1600 чол., кількість шкільних парторганізацій зростає з 760 в 1966 р. до 870 в 1970 р. [9, 1971, № 3, с. 13—19]. На кінець п'ятирічки з 500 тис. учителів республіки кожний четвертий був членом КППС [9, 1970, № 8, с. 7]. З метою активізації роботи первинних організацій шкіл обласні і районні комітети партії щорічно проводили семінари і навчання секретарів парторганізацій шкіл, конференції, консультації, бесіди, лекції. Вартий наслідування досвід роботи Донецького, Житомирського, Кримського, Харківського, Херсонського, Тернопільського і інших обкомів партії, які тримали під постійним контролем діяльність первинних організацій шкіл, подаючи їм

допомогу в проведенні виховної роботи серед членів педагогічних колективів [5, с. 143].

Завдяки постійному керівництву з боку обласних і районних комітетів партії первинні організації шкіл не лише збільшилися кількісно, але й значно підвищили якість роботи з педагогічними кадрами. Цінний досвід ідейно-політичного виховання та підвищення кваліфікації вчителів нагромаджено парторганізацією ордена Трудового Червоного Прапора школи № 82 м. Києва [7, с. 22—23], середньої школи № 8 м. Торез Донецької області [10, 1969, 11 черв.], школи № 3 м. Брянки [9, 1967, № 5, с. 6], Піско-Редьківської школи Харківської області [16, ф. 2, оп. 141, од. зб. 8, арк. 94], Богданівської школи імені Леніна Кіровоградської області [10, 1969, 11 черв.]. Значну роль у поліпшенні керівництва первинними парторганізаціями відіграли позаштатні відділи шкіл, створені при міських і райкомах партії.

Велика організаторська робота ЦК Компартії України, обласних, міських, районних комітетів партії, зміцнення первинних організацій шкіл сприяло підвищенню рівня виховної роботи в педагогічних колективах, удосконаленню форм і методів ідейно-політичного виховання вчителів, поліпшенню їх професійної майстерності. В практиці ідеологічної роботи склались такі форми, як вечірні університети марксизму-ленінізму, теоретичні семінари, гуртки, народні університети, науково-теоретичні конференції, педагогічні читання, лекторії і ін.

Змістовну роботу по охопленню педагогів різними формами політичного навчання провели Донецький, Львівський, Житомирський, Харківський, Волинський, Чернігівський обкоми партії. Певна система політичного навчання педагогів склалася в Київській області. Лекції, політгуртки, університети наукових знань, лекторії і інші форми роботи широко використовувалися в учительських колективах. Тільки в 1968/69 р. марксистсько-ленінським навчанням в Київській області було охоплено 25 тис. вчителів середніх шкіл [14, ф. 5, оп. 43, од. зб. 19, арк. 31]. Заслуговує на увагу досвід комуністів Трипільської школи-інтернату Київської області (пропагандист Литвинова В. І.). Заняття в цій школі проходили на високому теоретичному і організаційному рівні, запрошувалися вчителі інших шкіл, реферати слухачів були змістовні і цікаві [14, ф. 5, оп. 43, од. зб. 22, арк. 181].

Деякі партійні організації окремі семінарські заняття проводили безпосередньо на виробництві, в колгоспах, радгоспах. В Івано-Франківській області заняття пройшли на Бурштинській ДРЕС, в передовому колгоспі ім. Б. Хмельницького Тлумачького району, в інших колгоспах і радгоспах [9, 1969, № 9, с. 6]. Це сприяло більш глибокому ознайомленню вчителів з виробничими процесами, з колгоспним господарством, з проблемами, які розв'язуються промисловими підприємствами

і сільськими колективами в період будівництва комунізму. Використання цього матеріалу в класі значно підвищило ідейно-політичний рівень уроків, робило їх змістовними і цікавими.

З метою підвищення ідейно-теоретичного рівня вчителів організовувались науково-теоретичні конференції, вечори, бесіди, святкування знаменних дат. У проведенні цих заходів активну участь брали партійні і радянські працівники, викладачі вузів, вчені. В Лозівському районі Харківської області були проведені науково-теоретичні конференції: «Виховання учнів на прикладах життя і діяльності В. І. Леніна», «В. І. Ленін і комуністичне виховання молоді», «Втілення ленінських ідей у розвиток народної освіти» [16, ф. 81, оп. 32, од. зб. 350, арк. 43—44]. Зіньківський райком партії Полтавської області провів для вчителів теоретичну конференцію «50 героїчних літ» [15, ф. 15, оп. 13, од. зб. 106, арк. 88 а]. В Бершадському районі Вінницької області широко використовувались в роботі з вчителями такі цікаві форми роботи, як «Вечори науки і техніки», «Вечори біля голубого екрану», зустрічі з вченими, екскурсії на підприємства і колгоспи, диспути, обговорення науково-популярних кінофільмів [9, 1971, № 11, с. 14].

Значно активізувалась робота серед вчителів у зв'язку з підготовкою і святкуванням таких знаменних дат, як 50-річчя Великого Жовтня і 100-річчя з дня народження В. І. Леніна. В первинних парторганізаціях шкіл республіки пройшли партійні збори, присвячені цим ювілеям, вечори, науково-теоретичні конференції, були прочитані лекції, проведені бесіди. Глибокому засвоєнню матеріалу про життя і діяльність В. І. Леніна сприяли екскурсії, походи по ленінських місцях, зустрічі з людьми, які бачили Леніна, відвідування виставок, музеїв, бібліотек, колективні перегляди і обговорення кінокартин, спектаклів, книг тощо. Вчителі були активними учасниками педагогічних читань, присвячених 100-річчю з дня народження В. І. Леніна. В шкільних, районних, міських і обласних педагогічних читаннях брали участь більше 160 тис. педагогів, з доповідями і повідомленнями виступили більше 20 тис. чол. Учасниками Республіканських педагогічних читань в 1970 р. були 2187 працівників народної освіти [9, 1970, № 4, с. 110].

Поряд з ідейно-виховною роботою серед працівників народної освіти важливе місце відводилось підвищенню їх професійної майстерності, методичного рівня викладання основ наук. В нашій республіці склалася певна система підвищення кваліфікації вчителів: самоосвіта, обов'язкова перепідготовка на курсах і семінарах, відвідування шкіл передового досвіду і університетів наукових знань, участь в роботі вчительських з'їздів, в педагогічних читаннях, науково-методичних конференціях, в роботі методичних об'єднань і т. ін. Організуючими центрами підвищення кваліфікаційного рівня працівників народної освіти стали інститути удосконалення кваліфікації

вчителів, які використовували найрізноманітніші форми для підвищення їх професійної майстерності.

Значного поширення в досліджуваній період набула курсова перепідготовка вчителів. В 1965/66 р. при Центральному і обласних інститутах удосконалення кваліфікації вчителів, при деяких педінститутах і педучилищах на курсах перепідготовки навчалося більше 144 тис. чол. [17, ф. 1, оп. 3, од. зб. 1313, арк. 51]. Лише в Полтавській області за 6 місяців 1966 р. закінчили курси 894 працівники народної освіти [18, ф. Р-5465, оп. 1, од. зб. 205, арк. 12]. В 1966/67 р. при Полтавському ІУУ працювали 72 групи курсів, які охопили 1915 освітян [18, ф. Р-5465, оп. 1, од. зб. 213, арк. 8—9].

Починаючи з 1965 р. в республіці було введено таку форму підвищення кваліфікації працівників народної освіти, як дворічні очно-заочні курси. Уже в 1965/66 р. цими курсами було охоплено більше 7 тис. завідуючих районними відділами народної освіти, інспекторів і директорів шкіл, їх заступників, вчителів, вихователів, класних керівників. В Полтавській області в 1966/67 р. закінчили дворічні курси 262 керівники шкіл, працівники відділів народної освіти, класні керівники і працівники інтернатів [18, ф. Р-5465, оп. 1, од. зб. 213, арк. 8—9].

У зв'язку з переходом на нову програму навчання Міністерство освіти УРСР, обласні ІУУ розробили плани перепідготовки педагогічних кадрів. В 1967/68 р. навчанням було охоплено більше 200 тис. чоловік. При Центральному і обласних інститутах удосконалення, при педінститутах у 1967 р. було перепідготовлено 3,1 тис. викладачів фізики, математики, біології, іноземних мов, музики, співів. Але, незважаючи на досягнуті результати, в організації перепідготовки вчителів були і недоліки. Саме на цьому акцентував увагу партійних організацій ЦК Компартії України у постанові «Про підготовку і виховання вчительських кадрів в Українській РСР». У постанові вказувалося на конкретні завдання щодо поліпшення педагогічної майстерності вчителів. Постанова широко обговорювалась партійними організаціями республіки [див. 13, ф. 41, оп. 8, од. зб. 11, арк. 17—29; 14, ф. 8279, оп. 3, од. зб. 11, арк. 1—34; 15, ф. 15, оп. 14, од. зб. 47, арк. 107—110], які піддали аналізу стан перепідготовки вчителів, визначили заходи по усуненню недоліків. На протязі 1969 р. 1200 директорів середніх шкіл пройшли перепідготовку на місячних курсах при центральному інституті удосконалення, а за 8 місяців 1970 р. 4 тис. директорів середніх і 8-річних шкіл — на курсах при обласних інститутах. При 31 педінституті, 8 університетах і 10 технічних вузах республіки була організована перепідготовка вчителів 5—10 класів. У 1969 р. її пройшло 7 тис. чоловік [14, ф. 8279, оп. 3, од. зб. 11, арк. 133]. В 1970 р. курсовою перепідготовкою було охоплено 250,7 тис. педагогів [14, ф. 8279, оп. 3, од. зб. 11, арк. 133]. Всього за період з 1967 р. по 1971 р. удосконалили кваліфікацію 774,7 тис. освітян [9, 1974, № 1, с. 90].

Крім курсової значного поширення набула семінарська перепідготовка вчителів. В Полтавській області в 1967/68 р. було організовано 28 обласних семінарів з загальною кількістю учасників 1226 чоловік. Кабінетами інституту вдосконалення було проведено 208 міжрайонних і районних (міських) семінарів, які охопили 6446 працівників народної освіти [18, ф. Р-5465, оп. 1, од. зб. 221, арк. 16]. Для вчителів Полтави і Кременчука були організовані постійно діючі семінари без відриву від виробництва [18, ф. Р-5465, оп. 1, од. зб. 221, арк. 9—14]. Така ж робота проводилась і іншими партійними організаціями республіки. Особлива увага приділялась підвищенню кваліфікації вчителів історії і суспільствознавства, української мови та літератури і російської мови та літератури.

Значну допомогу в ідейно-теоретичному вихованні та підвищенні професійної майстерності вчителів подавали партійні органи вищих навчальних закладів республіки. Професорсько-викладацькі колективи вели активну лекційну пропаганду. Під час березневих канікул у 1969 р. перед вчителями УРСР виступили з лекціями близько 1 тис. вчених, було прочитано більше 1500 лекцій про найновіші досягнення науки і техніки [15, ф. 8279, оп. 3, од. зб. 10, арк. 68]. Під час січневих і березневих канікул 1970 р. лекції читали близько 1400 наукових працівників інститутів АН УРСР і викладачів вузів [6, с. 60]. Крім лекційної пропаганди вони брали участь в організації науково-теоретичних конференцій, тематичних вечорів, диспутів, в роботі лекторіїв, семінарів, народних університетів, організації курсової і семінарської перепідготовки вчителів, виїзних засідань кафедр в школі і т. ін. Успішно працювали з учительськими колективами викладачі Київського педінституту ім. Горького, Кримського, Івано-Франківського, Харківського, Чернігівського, Вінницького педінститутів, Дніпропетровського і Донецького університетів [9, 1969, № 7, с. 5].

Важливою формою підвищення ідейного і професійного рівня вчителів є самоосвіта. На допомогу педагогам організовувалися семінари, консультації, розроблялися спеціальні методичні посібники.

Отже, за роки восьмої п'ятирічки партійними організаціями України була проведена велика організаторська робота по ідейно-теоретичному вихованню і підвищенню кваліфікації педагогічних кадрів республіки. Ідейне загартування вчителів, зростання їх професійного рівня стало основою поліпшення навчально-виховного процесу. На яскравих прикладах з життя і діяльності В. І. Леніна і його соратників, сторінках подвигу радянського народу вчителі розкривали історичне значення ідей марксизму-ленінізму в розвитку суспільства, керівну і спрямовуючу роль КПРС у будівництві комунізму, виховували учнів в дусі комуністичних ідеалів, постійно вдосконалювали форми навчально-виховної роботи. Це було однією з передумов по-

ліпшення успішності учнів, підвищення якості їх знань, зміцнення свідомої дисципліни. В 1970—71 р. кожний сотий випускник середньої школи був нагороджений золотою медаллю [17, ф. 1, оп. 1, од. зб. 733, арк. 10]. За роки п'ятирічки успішність учнів в республіці зросла з 98,2% до 99,2% [6, с. 96].

Піднесення освітнього і теоретичного рівня вчителів сприяло активізації їх громадської активності. Набуті знання вони широко використовували в пропагандистській роботі. Десятки тисяч вчителів були обрані депутатами до місцевих Рад. На кінець п'ятирічки в роботі органів Радянської влади брав активну участь кожний п'ятнадцятий педагог республіки [7, с. 16]. «В міру зростання рівня культури народу і небувалого збільшення ролі науки в комуністичному будівництві, — говорив у доповіді на травневому (1977 р.) Пленумі ЦК КПРС тов. Л. І. Брежнев, — зростає і питома вага інтелігенції в житті нашого суспільства» [4]. Яскравим свідченням цього є даліше підвищення ролі вчителів в громадському і політичному житті країни, у формуванні всебічно розвинених людей — активних будівників комуністичного суспільства.

Список літератури: 1. *Маркс К.* Тези про Фейербаха. — *К. Маркс і Ф. Енгельс.* Твори, т. 3, с. 2. 2. *Ленін В. І.* Повне збір. тв., т. 41, 45, 47. 3. Матеріали XXV з'їзду КПРС. Київ, Політвидав України, 1976. 288 с. 4. «Про проект Конституції Союзу Радянських Соціалістичних Республік». Доповідь Генерального секретаря ЦК КПРС, Голови конституційної комісії тов. Л. І. Брежнева на Пленумі ЦК КПРС 24 травня 1977 р. — «Радянська освіта», 1977, 8 червня. 5. Третій з'їзд учителів Української РСР. Київ, «Рад. школа», 1969. 6. *Моторнюк М.* Виховання молодого покоління — справа партійна. Київ, Політвидав України, 1974. 7. Народний учитель. Київ, «Рад. школа», 1970. 8. «Правда». 9. «Радянська школа». 10. Газ. «Радянська Україна». 11. Газ. «Радянська освіта». 12. Партійний архів Інституту історії партії при ЦК Компартії України. 13. Партійний архів Вінницького обкому Компартії України, ф. 41. 14. Партійний архів Київського обкому Компартії України, ф. 8279. 15. Партійний архів Полтавського обкому Компартії України, ф. 15. 16. Партійний архів Харківського обкому Компартії України, ф. 2; 81. 17. Архів Міністерства освіти УРСР, ф. 1. 18. Полтавський державний архів, ф. Р-5465. 19. Збірник наказів та інструкцій Міністерства освіти УРСР.

Е. Л. КИСЕЛЬОВ

ПРОТИ БУРЖУАЗНОЇ ФАЛЬСИФІКАЦІЇ ПРИНЦИПУ КРИТИКИ І САМОКРИТИКИ

Критика і самокритика, як складова частина принципу демократичного централізму, відіграє важливу роль в діяльності Комуністичної партії, всього радянського суспільства, є невід'ємною частиною широких демократичних процесів, що відбуваються в нашій країні. В. І. Ленін в праці «Дитяча хвороба «лівизни» в комунізмі» дав оцінку критиці і самокритиці: «Відкрито визнати помилку, розкрити її причини, проаналізувати обстановку, яка її породила, обговорити уважно засоби

виправити помилку — оце ознака серйозної партії, оце виконання нею своїх обов'язків, оце — виховання і навчання *класу*, а потім і *маси*» [1, т. 41, с. 38]. В умовах розвинутого соціалізму критика і самокритика виступає однією з найважливіших умов мобілізації комуністів, усіх трудящих на виконання постанов партії і уряду, державних планів і соціалістичних зобов'язань. На XXV з'їзді Комуністичної партії Радянського Союзу було ще раз наголошено на необхідності критичного підходу до всіх справ [3, с. 76—77].

У таборі наших ідеологічних противників ні на хвилину не припиняються злісні нападки на основоположні принципи партійного будівництва КПРС. Особливо грубої фальсифікації зазнає принцип критики й самокритики. В радянській історіографії буржуазна фальсифікація цього принципу в деякій мірі піддається критиці у ряді робіт [7—11]. Необхідність критики буржуазної фальсифікації названого принципу в окремій статті ми обгрунтовуємо особливим місцем цього питання на сторінках західних «радянологічних» досліджень.

Мета даної статті полягає у викритті буржуазних спекуляцій навколо принципу критики і самокритики в діяльності нашої партії, що з'явилися за останні п'ять-шість років, розкритті методологічної неспроможності вигадок «радянологів» по даному питанню.

Найбільш грубими нападами на принцип критики і самокритики характеризується стаття професора Масачусетського університету П. Холландера «Критика і самокритика» у восьмитомному виданні «Марксизм, комунізм і західне суспільство» [15] і його ж тенденційна книга «Радянське і американське суспільство. Порівняльна характеристика» [14]. В тій чи іншій мірі питання критики і самокритики в діяльності КПРС порушуються ще в ряді «писань» [12; 13; 16; 17]. Критика і самокритика фальсифікаторами оголошується діючим політичним інститутом, практикою, що принижує гідність людини. Загальним для «творень» буржуазних істориків є заперечення або замовчування творчої ролі критики і самокритики в справі поліпшення діяльності партійних організацій країни, її позитивного вкладу в розвиток радянського суспільства. У методологічному відношенні висловлювання західних «вчених» відірвані від реальної дійсності країн соціалізму і мають метафізичний характер. У спробах перекутати зміст принципу критики і самокритики фальсифікатори не гребують навіть відвертим підтасовуванням фактів.

В. І. Ленін розглядав критику і самокритику як незамінимий засіб глибокого пізнання дійсності, точного аналізу її особливостей, пошуку нових і добре обгрунтованих рішень, поліпшення всієї діяльності партії, підвищення її боездатності. В умінні тверезо оцінювати умови, що склалися, в здатності критично аналізувати свої слабості і недоліки, промахи і помилки

В. І. Ленін бачив силу партії, її зрілість, вірність марксистсько-ленінізму, справі боротьби за комунізм.

Керуючись ленінським заповітом про те, що «критика становить обов'язок революціонера» [1, т. 35, с. 83], КПРС широко використовує для критики і самокритики трибуну з'їздів партії, конференцій, пленумів і бюро комітетів, партійні збори первинних організацій. На них, як правило, глибоко аналізуються і принципово оцінюються результати роботи, викриваються недоліки. В Статуті КПРС підкреслюється, що вільне і ділове обговорення питань партійної політики і практичної діяльності партії є невід'ємним правом комуніста і важливим принципом внутріпартійної демократії. Генеральний секретар ЦК КПРС Л. І. Брежнев на XXV з'їзді КПРС говорив, що суть методу критики і самокритики полягає в тому, щоб «усі сторони діяльності тієї чи іншої організації, того чи іншого працівника діставали об'єктивну оцінку, в тому, щоб наявні недоліки всебічно аналізувалися з метою їх усунення. В тому, щоб не допускалося ліберального ставлення до недоліків і до їх винуватців. Довір'я і повага до людей повинні поєднуватися з високою вимогливістю за доручену справу. Це — закон партійної, та й не тільки партійної, але всієї нашої роботи» [3, с. 77].

Спільним для буржуазних фальсифікаторів є тезис нікчемності особистості перед «судом» критики [14, р. 63].

Але партія постійно вимагає створення в кожному колективі умов для широкої критики зовсім не для того, щоб глумитися над особистістю, а для того, щоб своєчасно виправити існуючі помилки в загальнонародній справі побудови комуністичного суспільства. «Цінність критики, — зазначав тов. Л. І. Брежнев на XXV з'їзді КПРС, — в її правдивості, в суспільній значимості порушуваних питань. У свою чергу цінність самокритики визначається її ширістю, готовністю негайно братися за виправлення помилок і недоліків» [3, с. 77].

Буржуазні фальсифікатори не можуть не бачити того, що в діяльності КПРС критика і самокритика сприяє широкому прояву ініціативи комуністів і всіх радянських людей, творчій самодіяльності, зміцненню демократичних традицій внутріпартійного життя, для яких характерне вільне обговорення всіма комуністами корінних питань партійної політики, відкрите висловлювання думок не лише з приводу успіхів, але й, що особливо важливо, недоліків. Жонглюючи абстрактними визначеннями критики і самокритики, які не мають нічого спільного з конкретною дійсністю, буржуазні історики випинають суб'єктивні моменти на шкоду об'єктивним посиланням, в яких йдеться про зміст недоліків, що існують у роботі. П. Холландер та його «колеги» акцентують увагу на суб'єкті критики і, по-своєму інтерпретуючи природні людські емоції, які виявляються в процесі критики і самокритики, видають їх за суть і зміст цього принципу, забуваючи про те, що критикуєчий так чи інакше

зв'язаний з об'єктом критики, і в його силах ліквідувати існуючі об'єктивні суперечності.

Дієвість правильно поставленої критики і самокритики можна прослідкувати на досвіді партійних організацій республік, країв, областей. Ось лише один приклад правильного реагування на критику. В партійних організаціях Грузії протягом декількох років спостерігались серйозні недоліки в стилі роботи. Постанова ЦК КПРС «Про організаторську і політичну роботу Тбіліського міськкому Компартії Грузії по виконанню рішень ХХІV з'їзду КПРС» сприяла активізації роботи комуністів республіки, пожвавила діяльність партійних організацій. При обговоренні постанови ЦК КПРС і в ході виконання заходів, спрямованих на її реалізацію, комуністи Грузії піддали принциповій критиці керівників, які ігнорували колективний досвід і колективну думку, забули про обов'язок і відповідальність перед партією. Заходи, вжиті ЦК Компартії Грузії по ліквідації недоліків, викритих в результаті критичного аналізу реальної ситуації, дали позитивні результати в економічному і соціальному розвитку трудових колективів [6].

Велике значення для життя партії мала постанова ЦК КПРС «Про стан критики і самокритики в Тамбовській обласній партійній організації». Партійні комітети багато роблять для того, щоб у кожному колективі були створені сприятливі умови для розгортання принципової, ділової критики і самокритики. Тут не останню роль відіграє правильне реагування на критичні зауваження і пропозиції, контроль за їх виконанням. Про це буржуазні фальсифікатори, з відомих причин, вважають за краще мовчати, але вдаються у той же час до безглузких вигадок. Можливість критики «знизу» вищестоящих інстанцій вони заперечують [15, р. 339], а права члена партії на критику, за їх словами, нібито постійно обмежуються [16, р. 39].

Звернемося до прикладів. На Приморській крайовій партійній конференції у звітній доповіді крайкому було названо ряд прізвищ керівників, яким належало звернути увагу на деякі свої особисті недоліки: намагання ухилитися від вирішення принципових питань, зазнайство, неухважність до людей. Доповідь задала тон і виступаючим. Критика особистих недоліків полягала в поданні допомоги товаришам, з тим щоб, звільнившись від недоліків, вони краще виконували свої обов'язки [7].

В своїй практичній діяльності КПРС постійно керується принципом критики і самокритики, сміливо викриває існуючі недоліки через партійну і радянську пресу, по радіо і телебаченню. Важливим є те, що організації, які критикуються повинні у строк, встановлений законом, повідомляти редакції про заходи, вжиті по ліквідації вказаних недоліків.

У статті 49 нової Конституції СРСР серед основних прав і свобод громадян підкреслено і право на критику: «Кожний

громадянин СРСР має право вносити в державні органи і громадські організації пропозиції про поліпшення їх діяльності, критикували недоліки в роботі.

Службові особи зобов'язані у встановлені строки розглядати пропозиції та заяви громадян, давати на них відповіді і вживати необхідних заходів.

Переслідування за критику забороняється. Особи, які переслідують за критику, притягаються до відповідальності» [2, с. 21].

Позитивну діяльність в галузі критики здійснив журнал «Партійне життя», який на своїх сторінках під рубрикою «В Комітеті партійного контролю при ЦК КПРС» постійно інформує читачів про накладання партійних стягнень на осіб, які несвоечасно і неправильно реагують на критику. Мова йде про відповідальних працівників, які обіймають керівні посади у вищих ланках радянського державного апарату. Цей факт буржуазні фальсифікатори також замовчують.

Велике значення у справі розвитку критики і самокритики, підвищенні активності комуністів і всіх трудящих має партійна інформація, яка включає детальні повідомлення про стан справ у різних галузях народного господарства, про те, як втілюються в життя пропозиції і критичні зауваження. Інформаційні доповіді допомагають комуністам глибше вникнути в зміст партійної роботи, висловити свою думку про неї. Генеральний секретар ЦК КПРС Л. І. Брежнев підкреслював: «Гласність, інформування... є принципом нашого партійного життя і ми твердо дотримуємося цього принципу» [4, с. 185]. Для більшості обкомів, міськкомів і райкомів партії стало правилом у період між конференціями інформувати первинні парторганізації про роботу комітету, про хід реалізації раніше зроблених критичних зауважень. Інформуючи комуністів, члени комітетів зміцнюють зв'язок керівного органу з масами, а це — один з найважливіших напрямків розвитку внутріпартійної демократії.

Буржуазні фальсифікатори всіляко намагаються применшити значення принципу критики і самокритики, [15, р. 257], жалкують, що критика не порушує природи соціалістичного устрою.

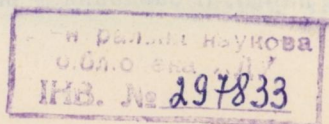
В. І. Ленін завжди розмежовував свободу критики всередині партії і єдність дії партії. Він підкреслював: «Критика, в межах *основ* партійної програми, повинна бути цілком вільна... і не тільки на партійних, а й на широких зборах. Забороняти таку критику, або таку «агітацію» (бо критики не можна відділити від агітації) неможливо. Політична дія партії повинна бути єдина. Ніякі «заклики», які порушують єдність певних дій, не допустимі ні на широких зборах, ні на партійних зборах, ні в партійній пресі» [1, т. 13, с. 123—124].

Критика і самокритика ніколи не переслідували мети створення опозиції у партії, її завдання — виробити на основі кри-

тичного аналізу суспільних явищ широку програму соціальних заходів, визначити перспективи розвитку соціалістичного суспільства.

Критика і самокритика сприяє підвищенню творчої активності мас, їх організації і мобілізації для успішного розв'язання завдань комуністичного будівництва. Вона має безпосереднє відношення до розвитку економіки і техніки, науки і мистецтва, соціально-політичного і духовного життя суспільства, партійної і державної роботи. Послідовне застосування цього випробуваного методу допомагає вирішувати будь-які проблеми розвитку країни, краще використовувати переваги розвинутого соціалізму над капіталізмом, виявляти додаткові можливості і резерви, які прискорюють поступальний рух нашого суспільства до комунізму.

Список літератури: 1. *Ленін В. І.* Повне збір. тв., т. 13, 35, 41. 2. Конституція (Основний Закон) Союзу Радянських Соціалістичних Республік. Київ, Політвидав України, 1977. 60 с. 3. Матеріали XXV з'їзду КПРС. Київ, Політвидав України, 1976. 288 с. 4. *Брежнев Л. І.* Об актуальных проблемах партийного строительства. М., Политиздат, 1973. 456 с. 5. «Правда», 13 мая 1974. 6. «Правда», 26 сентября 1976. 7. *Верховцев И. П., Малов Ю. К.* Организационные основы КПСС и их «критики». М., Политиздат, 1974, с. 64—76. 8. *Гумеров Ф. Х.* Вымыслы и действительность (Против буржуазной фальсификации организационных основ КПСС). М., Политиздат, 1967, с. 68—71. 9. *Шевченко В.* Вигадки фальсифікаторів і життя (Критика сучасних буржуазних і опортуністичних перекирчуєнь лєнінських принципів партійного будівництва). Київ, Політвидав України, 1974, с. 118—119. 10. *Малов Ю. К.* Ленинский принцип демократического централизма и его «критики». — «Вопросы истории КПСС», 1971, № 6, с. 79—81. 11. *Молибошко В. А.* Несостоятельность буржуазных фальсификаций роли критики и самокритики в деятельности КПСС. — «Вопросы истории КПСС», 1977, № 6, с. 68—82. 12. *Armstrong J.* Ideology, Politics and Government in the Soviet Union. London, 1974. 236 p. 13. *Churchward L.* Contemporary Soviet Government. London, 1975. 368 p. 14. *Hollander P.* Soviet and American Society. A Comparison. N. Y., 1973. 476 p. 15. Marxism, Communism and Western Society. A Comparative Encyclopedia in 8 vols. Ed. by C. D. Kernig. N. Y., 1972—1973. Vol. 2, p. 257—262. 16. *Rigby T. H.* Communist Party Membership in the USSR. 1917—1967. Princeton, New Jersey, 1968. 573 p. 17. *Sweezy P., Bettelheim Ch.* On the Transition to Socialism. N. Y.—London, 1971. 122 p.

З М І С Т

<i>Горпиненко І. П., Терещенко Н. В.</i> КПРС — керівна і спрямовуюча сила радянського суспільства, ядро його політичної системи	3
<i>Ляшенко В. Г. В. І. Ленін</i> про розвиток творчої активності мас у період будівництва соціалізму і комунізму	11
<i>Карпов О. М.</i> Розвиток КПРС ленінських принципів добору і виховання керівних кадрів на сучасному етапі	16
<i>Руденко Р. Г. В. І. Ленін</i> про творчу роль мас у прискоренні технічного прогресу	23
<i>Сурін О. О.</i> Добір, розстановка і виховання ідеологічних кадрів на сучасному етапі. (З досвіду роботи Компартії України)	30
<i>Колесник Е. Г.</i> Мемуари як одно з джерел вивчення боротьби більшовиків проти военно-промислових комітетів	35
<i>Чорномаз І. Ш.</i> Організація і діяльність Південраднаргоспу (грудень 1917 — квітень 1918 р.)	41
<i>Піріг Р. Я.</i> З історії боротьби більшовицьких організацій України за чистоту та згуртованість своїх рядів напередодні ІІІ з'їзду КП(б)У	48
<i>Галагуз С. П.</i> Боротьба партії за використання старих військових спеціалістів у Червоній Армії в роки громадянської війни і іноземної інтервенції	52
<i>Каркач А. І.</i> Комінтерн — організатор інтернаціональної допомоги німецькому робітничому класові в боротьбі проти «плану Дауеса» (1924 р.)	58
<i>Саржан А. А.</i> Зміцнення партійних організацій Донбасу на початку соціалістичної індустріалізації країни (Жовтневий призов у партію 1927 р.)	65
<i>Євсєєв Є. Т.</i> До питання про масово-політичну роботу партії по зміцненню союзу робітничого класу з середнім селянством в 1928—1929 рр. (На матеріалах Української РСР)	71
<i>Вдовиченко М. Є.</i> Діяльність партії по зміцненню сільських партійних організацій у роки суцільної колективізації (1929—1933 рр.) в сучасній радянській історіографії. (На матеріалах Української РСР)	77
<i>Кравцов А. І.</i> Деякі питання історіографії партійного керівництва промисловістю України в роки восьмої п'ятирічки	84
<i>Єрнєєва К. Х.</i> Турбота партійних організацій України про виховання молодих комуністів (1966—1970 рр.)	91
<i>Щербина Т. П.</i> З досвіду роботи партії по ідейному загартуванню наукової інтелігенції України (1966—1970 рр.)	98
<i>Фатєєв П. М., Берєснєв А. І.</i> Підвищення загально-освітнього і професійно-технічного рівня робітників машинобудування (1966—1970 рр.) (На матеріалах партійних організацій машинобудівних підприємств України)	103
<i>Глаголь Р. В.</i> Піклування партійних організацій про розвиток і зміцнення системи професійно-технічної освіти в роки восьмої п'ятирічки (На матеріалах Української РСР)	108
<i>Гребенюк В. В.</i> Робота партійних комітетів з партійно-господарськими кадрами важкої промисловості у восьмій п'ятирічці (На матеріалах Української РСР)	114
<i>Ніколаєв В. М.</i> Удосконалення організаційно-партійної роботи в умовах спеціалізації громадського тваринництва (1966—1970 рр.) (На матеріалах Української РСР)	120
<i>Мокляк Л. М.</i> З досвіду партійного керівництва формуванням висококваліфікованих кадрів вчителів у роки восьмої п'ятирічки. (На матеріалах Української РСР)	125
<i>Кисельов Е. Л.</i> Проти буржуазної фальсифікації принципу критики і самокритики	131